

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İK YL 2007 0007**

**DIŞ GÖÇÜN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ: GÖRECE
GÖÇMEN KONUTLARI'NDA (İZMİR) YAŞAYAN
BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ**

**HAZIRLAYAN
Cemile BAYRAKLI**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR**

AYDIN-2007

YAZAR ADI-SOYADI: Cemile BAYRAKLI

BAŞLIK: “Dış Göçün Sosyo- Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği”

ÖZET

Çalışmada göç olgusunun tarihsel gelişim süreci ve Dünya toplumlarının bu süreçten etkilenme biçimleri gösterilmiştir. Göç türleri, göçün nedenleri ve ülkelere etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Türkiye’nin bir göç ülkesi olduğu ve tarihinin her döneminde göç olaylarıyla karşılaştığı vurgulanmıştır. Genelde, Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi göçlerine değinilmiş, özelde ise 1989 Bulgaristan göçü açıklanmıştır.

Türkiye, Cumhuriyet döneminde, yoğun göçmen kitlelerinin hedef ülkesi olmuştur. Göçmen kitlelerinin Türkiye’ye girişinin genellikle irade dışı olduğu belirtilmiştir. Türkiye kaynaklı göçlerin ise ekonomik amaçlı ve Avrupa yönlü olduğu vurgulanmıştır.

Göç kararı alan bireylerin yaş ve cinsiyet bileşimi ile ekonomideki rollerinin önemi üzerinde durulmuş ve temel belirleyiciler olarak kabul edilmiştir. Gelen göçmenlerin sosyo-ekonomik etkilerinin analizi bu belirleyiciler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Göç, dış göç, işgücü göçü, Bulgaristan göçü

NAME and SURNAME: Cemile BAYRAKLI

TITLE: “Socio-economic effects of international migration: The example of Bulgarian migrants living in Görece Göçmen Konutları (in İzmir).

ABSTRACT

In this study, the development process of migration phenomenon and its effects on World’s societies are shown. Types of migration, reasons and its effects on countries are examined in a detailed way. It is emphasized that Turkey is an immigration country and there was always immigration to this country. Generally migrations after the founding of Republic are touched on particularly the Bulgarian Migration of 1989 is explained.

Turkey, after the founding of Republic, is a target which most migrants choose intensively. It is explained that migrant masses enter Turkey unintentionally. And it is emphasized that migrations from Turkey have economical purposes and their target is Europe. The importance of age-sex combination and economic roles of migrant individuals are stressed and accepted as fundamental characteristics. The analysis of socio-economic effects of coming migrants is tried to be explained by those characteristics.

KEYWORDS

Immigration, international migration, migration of workforce, Bulgarian migration.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yanımda olan, bilgi ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR'a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisansa başlama nedenime, canım dostuma, her türlü zorlukta yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Öğrencilik hayatımın en özel günlerini paylaştığım yüksek lisans arkadaşlarıma, bugüne gelmemde katlısı olan hocalarıma ve tez çalışmamda maddi manevi desteği olan bütün arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim ve öğretim hayatım boyunca, bana her türlü imkânı sağlayan ve beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan canım aileme, tüm BAYRAKLI ailesine sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
EKLER LİSTESİ	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK GÖÇ OLGUSU

1.1. MODERN ANLAMDA GÖÇ KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ OLUŞUMU.....	4
1.2. GÖÇ TEORİLERİ.....	6
1.2.1. Göç ile Sosyo-Ekonomik Gelişim Arasındaki İlişkiler Teorisi	8
1.2.1.1. Mikro Sosyolojik Teori.....	8
1.2.1.2. Makro Sosyolojik Teori	9
1.2.2. Uluslararası Göçün Nedenleri Teorileri.....	10
1.2.2.1. Kesişen Fırsatlar Teorisi	10
1.2.2.2. İtme – Çekme Teorisi.....	10
1.2.2.3. Marxist Teori	12
1.2.2.4. Yeni Ekonomi Kuramları.....	12
1.2.2.5. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı.....	13
1.2.2.6. Merkez – Çevre Teorisi.....	13
1.2.2.7. Kümülatif Nedensellik	14
1.2.3. Uluslararası Göçün Sürekliliği Teorisi	15
1.2.3.1. Ağ (Network) Teorisi.....	15
1.2.3.2. Kurumsal Kuram	16

1.3. GÖÇ TÜRLERİ	16
1.3.1. İrade Esasına Dayalı Göçler.....	17
1.3.2. Göçün Yoğunluğu Esasına Dayalı Göçler	18
1.3.3. Ülke Sınırları Esasına Dayalı Göçler.....	19
1.3.4. Yerleşme Süreleri Esasına Dayalı Göçler.....	20
1.3.5. Göç Eden Nüfusun Niteliği Esasına Dayalı Göçler	20
1.4. ULUSLARARASI GÖÇÜN NEDENLERİ	28
1.4.1. Uluslararası Göçün Ekonomik Nedenleri	29
1.4.2. Uluslararası Göçün Sosyal ve Siyasal Nedenleri	31
1.4.3. Uluslararası Göçün Demografik Nedenleri	34
1.4.4. Uluslararası Göçün Diğer Nedenleri	34
1.5. ULUSLARARASI GÖÇÜN ÜLKELERE ETKİLERİ.....	41
1.5.1. Uluslararası Göçün Olumlu Etkileri.....	41
1.5.2. Uluslararası Göçün Olumsuz Etkileri.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETTEN 21'İNCİ YÜZYILA TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSU

2.1. TÜRKİYE'NİN ALMIŞ OLDUĞU GÖÇLER	46
2.1.1. Türkiye'nin Yunanistan'dan Almış Olduğu Göçler	46
2.1.2. Türkiye'nin Romanya'dan Almış Olduğu Göçler.....	51
2.1.3. Türkiye'nin Yugoslavya'dan Almış Olduğu Göçler	53
2.1.4. Türkiye'nin Bulgaristan'dan Almış Olduğu Göçler.....	60
2.1.5. Türkiye'nin Diğer Ülkelerden Almış Olduğu Göçler	72
2.1.5.1. Türkiye'nin Doğu Türkistan'dan Almış Olduğu Göçler	72
2.1.5.2. Türkiye'nin Afganistan'dan Almış Olduğu Göçler.....	75
2.1.5.3. Türkiye'nin Ahıska'dan Almış Olduğu Göçler.....	76
2.1.5.4. Türkiye'nin Kıbrıs'tan Almış Olduğu Göçler	77
2.1.5.5. Türkiye'nin Suriye'den Almış Olduğu Göçler.....	78
2.1.6. Bir Geçiş Ülkesi Olarak Türkiye.....	78
2.2. TÜRKİYE'NİN VERMİŞ OLDUĞU GÖÇLER.....	78
2.1.1. Türkiye'nin Batı Avrupa Ülkelerine Vermiş Olduğu Göçler	80
2.1.2. Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine Vermiş Olduğu Göçler.....	84
2.1.3. Türkiye'nin Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na Vermiş Olduğu Göçler.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**DIŞ GÖÇÜN TÜRKİYE'YE ETKİLERİNİ GÖSTERMEK MACIYLA YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI; GÖRECE GÖÇMEN KONUTLARI ÖRNEĞİ**

3.1. GÖRECE GÖÇMEN KONUTLARI	89
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖREĞİN SEÇİLDİĞİ KİTLE	91
3.3. KULLANILAN YÖNTEM ve AMACI.....	91
3.4. ANKET SORULARI VE UYGULAMA.....	92
3.5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	92
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	140
KAYNAKÇA.....	148
EKLER.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	161

EKLER LİSTESİ

EK.1: Anket Formu

EK.2: İş Ve İşçi Bulma Kurumu Aracılığıyla Yurt Dışına Gönderilen İşçiler (1961–87)

EK.3: İşçi Dövizlerinin Yıllara Göre Dağılımı (Milyon USD)

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Yaşa İlişkin Frekans Dağılımı	93
Çizelge 2: Cinsiyete İlişkin Frekans Dağılımı	94
Çizelge 3: Eğitim Düzeyine İlişkin Frekans Dağılımı.....	94
Çizelge 4: Medeni Hale İlişkin Frekans Dağılımı	95
Çizelge 5: Emek Piyasalarına Dâhil Olmaya İlişkin Frekans Dağılımı.....	96
Çizelge 6: Çalışılan Sektöre İlişkin Frekans Dağılımı.....	96
Çizelge 7: İşteki Pozisyona İlişkin Frekans Dağılımı.....	97
Çizelge 8: Ücretlendirmeye İlişkin Frekans Dağılımı	97
Çizelge 9: Alışveriş Alışkanlığına İlişkin Frekans Dağılımı	98
Çizelge 10: Harcamalara İlişkin Frekans Dağılımı	99
Çizelge 11: Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Frekans Dağılımı	100
Çizelge 12: Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı.....	100
Çizelge 13: Hanehalkı İçindeki Çalışan Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı	101
Çizelge 14: Çalışmayan Hanehalkı Bireylerinin İşgücü Piyasaları Dışında Kalma Sebeplerine İlişkin FrekansDağılımı.....	102
Çizelge 15: Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Bayan Sayısına İlişkin FrekansDağılımı...	103
Çizelge 16: Hanehalkı İçindeki Çalışan Bayan Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı	103
Çizelge 17: Gelire İlişkin Frekans Dağılımı	104
Çizelge 18: Hanehalkı Gelirinin Hanehalkı İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı	105
Çizelge 19: Hane Geliri Memnuniyetine İlişkin Frekans Dağılımı	105
Çizelge 20: Son Bir Yılda Alınan Yardıma İlişkin Frekans Dağılımı	106
Çizelge 21: Son Bir Yılda Alınan Yardımın Türüne İlişkin Frekans Dağılımı	107
Çizelge 22: Yaşanılan Evin Mülkiyetine İlişkin Frekans Dağılımı.....	108
Çizelge 23: Eğitimine Devam Eden Aile Bireyelerine İlişkin Frekans Dağılımı	108
Çizelge 24: 15 Yaş Altında ve 65 Yaş Üstünde Bulunan Birey Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı	109
Çizelge 25: Soru 1'e İlişkin İstatistikler	111
Çizelge 26: Soru 1'e İlişkin T Testi Sonuçları.....	111
Çizelge 27: Soru 2'ye İlişkin İstatistikler	112
Çizelge 28: Soru 2'ye İlişkin T Testi Sonuçları	112

Çizelge 29: Soru 3'e İlişkin İstatistikler	113
Çizelge 30: Soru 3'e İlişkin T Testi Sonuçları	113
Çizelge 31: Soru 4'e İlişkin İstatistikler	114
Çizelge 32: Soru 4'e İlişkin T Testi Sonuçları.....	114
Çizelge 33: Soru 5'e İlişkin İstatistikler	115
Çizelge 34: Soru 5'e İlişkin T Testi Sonuçları	115
Çizelge 35: Soru 6'ya İlişkin İstatistikler	116
Çizelge 36: Soru 6'ya İlişkin T Testi Sonuçları	116
Çizelge 37: Soru 7'ye İlişkin İstatistikler	117
Çizelge 38: Soru 7'ye İlişkin T Testi Sonuçları	117
Çizelge 39: Soru 8'e İlişkin İstatistikler	118
Çizelge 40: Soru 8'e İlişkin T Testi Sonuçları	118
Çizelge 41: Soru 9'a İlişkin İstatistikler	119
Çizelge 42: Soru 9'a İlişkin T Testi Sonuçları	119
Çizelge 43: Soru 10'a İlişkin İstatistikler	120
Çizelge 44: Soru 10'a İlişkin T Testi Sonuçları	120
Çizelge 45: Soru 11'e İlişkin İstatistikler	121
Çizelge 46: Soru 11'e İlişkin T Testi Sonuçları	121
Çizelge 47: Soru 12'ye İlişkin İstatistikler.....	122
Çizelge 48: Soru 12'ye İlişkin T Testi Sonuçları	122
Çizelge 49: Soru 13'e İlişkin İstatistikler	123
Çizelge 50: Soru 13'e İlişkin T Testi Sonuçları	123
Çizelge 51: Soru 14'e İlişkin İstatistikler	124
Çizelge 52: Soru 14'e İlişkin T Testi Sonuçları	124
Çizelge 53: Soru 15'e İlişkin İstatistikler	126
Çizelge 54: Soru 15'e İlişkin T Testi Sonuçları	126
Çizelge 55: Soru 16'ya İlişkin İstatistikler.....	127
Çizelge 56: Soru 16'ya İlişkin T Testi Sonuçları	127
Çizelge 57: Soru 17'ye İlişkin İstatistikler.....	128
Çizelge 58: Soru 17'ye İlişkin T Testi Sonuçları	128
Çizelge 59: Soru 18'e İlişkin İstatistikler	129
Çizelge 60: Soru 18'ye İlişkin T Testi Sonuçları	129

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Ülkelere göre vatandaş, işçi ve işsiz sayıları (2005).....	22
Tablo 1.2: İkili işgücü piyasası özellikleri.....	24
Tablo 1.3: Seçilmiş bazı ülkelerde AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı.....	26
Tablo 1.4: Gelişmiş ekonomilerde işsizlik oranı(%).....	33
Tablo 1.5: Bazı OECD ülkelerinde yabancı öğrenci mevcudu(2002).....	37
Tablo 1.6: Eğitim amacıyla yurtdışına gönderilen araştırma görevlilerinin sayısı ve seçilmiş ülkelere göre dağılımı (Şubat 2002).....	38
Tablo 1.7: Yurtdışında öğrenim gören Türk gençlerinin ülkelere göre dağılımı.....	39
Tablo 1.8: Yıllar itibarıyla bazı OECD ülkelerinde şirket yoluyla vasıflı elaman transferi (bin).....	40
Tablo 2.1: Mübadele öncesi düşünülen iskan planı.....	50
Tablo 2.2: 1952–1967 Yıllarında Yugoslavya’dan Türkiye’ye Gerçekleşen Göç Miktarı.....	58
Tablo 2.3: 1893–1902 Yılları arasında Türkiye’ye gelen Bulgaristan göçmenleri.....	62
Tablo 2.4: 1923–1960 Yılları arasında Bulgaristan’dan Türk göçleri.....	65
Tablo 2.5: Aylara göre 1950 yılı içerisinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmen aileler ve toplam göçmen sayısı.....	66
Tablo 2.6: Aylara göre 1951 yılı içerisinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmen aileler ve toplam göçmen sayısı.....	67
Tablo 2.7: Hak ve Özgürlükler Harekâtı’nın girdiği seçimlerde kazandığı milletvekili sayısı.....	70
Tablo 2.8: Afgan göçmen ailelerinin iskân şekli yeri ve aile sayısı.....	75
Tablo 2.9: Çeşitli ülkelerle yapılan ikili işgücü anlaşmaları.....	79
Tablo 2.10: Ülkeler itibarıyla bağımlı ve bağımsız çalışan Türk işgücü (2005).....	83
Tablo 2.11: İslam Ülkelerinde Yabancı işgücünün toplam işgücü içindeki oranı ve 1985 yılıprojeksiyonları(%).....	85
Tablo 2.12: BDT gönderilen Türk işgücü (1989-1993).....	86
Tablo 3.1: Cevaplayıcıların yaş gruplarına göre alışveriş eğilimleri.....	125
Tablo 3.2: Cevaplayıcıların yaş ve cinsiyet verileri.....	131
Tablo 3.3: Cevaplayıcıların cinsiyet ve iş durumunu verileri.....	131
Tablo 3.4: Cevaplayıcıların cinsiyet ve çalışmayı tercih ettikleri sektör verileri.....	132
Tablo 3.5: Kadın cevaplayıcıların işgücü piyasasına katılma oranları.....	133

Tablo 3.6: Cevaplayıcıların eğitim-cinsiyet verileri.....	134
Tablo 3.7: Cevaplayıcıların Harcama kalemleri ve bunlar içinde eğitimin payı.....	135
Tablo 3.8: Cevaplayıcıların sektör ve ücretlendirme verileri.....	136
Tablo 3.9: Cevaplayıcıların hane gelirinin ihtiyaçları karşılama oranları.....	137
Tablo 3.10: Cevaplayıcıları hane gelirleri ve gelir memnunluk oranları.....	137

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1: Yaşanan ve görülecek yerlerdeki faktörler ve işe karışan engeller.....11
- Şekil 1.2: Uluslararası Emek Göçünün ücretler ve istihdam üzerindeki etkileri.....29

GİRİŞ

Göç, ülke ekonomilerini ve toplumların sosyal yapılarını etkileyen bir faktör olması dolayısıyla önemlidir ve inceleme konusu olarak seçilmiştir.

Araştırmada göç olgusunun tarihsel gelişim süreci ve ülkelerin bu süreçten etkilenme biçimleri incelenmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan; beslenme ve barınma gereksinimini giderebilmek amacıyla bulunduğu bölgeyi bırakıp başka bölgelere göç etmiştir. Günümüzde de devam eden bu göç süreci bireylerin kararlarına, buldukları ortamın gereklerine ve zamana göre şekillenmiş ve şekillenmektedir.

Daha iyi yaşam koşulları, refah arayışı, çekici eğitim olanakları, siyasal ve sosyal baskılar ve doğa olayları göçün en önemli belirleyicileridir. Farklı bilimler göç olgusunu farklı yorumlamaktadır. Beşeri coğrafya göçü, kitlelerin mekânsal yer değiştirmesi olarak açıklamaya çalışılırken ekonomi, piyasalar arası emek geçişi de analizlere dâhil edilmektedir.

Emek geçişini yani dış göçü, iki ülke arasındaki ücret farklılıklarıyla açıklamaya çalışan teoriler, emek transferinde en önemli kıstasın refah arayışı olduğunu vurgulamaktadır. Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı, ücret farkı ve yaşam standartları farkı devam ettiği sürece yeni nüfus hareketleri de devam edecek gibi görünmektedir.

Uluslararası işgücü piyasaları geçmişten günümüze, emek arz edenler ve bu emeği talep edenleri bir araya getirmektedir. Ancak, göçün yapısı ve bileşimi göç edilen döneme göre farklılıklar göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında, gelişmiş ülkelerin gereksinme duydukları emek girdisini, çeşitli ülkelere ithal ettikleri bilinen bir gerçektir. O dönemin şartları ve gereksinimlerine uygun olarak yapılan bu niteliksiz işgücü alımları günümüzde yerini bilgi üretebilen ve bilgiye ulaşabilen nitelikli bireylerin artan mobilitesine bırakmaktadır.

Nedeni ve şekli nasıl olursa olsun dış göç, avantaj ve dezavantajları olan bir işgücü akımıdır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin bazı dönemlerinde, Bulgaristan Türkleri tarafından böyle işgücü akımları gerçekleşmiştir. Çalışma, Türkiye emek piyasasında yerini almış ve böylelikle ülke ekonomisine etkide bulunmuş olan Bulgaristan Türkleri'nin ekonomiyi etkileme kapasitesini gösterebilmesi bakımından önemlidir ve bu nedenle inceleme konusu olmuştur.

Çalışma, uluslararası göçü ve göçe konu olan ülkelerin göçten etkilenme biçimlerini açıklamaya yöneliktir. Türkiye, hem göç alan hem de göç veren bir ülkedir. Bu anlamda, Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden bireylerin işgücü piyasasına ve dolayısıyla Türkiye ekonomisine etkileri incelenmektedir.

Çalışma; "Bulgaristan'dan göç eden Türklerin emek piyasasında yer alma durumu nedir, demografik açıdan (yaşa, cinsiyete ve eğitim durumuna göre) değişmekte midir, gelenlerin çalışma konusundaki tutum ve düşünceleri nedir, cinsiyet ve eğitimin çalışma yaşamına etkisi nedir" şeklindeki sorulara yanıt aramaktadır.

Çalışmada uluslararası göç ve ekonomilere etkileri konusunda yazılmış kitap ve makaleler incelenmiş, süreli yayınlar, internet kaynakları kullanılıp literatür taraması yapılmıştır.

Çalışmada bilimsel yöntem olarak, hipotetik dedüktif yöntemi kullanılmıştır. Önce genel anlamda göç olgusu incelenmiş ardından da dış göç ve dış göçün etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada, önce Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göçmenlerin sosyo-ekonomik etkilerinin genel bir analizi yapılmış ve ardından 1989 yılında Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerinin etkileri incelenmiştir. Ayrıca, nitel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmış, elde edilen verilerin analizi için de SPSS istatistik programından yararlanılmıştır.

Çalışmanın kapsamının çok geniş olması nedeniyle bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Göç olgusu incelenirken yalnızca uluslararası göç yani dış göç üzerinde durulmuş, iç göçün tanımı yapıldıktan sonra çalışma dışı bırakılmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet dönemi öncesindeki göç olaylarına değinilmemiş, yalnızca Cumhuriyet dönemi göç olayları üzerinde çalışılmıştır. Bir diğer kısıt, yasa dışı yollarla Türkiye'ye gelen ve burada yasa dışı çalışma biçimlerini benimseyen bireylerle ilgilidir. Yasadışı çalışma biçimleri kayıt altına alınmadığı için elde edilen verilerin doğruluğu kesin görülmemiştir. Bu nedenle, kayıt altına alınmadan çalışmayı tercih edenler çalışma kapsamına alınmamıştır.

Çalışma genel olarak göç olgusu, cumhuriyetten günümüze Türkiye'nin göç gerçeği, Bulgaristan göçünün etkilerini açıklamaya yönelik alan araştırması, Sonuç ve Öneriler olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; önce tez konusunun önemi, amacı, yöntemi, hipotezi, kısıtları ve kapsamı hemen ardından da göçün kavramsal çerçevesi, göç çeşitleri, uluslararası göçün nedenleri ve ülkelere etkileri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde; Cumhuriyetten günümüze Türkiye'ye hangi ülkelerden göçmen geldiği ve Türkiye'nin hangi ülkelere göçmen gönderdiği açıklanmış ayrıca yasadışı göç konusuna değinilmiştir.

Üçüncü bölümde; Bulgaristan'dan 1989 Zorunlu Göçü ile gelenlerin Türkiye'de emek piyasasına katılmaları konusundaki tutum ve düşüncelerinin anlamaya yönelik olarak yapılmış olan alan araştırması ve sonuçları incelenmiştir.

Sonuç bölümünde; çalışmanın sonuçları açıklanarak değerlendirilmeler yapılacaktır.

1. BÖLÜM: GENEL OLARAK GÖÇ OLGUSU

1.1. MODERN ANLAMDA GÖÇ KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ OLUŞUMU

İnsanların, ilkçağlardan bu yana devamlı bir yer değiştirme faaliyeti içerisinde oldukları görülmektedir. Yiyecek bulabilmek amacıyla gezinmeye başlamaları göstermektedir ki göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur (Zülal, 2002).

Yerleşik hayata geçildiği zamana gelinceye kadarki dönemde avcılık ve toplayıcılık yapan insanoğlu sürekli bir göç halinde olmuştur. Ancak, bu nüfus hareketleri, yerleşik bir yerden başka yerleşik bir yere yapılmadığından modern anlamdaki göç kavramına dâhil edilmemektedir.

Bazı hayvanların evcilleştirilmesi, tarımsal anlamda üretimin başlaması, toprağın işlenebilirliğinin farkına varılması gibi nedenler yerleşik hayatın tohumlarının atılmasına sebep olmuş ve sonrasında yaşanan göç olayları, göç kavramına dâhil edilebilir nitelik kazanmıştır.

İçduygu ve Sirkeci (1999)'ye göre göç; göç kararı almış kişilerin belli bir zaman dilimi içerisinde buldukları yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçişidir. Parasız ve Bildirici'ye göre (2002: 139), “belli bir alanda yaşayan insanların, çeşitli nedenlerle (işsizlik, daha iyi yaşam umudu, doğal afetler, savaş, terör vb.) temelli veya geçici olarak yaşadıkları yerleşim alanı dışında bir yerleşim alanına gitmeleri göçtür.”

Gökdere, göçü tanımlarken söz konusu yer değişimlerini yeterli görmemiş ve yerleşim yerleri arası uzaklık kavramını da göç tanımına ilave etmiştir. “En genel anlamıyla göç, kişilerin oturdukları yerleri nispeten sürekli olarak ve kayda değer uzaklıklar içinde değiştirmeleridir” (Gökdere, 1978: 10).

Göç olayı, hem alan hem de veren ülkenin ekonomik, demografik, sosyal ve siyasi kurumlarının yapılarında değişimler meydana getirerek, kültürlerin yeniden biçimlendirilmesine etkide bulunmaktadır.

İçduygu vd.'ne göre (1999) göç olgusu, toplumsal ve ekonomik dönüşümlere yol açan bir neden, aynı zamanda “[...] kaynaklar, iş olanakları, nüfus büyümesi, güvenlik ve insan hakları bakımından ülkeler arasındaki farklılıklara karşı doğal bir tepki [...]” (Zülal, 2002: 63), yani bir sonuçtur.

Tüm bu açıklamalardan sonra kapsamlı bir tanım yapacak olursak ‐göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değıştirme hareketidir‐ (Yalçın, 2004: 13).

17’nci yüzyıla kadar oluşum şekilleri ve nedenleri yaşanan dönemin özelliklerine bağlı olarak farklılık gösteren pek çok göç olayı yaşanmıştır. Bu çalışma kapsamında 17’nci yüzyıldan günümüze kadar yaşanan göç olaylarının oluşumları incelenmektedir.

Yalçın (2004) ve Abadan Unat’a (2002) göre yaşanan göçler beş aşamada incelenebilmektedir.

1. Aşama: Bu dönem, Avrupa devletlerinin emperyalist güçler olarak ortaya çıkışıyla başlayıp Birinci Dünya Savaşı’nın ardından sona ermektedir. Dönemin en belirgin özelliği; İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerin, nüfus fazlasını ve bu nüfus fazlasının yarattığı toplumsal baskıyı gidermek amacıyla yeni yerleşim yerlerini sömürge haline getirmeleridir. Sömürgecilik yoluyla Avrupa’dan Asya’ya, Afrika’ya ve Amerika’ya pek çok insan taşınmıştır. Emperyalist ülkelerin bu şekilde bir yayılmacı politika izlemesi ve sömürgeleştirdiği halkların dilini, dinini, yaşam tarzını değıştirmesi ulusal kimlik sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur.

2. Aşama: 17’nci ve 18’inci yüzyılda, Avrupalı tüccarların çalışabilir nüfusu Dünyanın bir yerinden başka bir yerine taşıdıkları dönemdir. 19’uncu yüzyılda kölelik ortadan kalkıncaya kadar Kuzey Afrika’dan Güney Amerika’ya, Karayip Adaları’na, Brezilya’ya köle taşımacılığı yapılmıştır. Köleliğin sona ermesinden sonra işgücü akımı, sözleşmeli uşak ve işçi akımı şeklinde devam etmiştir.

Avrupa’dan Dünyanın çeşitli bölgelerine (Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda) geçici veya sürekli olarak yerleşen bu bireyler yerli halkın azınlık kalmasına sebep olacak kadar fazladır. Avrupa kökenli köle ve uşak taşımacılığı nedeniyle yeni medeniyetlerin, toplumların ve devletlerin temeli atılmıştır.

3. Aşama: Birinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen bu dönemin en belirgin özelliği ise, imparatorlukların tasfiye edilmesi ve imparatorluklar içindeki etnik grupların milliyetçilik akımlarına sahne olmasıdır.

Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasının ardından, imparatorluk sınırları içindeki farklı milletler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin devlet sınırları, kapsadıkları etnik grupların sınırları ile örtüşmemiş ve nüfusu homojenleştirme çabaları gündeme gelmiştir. Ülkeler arasında yaşanan bu nüfus mübadeleleri göçle sonuçlanmıştır.

Rus Devrimi ve hemen ardından gelen iç savaşlardan kaçan Beyaz Ruslarla, Nazi Almanya'sının baskıcı ve şiddet içeren rejiminden kaçmayı başaranların oluşturdukları göç akımı da bu dönemde gerçekleşmiştir.

4. Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan göçlerin nedenlerinden biri, sömürgeleştirilen ülkelerin bağımsızlık mücadelesi vermesidir.

Asya, Orta Doğu ve Afrika'da emperyalist güçlerin dayatması sonucu kabul edilen bazı nüfus grupları, çeşitli nedenlerle bu ülkeleri terk etmeye zorlanmışlar ve sığınmacı olarak başka ülkelere göç etmişlerdir.

Sömürgeleştirilen ülkelerin bağımsızlık mücadelesi sonucunda yeni devletler kurulmuştur. Abadan Unat'a göre (2002: 33), "bu yeni devletlerin çoğu etnik açıdan bölünmüş, otoriter siyasal rejimlere sahip zayıf toplumlardı. Bu durum kaçınılmaz biçimde şiddet hareketlerine yol açıp milyonlarca insanı sığınmacı statüsüne düşürmüştür".

5. Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan bu göç akımı daha çok ekonomik nitelik taşıyan işgücü göçlerini kapsamaktadır.

Gelişmiş Batı Avrupa devletleri, önce kendi kırsal yapılarından daha sonra da kolonilerinden ve bu da yetmediğinde diğer ülkelere işçi göçü almaya başlamışlardır.

1950'li ve 1960'lı yıllara gelindiğinde Avrupa ülkeleri, ABD ve Orta Doğu'daki zengin petrol ülkelerinin işgücü talebi ve ithalatı artış göstermiştir.

Göç eden bireyler, geçici bir süre için bu ülkelere gitmişlerse de ilerleyen dönemlerde söz konusu ülkeye yerleşme kararı alarak o toplumun etnik ve dinsel yapısında değişmelere yol açmışlardır.

1.2. GÖÇ TEORİLERİ

Göç, tüm Dünya ülkelerini fazlasıyla etkileyen sosyal bir gerçekliktir ve bu nedenle de üzerinde sıkça tartışılmaktadır. Bu bölümde, göçü, farklı yönleri ile ele alan ve açıklamaya çalışan teoriler üzerinde durulmaktadır. "... Her yaklaşım konuyu diğer olası öğelerden soyutlayarak ele almış ve sadece kendilerini ilgilendiren yön üzerine yoğunlaşmıştır" (Yalçın, 2004: 56). Kuramların tutarlılığını algılayabilmek için öncelikle her bir kuramın iç mantığını ve varsayımlarını anlamak gerekmektedir.

Bugüne kadar göçü açıklamayı amaçlayan pek çok yazı yazılmıştır. Bu bağlamda, göçle ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma, 1885 yılında Ravenstain tarafından kaleme alınan "Göç Kanunları" (The Laws of Migration) adlı makaledir. Söz konusu çalışma,

daha ziyade iç göçleri açıklama çabasını taşımaktadır ancak göçle ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma olması nedeniyle çalışmaya dâhil edilmiştir.

Ravenstain kendi dönemi İngiltere’inde yaşanan, genellikle kısa mesafeli ve sınırı aşmayan göçleri açıklama eğilimindedir. Çalışmaları sonucunda ulaştığı yedi göç kanununu aşağıdaki gibi açıklanmak mümkündür:

1. Göçlerin büyük çoğunluğu “kısa mesafeli” göçlerdir. Buldukları yeri terk eden bireyler gittikleri yerde de bir göç dalgası meydana getirmektedir.

2. Ravenstein’in ikinci kanunu, birinci kanunu açıklama niteliği taşımaktadır. Ravenstain’na göre, bir kentte görülen hızlı ekonomik gelişme bu kentin göç almasının nedenidir. Kenti çevreleyen ”yakın” yerlerdeki kişiler ekonomik gelişmeden haberdar olunca göç hareketi başlamakta ve kırsal alan işgücü açığı vermektedir. Kırsal alandaki işgücü açığı da buralara “yakın” yerlerdeki nüfus akımlarıyla doldurulmaktadır. Böylece, göçün her bir basamağında kentin olanakları daha fazla göçmeni cezbetmekte ve göç tüm ülkede kendini hissettirir bir hal almaktadır.

3. Kentin gelişen ekonomisinden ve ticaret olanaklarından yararlanabilmek göç edenler için bir amaçtır. Bu nedenle, hem göç sonucunda oluşan yayılma süreci hem de bu yayılmayı yutan (absorbe eden) süreç, amaç bakımından uyum göstermektedir. Her iki süreç de ancak göçle amacına ulaşmaktadır. Kentte gelişen ekonomi, göç sayesinde ihtiyaç duyduğu işçilere kavuşmakta ve bireyler de göç sonucunda söz konusu işlere yerleşmektedir.

4. Ravenstein’e göre yoğun göç alan yerleşim birimleri aynı zamanda göç de vermektedir.

5. Uzun mesafeye göç etmek isteyenler, daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerini tercih etmektedir. Uzak mesafeli göçler, kısa mesafeliler gibi basamaklı değil doğrudan ticaret ve endüstri merkezlerine yapılmaktadır.

6. Ravenstein göç kanunlarından bir diğerinde, kent yerlilerinin kırsal kesim yerlilerine oranla daha az göç etme eğiliminde olduğunu vurgulamaktadır.

7. Kanunlarda üzerinde durulan bir diğer konu, hangi cinsin daha fazla göç eğilimli olduğudur. Ravenstein kısa mesafeli göçlerde, kadınların erkeklerden daha fazla göç eğilimi taşıdıklarını savunmaktadır (Yalçın, 2004).

Ravenstein, 1889 yılında yayınladığı makalesinde göçle ilgili daha değişik saptamalarda bulunmaktadır. O'na göre, üretim yerleri ve ticaret merkezlerinin sürekli artışı, göçün devamlılığını sağlamaktadır. Yerleşim yerlerinin değiştirilmesinde, en önemli belirleyicinin iyi yaşam arzusu olduğu varsayılırsa Ravenstein'in bu saptaması doğru görünmektedir.

1.2.1. Göç ile Sosyo-Ekonomik Gelişim Arasındaki İlişkiler Teorisi

“Sosyolojik bir olgu kabul edebileceğimiz göçü, ölçeklerine göre, yani bireysel ve toplumsal boyutlarda inceleyen, insanın dolayısıyla toplumun davranışlarının altında yatan ana unsuru, iktisadi nedenler olarak gören çeşitli teoriler vardır. Bunlar göç ile sosyo-ekonomik gelişme arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik teorilerdir” (Kılıçaslan, 2006: 17).

1.2.1.1. Mikro Sosyolojik Teori

Güven'in çalışmasına göre (1992: 10), göç olgusuna bireysel ölçekte bakan küçük boy kuramlarda (mikro sosyolojik yaklaşım) göç ve dönüş göçü olguları, bireye bağlı gönüllü bir yer değiştirme olarak görülmekte ve göç kararı, bireyin çevresel koşul ve olanaklarını değerlendirmesi ve yer değiştirmenin kendisine sağlayacağı ekonomik yarar ve zararları hesaplaması sonucu ulaştığı akılcı bir karar olarak nitelenmektedir.

Gidilecek ülkenin kârlılık oranı, beşeri sermayenin katlandığı maliyetleri fazlasıyla karşılamalıdır ki alınan karar rasyonel bir karar olsun.

Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, “göç kararı veren bireyin kendisidir ve bunu yaparken çevresel koşulları hesaplamaktadır” (Berk, 2003). Kitleliliğin yadsındığı mikro sosyolojik kuramlarda, “bireylerin gidiş dönüş motivasyonları, bireysel tasarı, karar ve uyum davranışları ve bunların içine dönülen topluluklar ve yerel çevreler üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır” (Güven, 1992: 10).

Teorinin doğruluğunu kabul edenlere göre, toplumsal refah artırılırsa göç durdurulabilir.

1.2.1.2. Makro Sosyolojik Teori

Teoriye göre göç, toplumsal bir olaydır ve toplumsal şartlar ile devlet politikası göç üzerinde çok önemlidir. Ayrıca, göçe konu olan ülkelerin ekonomilerinin göçten nasıl etkilendiği üzerinde de durulmaktadır (Berk, 2003).

Güven'e göre (1997: 15–16) makro sosyolojik teoride iki genel model vardır. “İlk model liberal ekonomi görüşünün makro ekonomik kuramı sayılan ve ‘modernleşme’ yaklaşımıyla toplumsal tabanını bulan, ‘dengeli büyüme modelidir’; ikinci model ise gelişmiş ülkelerle, geri kalmış çevre modeller arasındaki asimetrik ilişkiler sonucunda ortaya çıkan, eşitsiz gelişmenin çözümlendiği ‘merkez-çevre modelidir’.

Nüfus hareketlerine makro ölçekte bakan büyük boy kuramlardan (makro sosyolojik yaklaşımlardan) dengeli kalkınma modellerine göre uluslararası göçün temelinde ekonomik nedenler bulunmaktadır. Teoriye göre “düşük ücretli ülkeden yüksek ücretli ülkeye göç olmakta ve bu durum sonucunda da iki ülke arasındaki ücret düzeyi dengelenmeye başlamaktadır” (Dişbudak, 2004: 86). Abadan Unat (2002:6)’a göre “uluslararası göç ve onun karşıtı olan iç göçün nedeni, emek konusundaki arz ve talep alanında ortaya çıkan coğrafi farklılıkta yatmaktadır” Berk (2003) de, emek piyasalarındaki arz-talep farklılığının göçün temel nedeni olduğunu kabul etmektedir.

Ekonomilerin sahip olduğu emek ve sermaye miktarı ülkedeki ücret düzeylerine etki etmektedir. Ekonomik bir yaklaşımla bakıldığında emek miktarının yoğun olması, emeğin karşılığı olan değerin yani ücretin düşük olması anlamını taşımaktadır. Aksi bir durumda, yani emek oranının düşük olması, kıt olduğunu ve bu nedenle de değerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Neoklasiklere göre, ülkeler arası bu ücret farklılıkları göçün başlangıç noktasıdır. Emek, ücretlerin yüksek olduğu emek piyasalarına yönedikçe ülkeler arasındaki ücret farklılıkları azalacak ve belli bir noktada sıfırlanıp tüm ülkelerde denge sağlanacaktır. Yani söz konusu modeller, dış göçü, göç veren ülkelere sosyal ve ekonomik bir *kalkınma yardımı* olarak görmektedir. Gelişmiş ekonomilere yönelen işgücü akımları, göç alan ve veren ülkeler arasındaki gelişmişlik ayırımını azaltıcı yöndedir (Güven,1992).

Dişbudak (2004) ve Güven (1992)’nin belirttiği ikinci görüş, ülkeler arasındaki eşitsizliğin sebep olduğu dengesiz büyüme üzerine yapılandırılan merkez- çevre modelidir.

Dişbudak'a göre (2004), Neo klasik iktisadın dengeli kalkınma modelinde anlatılanlar “tamamen bir hayal ürünü olup gerçekte işçi ihraç eden ülkede bunun tam tersi sonuçlar meydana gelecektir”. Göç sonrasında ülkeler arası ücret ve gelir farklılıkları azalmayacak, aksine artacaktır. Ayrıca, merkez ülkeler geliştikçe, çevre ülkeler rekabet olanaklarını yitirecek ve merkez ülkelere olan bağımlılığı artacaktır. Bu süreçte geri kalmış ülkelerin yitirdikleri gelişmiş ülkelerin kazancından fazla olacaktır (Güven, 1992).

Eşitsizlikler içinde dengeli bir gelişme olamayacağını vurgulayan modele göre “uluslararası işçi göçü, göç alan ülkelerin, işçi gönderen ülkelere verdiği bir *kalkınma yardımı* olmaktan çok, tam tersine, göç veren ülkelere gelişmişlere yönelik bir kaynak aktarımı görevini yükleneyecektir” (Güven, 1992: 17).

1.2.2. Uluslararası Göçün Nedenleri Teorileri

Uluslararası göçün nedenlerini açıklamaya yönelik olan teoriler aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

1.2.2.1. Kesişen Fırsatlar Teorisi

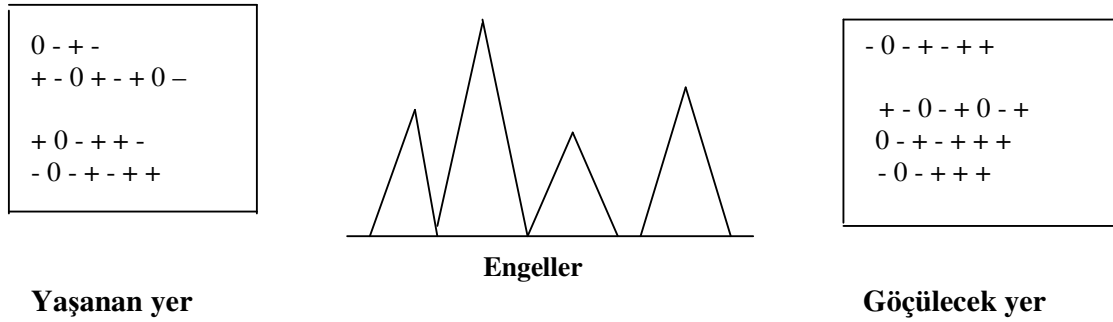
1940 yılında göçle ilgili başka bir teori daha ortaya çıkmakta ve ilk kez kesişen fırsatlardan bahsedilmektedir. Teori, göç eden insanların sayısı ile gidilen yerdeki fırsatların çokluğu arasında bir oran olduğu konusunda matematiksel bir açıklama yapmaktadır. Yani, gidilecek yerde iş bulma olanağı fazla ise oraya göçecek insan sayısı da fazla olacaktır.

1.2.2.2. İtme – Çekme Teorisi

“Bu teörinin formülasyonunu 1966 yılında yayınladığı “Bir Göç Teorisi” (A Theory of Migration) adlı makalesinde Everett Lee yapmış [...] tır” (Yalçın, 2004: 30). Yalçın (2004: 30) a göre teori göç olayını dört temel faktör aracılığı ile açıklama uğraşındadır. Bunlar:

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörlerdir.

Bu faktörlerin nasıl işlediği aşağıdaki şekil ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1.1: Yaşanan ve görülecek yerlerdeki faktörler ve işe karışan engeller

Kaynak: Yalçın, 2004: 30.

“Şekilde itici faktörler ‘-’, çekiciler de ‘+’ sembolleri ile gösterilmiştir. Bir de herkes için eşit değerde olan, bu nedenle de nötr ‘0’ olan faktörler vardır ki, teori için bunların hiçbir etkisi yoktur” (Yalçın, 2004: 31).

Lee'nin teorisine göre, hem yaşanan hem de gidilmesi düşünülen yerlerde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Yine teoriye bakıldığında görülmektedir ki göç olayı artularla eksilerin toplamında, artuların fazla gelmesiyle ortaya çıkan bir sonuç değildir. Bu yalnızca teorinin ilk koşuludur. Her iki artı puan (çekici neden) arasında mutlaka, engel faktörü denilen bir başka faktör ortaya çıkmaktadır. Engel faktörlerinin başında, gidilecek yere olan uzaklık gelmektedir.

Mac Donald, Lee'nin teorisine farklı bir yaklaşım getirmekte ve bireysel faktörleri analize dâhil etmektedir. Donald' a göre, göçü ortaya çıkaran itici ve çekici nedenlere verilen bireysel yanıtlar farklılık göstermektedir. Yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma ve cinsiyet gibi bireysel belirleyiciler, bireylerin göç kararı almasında son derece önemlidir (Yalçın, 2004).

1.2.2.3. Marxist Teori

Marx'ın kendi başına bir göç teorisi bulunmamaktadır. Ancak, Marxist teori göç olgusuna uyarlandığında, açıkça belirtilmese de kırdan kente göç ve zorunlu göç kavramları ile karşılaşmaktadır. Kapitalist üretim yöntemlerinin, kırsal bölgeleri işgal etmesi ve bu bölge insanını kentlere, sanayi sektörünün olumsuz şartlarına yönlendirmesi göçe yapılan atıflardan birisidir. Bir diğeri de köle tüccarlarının, insanları buldukları yerden başka yerlere zorla götürüp çalıştırmalarıdır. Bunların yanında, Marxist görüşün göçe uygulanan en önemli savı, kapitalist sistemin *endüstriyel yedek ordusu yaratma* çabasıdır.

Yedek işçi ordusu, çalışabilir durumdaki kişilerden oluşmaktadır. Ancak bu kişiler, çeşitli nedenlerden dolayı işsizdir ve iş bulabilmek için bazı fedakârlıklara katlanmaya hazır durumdadır. Kapitalist üretim, elindeki bu gücü bu sayede ücret kontrolünde rahatlıkla kullanabilmektedir. Ayrıca, işçilerin işten çıkması durumunda yerlerine yenileri hazır olduğundan, üretim aksamamış olmaktadır.

1.2.2.4. Yeni Ekonomi Kuramları

“Göçle ilgili yeni ekonomi’ kuramına göre göç etme kararı tek tek bireyler tarafından değil, bir hane halkının tüm fertleri hatta bazen bir topluluğun tümü gibi birbiri ile ilintili çok sayıda kişi tarafından alınmaktadır” (Abadan-Unat, 2002: 8). Bu nedenle, göç araştırmalarında birey yerine hane halkı ele alınmalıdır. Kurama göre, ücret farklılığı dışındaki nedenler de göçe yol açmaktadır. Hane halkı, çeşitli riskleri ortadan kaldırabilmek, sermaye biriktirebilmek veya başka hanelere kıyasla *görelî yoksulluklarını* düzeltme eğilimi dolayısıyla da göçü destekliyor olabilirler. Ayrıca, gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılar da göç kararı alınmasında oldukça etkilidir.

Gelişmiş ülkelerin bir çoğu, hane gelirinin karşılaşmış olduğu riskleri, işsizlik sigortası benzeri kurumsallaşmış mekanizmalarla ortadan kaldırmakta ve bu tür hizmetlerden yararlanma arzusunda olanları kendilerine çekmektedir

1.2.2.5. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı

“Bu kuram, uluslararası göç hareketinin modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden ileri geldiğini savunmaktadır” (Abadan Unat, 2002: 11).

Düşük ücret ve esnek çalışma koşullarını benimsemiş olan bireyler, endüstriyel toplumların işgücü açığını kapatmak için kullanılmaktadır. Gelişmiş ekonomiler bu yolla, vasıf gerektirmeyen işlerin parasal karşılığını aşağıda tutmayı başarabilmektedir. Yerli işçiler sendikalar aracılığıyla söz konusu ücretleri artırabilmektedir. Bu nedenle işverenler için yurt dışından işçi getirtmek daha avantajlı olmaktadır. Ayrıca, mesleki hiyerarşinin en alt kısmında yer alan işlerde çalışmak yerli işçiler için itibar ve statü meselesidir ve bu işlerde çalışmak arzulanmamaktadır. Göçmen işçiler, kendi ülkelerindekinden daha doyurucu bir ücretle çalıştığı ve yurt dışında olmalarının kazandırdığı itibar ve statü nedeniyle daha kanaatkârdırlar.

Gelir ve itibarında diğer bireylere kıyasla görece bir yükselme olduğunu düşünen bireyler ve bunlara ekonomilerinde yer veren gelişmiş ülkeler olduğu sürece işgücü arzının sınırsız ve göç akımının da tükenmez olduğunu vurgulayan teori, işgücü piyasalarının ikili bir yapılanma içerisinde olduğu varsayımına dayanmaktadır. Sermaye-yoğun olarak çalışan birinci sektörün işçileri, beşeri maliyetleri yüksek, yetiştirilmiş ve vasıflı olarak kabul edilmektedir. Emek-yoğun sektördeki ise vasıfsız ve düşük ücrete razı işçilerdir. Bu grup, talep daralmalarında işverenin işine son verdiği ilk gruptur.

1.2.2.6. Merkez – Çevre Teorisi

Bir diğer göç teorisi, gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin konu edildiği merkez – çevre teorisi. Söz konusu teori, Bağımlılık Okulu tarafından geliştirilmiştir. Bağımlılık Okulu, Dünyanın merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrıldığını savunmaktadır. Ayrıca okulun bir diğer görüşüne göre, “gelişmişlik ve azgelişmişlik, tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı ve bölümsel yapılarını oluşturmaktadır” (Yalçın, 2004: 35).

Gelişmiş ülkeler ham madde, ucuz işgücü ve işlenmiş mallar için pazar bakımından azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere bağımlıdır. Gelişmekte olan ülkeler de, mevcut ekonomik alt yapı, artan nüfus ve ellerindeki ham maddeyi işlemeye yeterli olmayan teknoloji nedeni ile merkez ülkelere bağımlıdır (Frank ve Gills, 2003).

Wallerstein, Dünyayı, merkez ve çevre olarak ikiye bölen teoriyi yeterli görmemiş ve bu teoriyi geliştirmiştir. O'na göre Dünya merkez, yarı-çevre ve çevre ülkelerinin oluşturduğu üçlü bir yapı sergilemektedir. *Dünya Sistem Teorisi* adı verilen bu teori, yarı-çevre olarak adlandırılan ülkelerin, merkez ülkeler arasında yer alma ve çevre ülke haline gelmeme çabasında olduklarını vurgulamaktadır.

“Dünya sistemleri kuramına göre uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerinin doğal sonucudur. .... Çevre bölgelerdeki toprak, hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakta, bunların önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yönelmektedir” (Abadan- Unat, 2002: 15).

Kapitalist ülke firmalarının gelişen ülkelerde yapmış olduğu yatırımlar, kırsal alan nüfusunu öncelikle kente, orada istihdam olanağı bulamaması halinde de dış ülkelere yönelmektedir. Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği teorinin temelde bahsettiği konu da budur. “Kapitalist merkez ülkeler çevre ülkelere getirdikleri ucuz işgücü ile üretim maliyetlerini düşürerek kârlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar” (Berk, 2003). Bu şekilde “uluslararası işgücü akımı, uluslararası mallarla sermayenin akımını izlemektedir, ancak ters yönde” (Abadan Unat, 2002: 17).

1.2.2.7. Kümülatif Nedensellik

“Bu kuram her göç atılımının, onu izleyen göç etme kararının verileceği toplumsal çerçeveyi değiştirdiği noktasından hareket etmektedir.” (Abadan- Unat, 2002: 21) Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, bir iş kolunda yüksek sayıda göçmen işçinin çalıştırılması, o iş türünün *göçmen işi* olarak nitelendirilmesine sebep olmaktadır. Teoriye göre, göçmen işi etiketi kazanmış bir iş kolunun itibarı düşüktür ve yerli işçiler bu iş kolunda çalışmak istemezler. “[...] Dolayısıyla daha önceleri “göçmen işçiler” tarafından yapılan işlerin yer aldığı işyerleri dolmamakta, böylelikle zorunlu olarak yeniden göçmen işçi alınmasına gidilmektedir.” (Abadan Unat, 2002: 22).

1.2.3. Uluslararası Göçün Sürekliliği Teorisi

”Bu teoriye göre, bilgi ağı ve kurumsal bilgi ile gidenler sürekli olarak sonra gidenleri özendirirler. .... Kurumsal anlamda da verilen bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi ile insanların başka ülkeleri daha kolay tanımalarına ve aynı zamanda özenmelerine sebep olur. Bu da göçü beraberinde getirir” (Berk, 2003).

1.2.3.1. Ağ (Network) Teorisi

“Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır” (Abadan-Unat, 2002: 18). Göçün oluşturduğu bu bağlantılar, yabancı bir ülkeye gelmiş bireylere destek olan bir çeşit toplumsal sermayedir. Dolayısıyla, yer değiştirme faaliyetleri ister ulusal sınırlar içerisinde yapılsın ister ülke sınırları dışına yapılsın, göç kararı alanların gitmek isteyecekleri yerler, ayrılmayı düşündükleri bölgelerin benzeri bölgeler ile hısımlık ilişkilerinin yoğun olduğu bölgelerdir.

Teoriye göre, öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bir ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır (Yalçın, 2004: 50).

Yalçın (2004: 50) hısımlık, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin bu denli yoğun olduğu bu yapılanmaların altı önemli işlevi olduğunu vurgulamaktadır.

1. Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde kurtarmakta,
2. Göçmenleri, içine girdikleri toplumdan yalıtıp, kendi ülkeleri ile ilişkilerinin devamını sağlamakta,
3. Göçün başlangıcını, hedef yerini ve kimlerin göçeceğini belirlemekte,
4. Göçmenlerin gittikleri yerlerdeki uyumlarını kolaylaştırmakta,
5. Gelmeyi düşünen ve gelen göçmenler için yabancı toplumdaki fırsat ve resmi yapılanma hakkında haber kanalı görevi görmekte,
6. Söz konusu göçmen ağları, göçün hızını ve büyüklüğünü önemli ölçüde etkileyebilmektedir.

1.2.3.2. Kurumsal Kuram

Sermaye zengini ülkeleri hedef alanların sayısı arttıkça, göç edenlerden kazanç sağlamak isteyen yapılanmaların türü ve sayısı artmaktadır. Ayrıca, bu iş kollarının desteklenerek kurumsallaşması da söz konusu olmaktadır. Yüksek ücretler karşılığı göç edenleri sömüren yapılanmalar, kazanç peşinde koşan kurumlardır ve bunlar; “karaborsa fiyatları karşılığında göçmenleri sınırlardan kaçırmakta; sahte evrak ve vizeler sağlamakta; göçmen adayı ile girilmek istenen ülkenin vatandaşları arasında evlilikler düzenlemekte; bu ülkelerde oturma yeri, kredi gibi kolaylıklar sağlamaktadırlar” (Abadan Unat, 2002: 20).

Göçün oluşturduğu bir diğer kurumsal yapılanma, kazanç amacı gütmeyen gönüllü kurumlardır. Bu kurumlar insan hakları odaklı çalışmaktadırlar. Ayrıca, göçmenlerin haklarını savunup onlara hukuksal danışmanlık yapmaktadırlar.

Teoriye göre, “kurumsallaşma süreci, hükümetleri göç akımını denetlemekte daha fazla engellemektedir. Emniyet kuvvetleri tarafından yapılan kontroller, karaborsa fiyatlarını artırmakta, daha sıkı göç politikaları ise insan haklarını savunan kurumların direnişi ile karşılaşmaktadır” (Abadan Unat, 2002: 21).

1.3. GÖÇ TÜRLERİ

Tarih içindeki nüfus hareketlerini farklı yazarlar farklı şekillerde sınıflandırmaktadır. Göçün ilkel göçler, zorlama ile yapılan göçler, serbest göçler ve kitlesel göçler şeklinde meydana geldiğini vurgulayanların yanısıra göçü, gönüllü ya da zorunlu olarak yapılanlar şeklinde ayıran ve bu ikili ayrımı yeterli görenler de bulunmaktadır. Yalçın (2004) irade esasına göre, göçün yoğunluğuna göre, ülke sınırlarına göre ve göç edenlerin yerleşme sürelerine göre göçler şeklinde bir sınıflandırma yapmaktadır. Bu çalışmada ise tüm bu ayrımları da kapsayacak bir sınıflandırma yapılacak ve göç çeşitleri aşağıdaki sistemle incelenecektir:

1. İrade Esasına Dayalı Göçler
2. Göçün Yoğunluğu Esasına Dayalı Göçler
3. Ülke Sınırları Esasına Dayalı Göçler
4. Yerleşme Süreleri Esasına Dayalı Göçler
5. Göç Eden Nüfusun Niteliğine Dayalı Göçler

1.3.1. İrade Esasına Dayalı Göçler

“İrade kavramı baz alındığında göçler, [göç kararının bireyin şahsi kararı olup olmamasına göre] gönüllü(serbest) ve zorunlu(mecburi) göçler olarak iki kısımda incelenmektedir” (Kılıçaslan, 2006: 12).

“Serbest ya da gönüllü göçler kişilerin maddi kazanç, yenilik yapma, macera arama ya da geleceğini garanti altına alma gibi kişisel isteklerin sonucunda gerçekleşen nüfus hareketleridir” (Uğuz, Bilgen, Yerlikaya ve Evlice, 2004: 384).

Zülal’e göre (2002: 60) “iş, öğrenim ya da aile birleşimi gibi kişisel nedenlerle başka ülkelerde yaşamayı seçen insanlar”[a] gönüllü göçmen denilmektedir. Daha güvenli bir yer aramaya yönelik *zorunlu göç* ise; “cezalandırılma korkusu, baskı [ve aşağılanma] gibi kişisel özgürlüklerin sınırlandırılması sonucu ortaya çıkmaktadır” (Gökdere, 1978: 11).

Eziyet, çatışmalar, baskı, doğal ya da insan yapısı afetler, çevresel bozulma gibi, yaşamlarını ya da özgürlüklerini ve yaşama sevinçlerini yok eden nedenlerle ülkelerini terk edenlerse zorunlu göçmen olarak adlandırılmaktadır. Bunların arasında, yönetimler ya da silahlı gruplarca “etnik temizlik” süresince göçe zorlanan insanlar da bulunmaktadır (Zülal, 2002: 60).

“Bireysel tercihler söz konusu olduğunda, bazı bireylerin macera arama, değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği, yaşadığı yerden çeşitli nedenlerle duyulan bıkkınlık gibi sebeplerle yer değiştirme kararı verdikleri ve bunu uyguladıkları görülmektedir” (Yalçın, 2004: 15).

Bireylerin göç kararını yaşları, cinsiyetleri, medeni halleri ve çocuk sahibi olup olmamaları da etkilemektedir. Aile, evlilik ve çocuk gibi bireyi bağlayıcı bağların olmaması göç kararını kolaylaştırmaktadır. Bireylerin içinde buldukları toplumsal yapı ve yaşam koşulları yaşamayı zorlaştırıcı bir hal aldığına yukarıda yapılan ayrımların etkinliği azalmaktadır.

Bireylerin kendi kararlarıyla göç kararı vermesi olağandır. Ancak, göç zorunlu hale geldiğinde durum dramatik bir hal almaktadır. İnsanları istem dışı yer ve yurt değiştirmeye zorlayan sebeplerin başında [...] savaş tehlikesi, otoriter rejimlerin muhaliflerine olan tehditleri, can güvenliğinin olmaması [...](Yalçın, 2004: 17), ülkedeki siyasi istikrarsızlık, yaşanan terör ve doğa olayları gelmektedir.

Zorunlu göçler kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır: Yukarıda sözü edilen tehditlerden kurtulmak için buldukları yerleri terk ederek başka ülkelere kaçma ve

iltica etme şeklinde görülen göçler birinci grup zorunlu göçlerdir. İkinci grup göçler resmi otoritenin kontrolünde yapılmakta ve bu yolla insan topluluklarının, bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirmeleri sağlanmaktadır (Yalçın, 2004).

1.3.2. Göçün Yoğunluğu Esasına Dayalı Göçler

Bu grup göç sınıflandırması kitlesel ve bireysel göçler olarak iki başlık altında incelenmektedir.

Parasız vd.'ne göre (2002: 141), “göç kararının nasıl alındığı sorusuna bireyin ve ailenin göç kararının nasıl alınacağından hareketle cevap verilmektedir.” Ailenin göç kararı, bireysel göçten farklıdır ve karar ailenin tüm fertlerinin birlikte aldığı bir karardır. Ailece yapılan göçlerde göç meyli bireysel göçler kadar fazla değildir. Çünkü, göç kararı yalnızca ekonomik nedenlerle alınmamaktadır. Yerleşim yerinin seçiminde eğitim merkezlerine yakınlık, sosyal uyum ve hemşehrilik ilişkileri gibi önemli etkenler bulunmaktadır.

Bireysel göç kararının temelinde ise daha yüksek ücret, daha iyi yaşam koşulları ve refah artışı gibi ekonomik faktörler yer almaktadır. Bireyler böyle bir karar alırlarken göçün getirilerini ve kendilerine maliyetlerini iyi hesap etmelidirler. Göç gelirlerinin bugünkü değerinin, maliyetlerden büyük olması durumunda göç kararı rasyonel bir karar olacaktır.

Göç kararı ister bireyin kendine, isterse ailenin geneline ait olsun bu tür bir yer değiştirme faaliyeti serbest göç olarak adlandırılmaktadır. Bu tip göçlerin bir sonucu da kitlesel göçlerdir. “Serbest göçle az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek ülkeleriyle bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o ülkeden göç edenlerin sayısı hızla artmakta ve kısa sürede çekici etkenler nedeniyle göç kitlesel bir görünüme bürünmektedir” (Yalçın, 2004: 16).

1960'lı yıllarda Türkiye'den göçenlerin, gittikleri ülke koşullarını, fırsatları ve çekici özelliklerini akraba ve arkadaşlarına duyurması sonucu nüfus hareketleri artarak devam etmiştir. Başlangıçta bu sayının az olması ve giderek artması bu konuda verilebilecek en güzel örnektir.

1.3.3. Ülke Sınırları Esasına Dayalı Göçler

Ülke sınırlarının geçilip geçilmemesine bakılarak yapılan bir ayırmadır. Genel anlamda inceleme yapıldığında göç, iç göç ve dış göç olarak iki şekilde başlıklandırılmaktadır.

“İç göç: Nüfusun ülke içindeki iki nüfus sayımı arasındaki ikametgâh farkıdır” (Parasız ve Bildirici, 2002: 139). Bu tanıma göre, bireylerin iki nüfus sayımı arasındaki yerleşim yerlerinin farklı olması, bu bölge nüfusunun göç ettiğinin bir göstergesidir. Burada önemli olan faktörlerden biri ikametgâhtır. Bir diğer önemli faktör de göç edenlerin beş yaş ve üstü olmalarıdır.

İç göç de kendi içinde çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Bu bölümde, iç göç çeşitlerine kısaca değinilmektedir. İç göç türlerinden birincisi *geçici göçler*dir. “Bu tür göç hareketleri geriye dönüşü olan yer değiştirmelerdir. Daha çok ekonomik nedenlerle yapılmakta ve çalışma alanları arasında bir hareketlilik sergilemektedir” (Parasız ve Bildirici, 2002: 139). Mevsimlik göçler, günlük ve kısa dönem göçler vb. bu grupta incelenebilecek hareket akımlarıdır. İkinci iç göç türü ise *transfer göçler*idir. “Görev nedeniyle buldukları mekânları değiştirmek zorunda kalanlar bu kategoride değerlendirilmektedir” (Parasız vd., 2002: 140).

Yapısal birçok benzerliklerin yanı sıra, iç göç ve dış göç arasında belirtilmesi gereken ayırmalar da vardır. Göç veren ve göç alan birimler arasındaki farklı düzeylerdeki “uzaklık”, (fiziksel olduğu kadar ekonomik ve kültürel uzaklık); siyasi anlamda göç hareketinin kontrolünün daha belirli olması ve göç edenlerin uyum sorunlarının farklı boyutları gibi noktalar dış göçü iç göçten ayıran en önemli yönlerdir (İçduygu vd, 1999: 250).

İç göçler; ülkenin ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel yapılanmalarına göre kırdan kıra, kırdan kentte, kentten kente veya kentten kıra şeklinde olabilmektedir.

Dış göç tanımlamalarına baktığımızda ise üzerinde durulan noktaların şunlar olduğu görülmektedir; siyasi bir sınırın aşılması, çalışmak veya yerleşmek amacının güdülmesi, geçici veya sürekli bir yerleşimin söz konusu olması.

Bazı yazarlar ise bu tanımlamalardan farklı olarak dış göçü, az gelişmişlik zincirinin kırılması olarak nitelendirmekte ve göçün ekonomik nedenlerine atıfta bulunmaktadır. İnsanlar, asırlar boyunca, daha iyi ekonomik olanaklar sağlamak üzere ülkeler, hatta kıtalar arsında yer değiştirmişlerdir.

Benzer meslek grupları getirilerinin Dünya çapında bir karşılaştırılması yapıldığında, farklılıkların olduğu görülmekte ve bu ücret farklılıklarının işgücü göçlerinin temel nedeni olduğu savunulmaktadır.

Göçe neden olan ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler, uluslararası göçün nedenlerinin anlatıldığı bölümde ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

1.3.4. Yerleşme Süreleri Esasına Dayalı Göçler

Yerleşme süreleri esasına göre bir ayırım yapılması gerekirse, geçici olarak yapılan göçlerle sürekli yerleşme amacı güden göçleri ayrı ayrı ele almak gerekecektir.

Geçici göçlerin kapsamına, mevsimlik göçlerin yanı sıra başka ülkelere okumaya giden öğrenciler ve öğretim dönemi boyunca onlarla birlikte gitmeyi tercih eden ebeveynleri ile askerler de dâhil edilmektedir. Geçici amaçla göç eden bu bireylerin göç sürelerinin tahmin edilebilir bir özellik taşıyor olması önemlidir. Yani mevsimlik işçilerin, öğrencilerin ve askerlerin gittikleri yerdeki kalış süreleri yaklaşık olarak bilinmektedir.

Bulunduğu yere bir daha dönmek istemeyen ve sürekli yerleşme amacıyla göç eden bireyler, göç kararı alırken geriye dönüş yapma fikrinden uzaktırlar.

Türkiye için göç tarihi, geriye dönüş fikriyle yurt dışına gidip orda yerleşmeyi tercih edenlerle doludur. Göç ettikleri ülkelerin yaşam koşulları, refah düzeyi, çocuklar için eğitim olanakları ve orada kalma istekleri vb. nedenler geri dönüşü engellemektedir.

1.3.5. Göç Eden Nüfusun Niteliği Esasına Dayalı Göçler

Tarihin hiçbir döneminde, koşulları ne olursa olsun işgücü akımlarının sıfır olduğu görülmemiştir. Göçlerin pek çok nedeninin yanında, iş bulmak veya daha iyi koşullarda yaşayabilmek amacıyla yapılan göçler önemli bir yer tutmaktadır ve bunlar ekonomik nitelik taşımaktadır. Amaç ne olursa olsun, aktif nüfusun yerleşim yerini değiştiriyor olması *uluslararası bir işgücü akımının* varlığını göstermektedir.

Çalışıyor olup da maaşını, işini veya her ikisini de beğenmeyen ve daha iyi koşullarda çalışmayı amaçlayan bireyler göç kararı alabilirler. Ancak söz konusu ülkede, açık veya gizli işsiz konumunda bulunan çalışabilir nüfusun göç kararı alması çok daha kolaydır.

Ekonomik olarak kalkınmış ülkelerin, nüfus artışının yeterli olmayışı, emeğin işe katılma oranının düşük oluşu, ülke içi işçi hareketlerinin yetersiz oluşu gibi nedenler bu ülkelerdeki işgücü kıtlığının sebebi olmaktadır ve bu ülkeler açıklarını uluslararası piyasadan işçi talep ederek karşılamaktadır.

Batı Avrupa ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla kalkınabilmelerinin en büyük nedeni, Akdeniz ülkelerinden ithal etmiş oldukları işgücüdür. Bu dönemde, Türk işgücü de emeğini yurt dışı piyasalara arz etmiştir. İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla yurt dışına işçi gönderilmesi ilk olarak 1961 yılında gerçekleşmiştir. Federal Almanya ile başlayan bu akım işçilerin diğer Batı Avrupa ülkelerine yönelmeleriyle devam etmiştir.

Almanya ile yapılan ikili anlaşmanın hemen sonrasında 1964 yılında Avusturya, Belçika, Hollanda ile 1965 yılında Fransa ile ve 1967 yılında da İsveç ile işçi anlaşmaları yapılmıştır.

Avrupa ülkelerinin yoğun olan bu işçi talebi, 1970'lerde yaşanan stagflasyon olayı ve 1973 petrol krizinden sonra azalmış ve Türk işçilerinin göç yapısı değişmeye başlamıştır. 1974 yılında Federal Almanya'da bulunan işçilerin ailelerini yanlarına alma fırsatı doğmuş, *Aile Birleştirme Yasası* kabul edilmiş ve çalışma dışında bir amaçla (yerleşim amacı) göç yaşanmıştır. Başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinin çalışabilir nüfus miktarı ve nüfus artış hızı oldukça düşüktür. Bu nedenle bu ülkeler, talep ettikleri işgücünün haklarını ve hukuki statülerini iyileştirme yoluna gitmektedirler.

Seyidoğlu'na göre (1996: 688), Batı Avrupa'ya işçi akımının durmasından sonra Türkiye'den Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki petrol zengini ülkelere işçi gönderilmiştir. Artan petrol gelirleri dolayısıyla Suudi Arabistan, Irak, Libya ve Körfez Ülkeleri özellikle alt yapı yatırımlarının tamamlanması amacıyla büyük inşaat faaliyetlerine girmişlerdir. Bu faaliyetler, Güney Kore, Hindistan, Japonya ve Türkiye gibi ülkelerin müteahhitlik firmaları tarafından yürütülmüştür. Türk müteahhit firmaları aldıkları işlerde çalıştırdıkları işçileri Türkiye'den getirmişlerdir.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Türk göçmenlerin yeni hedefi haline gelmiştir.

1960'lı yıllarda Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine işçi gönderilmesiyle başlayan emek göçü sonucunda, 30'dan fazla ülkeye yerleşmiş 3,829,378 Türk vatandaşı bulunmaktadır. Bunların 1,381,657'si bilfiil çalışmaktadır.

Tablo 1.1: Ülkelere göre vatandaş, işçi ve işsiz sayıları (2005)

ÜLKE ADI	Vatandaş Sayısı	Toplam Çalışan sayısı	İşsiz vatandaş sayısı	İşsizlik %	
				Türk	Genel
F. Almanya	1,764,041	522,843	210,821	32.5	11.7
Fransa**	359,034	92,992	21,275	25	9.9
Hollanda*	358,846	129,500	13,000	10.7	6.2
A.B.D.	250,000	114,000	--	--	--
Avusturya	116,882	55,021	10,834	17.2	8.7
İngiltere	150,000	63,000	4,279	9.4	4.7
İsviçre	75,448	35,018	4,382	9.8	3.4
Avustralya	63,000	29,500	5,000	14.5	--
Danimarka *	54,859	23,774	4,406	20.8	5.8
Yunanistan	48,880	3,563	--	--	--
Kanada	41,000	29,000	--	--	--
Belçika	39,885	15,155	5,416	36	8.5
İsveç	34,965	5,000	1,500	13.4	5.8
Norveç	15,356	--	473	7.3	3.6
İtalya	14,124	6,414	--	--	9
Romanya	12,000	3,200	--	--	--
Finlandiya	7,000	--	--	--	--
Azerbaycan	15,000	10,500	--	--	10.7
Kazakistan	10,000	5,611	--	--	--
Türkmenistan	7,000	6,170	--	--	--
Kırgızistan	3,380	1,967	--	--	--
Kuz.Kıbrıs Türk Cumh.	146,442	46,010	--	--	9.4
S. Arabistan	115,000	115,000	--	--	--
İsrail	30,000	6,000	--	--	10.3
Lübnan	7,748	188	--	--	--
Bir. Arap Emirlikleri	5,484	2,650	--	--	--
Kuveyt	3,262	2,780	--	--	--
Rusya Fed.	22,808	22,808	--	--	9
Japonya	6,309	1,300	--	--	--

Afganistan	4,500	4,500	--	--	--
Ukrayna	2,250	1,900	--	--	3.7
Gürcistan	2,000	1,000	--	--	11.4
Diğer	42,875	25,293	--	--	--
GENEL TOPLAM	3,829,378	1,381,657	281,386		

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış ilişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2007: 15.

Açıklamalar:

Toplam çalışanlar içinde yer alan bağımlı çalışan ve bağımsız çalışan bireylerin sayısal verileri tablodan çıkarılmıştır.

(*) : Çifte uyruklu vatandaş sayısı dâhildir.

(**):Tahmini

(--):Veri mevcut değildir.

Sanayileşmiş ülkeler nitelik gerektirmeyen, basit becerilerle yapılabilecek, ağır, yorucu, kirli veya düşük itibarlı işleri gördürmek amacıyla uluslararası piyasalardan emek talep etmektedir. Ancak, otomasyon ve makineleşmenin her geçen gün artması ve bazı iş kollarında robot kullanımına geçilmesi işgücü talebinin düşmesine neden olmaktadır.

Dünya emek piyasalarının emek talep oranlarındaki bu azalış, işgücü mobilitesinin ulusal devlet sınırları içinde kalmasına neden olmaktadır. İşgücünün uluslararası mobilitesini sınırlayan başka belirleyiciler de vardır. Bu etmenlerden ilki, “işgücünün uluslararası mobilitesinin maliyetinin yüksek olmasıdır. İkincisi ise devletin vatandaşlığa ve çalışmaya ilişkin yasal düzenlemeleridir” (Şimşek, 1999). Kültürel farklılıklar ve diğer ulusal işgücü piyasalarındaki koşullara ilişkin bilgi eksikliği işgücü mobilitesini sınırlayan etmenler arasında sayılmaktadır.

Üretim sürecinin küresel örgütlenmesi, işletmelere, dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan üretim faktörlerinin en karlı bileşenini sağlamaya yönelik bir ortam hazırlamaktadır. Çünkü işler farklı işyerleri, farklı coğrafyalar arasında kolaylıkla dağıtılabilir. İşlerin bölünmesi yeni alt bölümleri de peşinden getirmektedir. Bunun sonucunda bölünen, alt bölümlere ayrılan işler, işyerleri ve ülkeler arasında dağıtılmaktadır. İşlerin bölünerek işyerleri ve ülkeler arasında dağıtılması işgücü piyasasını oluşturan işçileri sahip oldukları vasıf düzeyiyle yakından bağlantılı bir işbölümüne itmektedir. .... İşin vasıf gerektirmeyen ve emek yoğun süreçleri işgücü piyasasının “çevresel” olan alanında gerçekleşirken, vasıf gerektiren ve sermaye yoğun üretim süreçleri, işgücünün “merkez” alanında yapılmaktadır (Şimşek, 1999).

Bu da işgücünün yerleşim yerini değiştirmeden rasyonel biçimde kullanılmasını sağlayan bir çeşit işgücü akımıdır.

Tablo 1.2: İkili işgücü piyasası özellikleri

Çekirdek İşgücü	Çevre İşgücü
İyi eğitim almış işçiler	Kötü eğitim almış işçiler
Kurumsal olarak nitelikli işçiler	Nitelik düzeyleri düşük işçiler
Düzenli istihdam kayıtları	Düzensiz istihdam kayıtları
Düşük işgücü devri	Yüksek işgücü devri
İşe ilişkin önemli sorumluluklar	İşe ilişkin daha az sorumluluk
İyi çalışma koşulları	Kötü çalışma koşulları
İyi ücret	Düşük ücret
İşletme destekli emeklilik ve diğer yardımlar	İşletme emekliliğe ilişkin destek sağlamaz
Kariyer beklentisi	Kariyer beklentisi yoktur
Sendikalı işgücü	Düşük sendikalaşma
Önemli derecede mesleki eğitimin sağlanması	Daha düşük düzeyde mesleki eğitimin sağlanması

Kaynak: Şimşek (1999) <http://www.isguc.org/birgul1.htm>

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarının yapısı sanayileşmiş ülkelerinkinden farklıdır. Söz konusu ülkelerde sanayileşmiş ülkelerin aksine vasıfsız işgücü bol, vasıflı işgücü ise kıt ve bu ülkeler, uluslararası piyasalardan nitelikli eleman talep ederler. Elbette ki nitelikli işgücü talebinin karşılığında yüksek ücretler ödenmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin az gelişmişliğine sebep olan koşullar ortadan kaldırılmadığı sürece bu ülkelerden kaçışlar devam edecektir. Seyidoğlu (1996), uluslararası işgücü akımlarının gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ile açıklanabileceğini ve bu farklılık olduğu sürece işgücü akımlarının da süreceğini belirtmektedir.

21'inci yüzyıl, toplumsal yapının yeniden şekillendiği yeni bir çağı da beraberinde getirmiştir. Ulusal sınırların kalktığı, sermayenin söz sahibi olduğu, bölgesel bütünleşmelerin yaşandığı, bilgi ve teknolojinin öneminin arttığı, bilgiye sahip emeğin ortaya çıktığı ve arttığı bir geçiş süreci yaşanmaktadır.

Çokuluslu şirketlerin çoğaldığı bu süreçte, sermayenin ulusal sınırları ortadan kalkmıştır. Oysa, emek konusunda bu durumdan bahsedilmemektedir. Özellikle sanayi döneminin mavi yakalı emeği ulusal sınırlar içinde kalmaktadır. Ancak beyaz yakalı diye söz edilen bilgiye sahip, onu kullanabilen ve üretebilen emek için ulusal sınırlar ortadan kalkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru bir göç dalgası yaşanmaktadır.

Başta ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülkelere ekonomik gelişmişlik düzeylerine ivme kazandırabilecek insan sermayesini kendilerine çekmektedir. Geçmişte öğrencilerin, bilim adamlarının ve diğerlerinin yabancı ülkelere gitmelerinden doğan kayıp, günümüzdeki kadar önem taşımamaktaydı.

Kıt ve sınırlı kaynakları ile yetiştirilen vasıflı işgücünü kaybeden az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin beyin göçü nedeni ile gelişmeleri yavaşlamakta, diğer taraftan, gelişmiş ülkelerin yetiştirmiş beyinlere daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlaması ile gelişmeleri daha da hızlanmaktadır. Bu itibarla, beyin göçünün ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Yıldırımoglu, 2005: 133).

“Beyin göçü iyi eğitim görmüş, kalifiye, nitelikli, seçkin, uzman ve yetenekli işgücünün yetiştirdiği az gelişmiş/ gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye en verimli olduğu dönemde çalışmak/araştırma yapmak için akışı/göçü olarak tanımlanabilir” (Kaya; 1999).

“Dünyada, üretim sistemlerindeki ve bunun dayandığı teknoloji tabanındaki köklü değişimlerle bilgi toplumuna geçiş süreci yaşanmaktadır. Kaliteli insan gücüne dayanan bilgi yoğun sanayiler ve ileri üretim metotları ulusal ve uluslararası rekabetin belirleyicisi olmuştur” (Sulkalar, 2003). Bir ülkedeki Araştırma-İnceleme Merkezlerinin çokluğu, o ülkenin gelişmişlik göstergelerinden biridir ve bilgiyi üretip satan ülkeler, daima bilgiyi satın alıp kullanan ülkelere daha güçlü olmaktadır. Bu merkezler ülkenin kalkınıp güçlenmesine yardım ederken, ülkenin yalnızca bugününü değil, geleceğini de güvence altına almaktadır.

Söz konusu AR-GE faaliyetleri, “önemli bir yatırım bütçesini de zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş ve ekonomilerini kendi kendine yeterli hale getirmiş ülkeler bu konuda daima diğerlerinin önünde olmaktadır” (Kumkale, 2005).

Tablo 1.3: Seçilmiş bazı ülkelerde AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı

Ülkeler	Ar-Ge Harcamaları /GSYİH*	GSYİH Milyar \$**	Ar-Ge Harcam. Milyar \$****	Veri Yılı
Japonya	2,96	4766,3	141,082	2000
ABD	2,70	9762,1	263,576	2000
Kore	2,68	461,5	12,368	2000
Almanya	2,52	1853,4	46,705	2001
OECD	2,24	25494,3	571,072	2000
Fransa	2,15	1306,4	28,087	2000
Danimarka	2,09	173,1	3,617	1999
Hollanda	2,02	398,5	8,049	1999
AB	1,88	7898,8	148,497	2000
İngiltere	1,86	1438,5	26,756	2000
Rusya Fed	1,09	251,0***	2,735	2000
İtalya	1,04	1181,0	12,282	1999
İspanya	0,96	583,1	5,597	2001
Yunanistan	0,67	117,2	0,785	1999
Türkiye	0,63	184,9	1,164	1999

Kaynak: Çetintaş ve Barışık (2002)

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=229

Tablodaki verilere bakıldığında, Türkiye hariç diğer ülkelerin, GSYİH'lerinden % 1–3 oranında bir payı, AR-GE harcaması olarak ayırdığı görülmektedir. Türkiye ise GSYİH'nin ancak % 0,63'lük kısmını söz konusu harcamalar için ayırabilmektedir. Bu oran diğer ülkelerle kıyaslandığında, oldukça düşük düzeyde kalmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin, özellikle de ABD'nin, AR-GE harcamalarına ayırdığı payın büyüklüğü göz önüne alındığında, bu ülkelerin nitelikli işgücü için nasıl cazip ülkeler haline geldiği açıkça görülmektedir. ABD, 9,762.1 milyar dolarlık GSYİH'nin % 2,7'lik payını AR-GE harcamalarına ayırmaktadır. Bu durumda beyin göçünün ABD yönlü olması gayet doğal karşılanmalıdır (Çetintaş ve Barışık, 2002).

Beyin göçü, dönemler itibarıyla incelenirse yönü ve büyüklüğü konusu daha da netleşmektedir. Kaya (2003), beyin göçünü dönemler itibarı ile şöyle sınıflandırmaktadır:

*1940–1945 yılları arası, II. Dünya savaşı ve Nazi baskıları nedeni ile Yahudi bilim adamları Avrupa'dan kaçmıştır. “Hitler rejiminin can güvenliğini ortadan kaldırdığı birçok bilim insanına ve eğitimciye Türkiye kucak açmıştır” (Saydam, 2003: 9).

*1960–1970 başlarında, gelişmiş ülkelerin ekonomik olanakları yüksek olduğu için Birleşmiş Milletlere göre yaklaşık 300,000 profesyonel (doktor ve mühendis) III. Dünya ülkelerinden endüstrileşmiş (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya vs) ülkelere göç etmiştir. Göçün 2/3'ü yukarıdaki ülkelere ve yarısı Asya ülkelerinden olmuştur (Çetintaş ve Barışık, 2002).

*1974-1975’li yıllarda, gelişmiş ülkelerde yaşanan durgunluk, gelişen ülkelerin eğitim sistemlerini dış isteklere uyarlamış olmaları ve beyin gücünün plansız artıyor olması bunun yanında, petrol üreten ülkelerin aşırı uzman gereksinmesinin olması ve gelişmiş ülkelerde yüksek nitelikli işgücünün artması gibi nedenlerle nitelikli profesyonellere talep azalmış ve sıkı göçmenlik politikaları başlamıştır.

*1975-1980’li yıllardaki yıllık kalifiye işgücü göçü 100,000 kişiye ulaşmıştır. Göçenlerin çoğu Avrupa'dan ABD'ye gitmiştir.

*1980 sonrası döneme gelindiğinde ise, Dünyada 50.5 milyon öğrencinin üniversiteye kayıtlı 19 milyonunun III. Dünya ülkelerinde olduğu, yani III. Dünya ülkelerinde üniversiteye kayıtlı olanların sayısının arttığı ve yedi yılda iki katına çıktığı görülmektedir. Bu dönemde yaşanan göçün çoğu III. Dünya ülkelerinden ABD ve Avrupa'ya olmuştur.

*1990 Sonrasında, Rusya ve Doğu Bloku parçalanmıştır. Bunun yanında iç savaşlar başlamıştır. Doğu Bloku'ndaki bilim adamları ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde ABD, Dünya üniversite öğrencilerinin ¼'üne sahip konumdadır.

*2000 Sonrası dönemde en çok beyin göçü alan ABD, gelişmekte olan ülkelere beyin göçünün % 54'ünü almaktadır. Çetintaş vd.'ne göre (2002), “beyin göçünün büyük bir bölümünün ABD'de yoğunlaşmasında ekonomik-sosyal fırsatlar açısından en iyi konumda ülke olmasının yanı sıra, dünya üniversitelerinin dörtte birine sahip olması ve iyi bir barınma imkanı, profesyonel yardım ile iyi bir bireysel motivasyon önemli rol oynamaktadır”.

“ABD’ nin Asya’dan son aldığı 1.5 milyon göçmenin tamamına yakını, yüksek okul veya kolej mezunudur” (Kaya, 2003). Öyle ki; 300 bin Hint’li ve Kore’li, 730 bin Filipin’li ve 400 bin Çin’linin % 65-70’i, aynı şekilde İran, K. Kore ve Tayvan’dan ABD’ ye gelenlerin % 15’i kolej mezunudur. Hintli ve Çinli kolej mezunlarının % 3’ü

ABD'ye gitmektedir. Nijeryalı ve Afrikalılar ABD'de en fazla eğitilmiş etnik grup olma özelliği taşımaktadır. Afrika üniversitelerindeki üç kişiden biri Dünyaya ihraç edilmektedir. Her yıl 100 bin Hintli ABD'ye göç etmekte ve bugün ABD Silikon Vadisinde 30 bin Hintli profesyonel görev başındadır. Hindistan'ın beyin göçünden yıllık kaybı iki milyar dolar civarındayken Kolombiya'nın 2.37 milyar dolardır. ABD'deki bilim adamı ve mühendislerin % 12'si, doktorların % 23'ü ve bilgisayar programcılarının % 40'dan fazlası yabancı ülke doğumludur (Kaya, 2003).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere yetişmiş beyin gücünü en fazla kaybeden ülkeler arasında "Hindistan, Pakistan, Bağımsız Devletler Topluluğu, Çin, Filipinler, Cezayir, Fas, Tunus, İran, Mısır, Nijerya, Türkî Cumhuriyetler vs. de vardır. Önemli ölçüde beyin göçü alan ülkeler arasında ise ABD, Kanada, Avustralya, G. Afrika, Almanya, Fransa gibi ülkeler vardır" (Yıldırımoglu, 2005: 133).

"Türkiye, dünyada beyin göçü en fazla olan 34 ülke içinde 24 üncü sırada yer almaktadır. Bu göçlerle ülkemiz iyi eğitim gören yüz kişiden 59'unu elinden kaybetmektedir" (Kumkale, 2005). Yurt dışında 50 bin Türk öğrenci bulunmakta ve bu 50 bin öğrencinin 30 bininin beş yıllık eğitim sonunda dönmemesinin/beyin göçünün maliyeti üç milyar dolardır. Ayrıca, Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin % 80'i geleceğini yurt dışında görmekte ve yurt dışına gitmek isteyen öğrencilerin % 20'si geri dönmek istememektedir (Kaya, 2003).

1.4. ULUSLARARASI GÖÇÜN NEDENLERİ

Göç, ister ülke sınırları içerisinde ister siyasi sınırları aşmak suretiyle olsun, yaşanan bölgenin olumsuz koşullarından kaçmak veya gidilecek yerin avantajlarından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. İnsanların yer değiştirme faaliyetlerine neden olan şartlar, bulunulan yer ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedir. Refah arayışı, savaş veya şiddet ortamından kaçış, siyasi istikrarsızlıklar, aile birleştirme politikaları, siyasi sığınma talebi, daha iyi eğitim olanakları gibi pek çok nedenden dolayı bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Çağımız nüfus hareketlerinin başlıca belirleyicisi, gelişmiş ülkelerin seçici göç politikalarıdır. Bu nedenle, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin itici faktörlerinin çokluğu, söz konusu göç oranını artırmamaktadır.

Uluslararası insan akımlarının ekonomik, demografik, sosyal ve siyasal nedenlerini aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

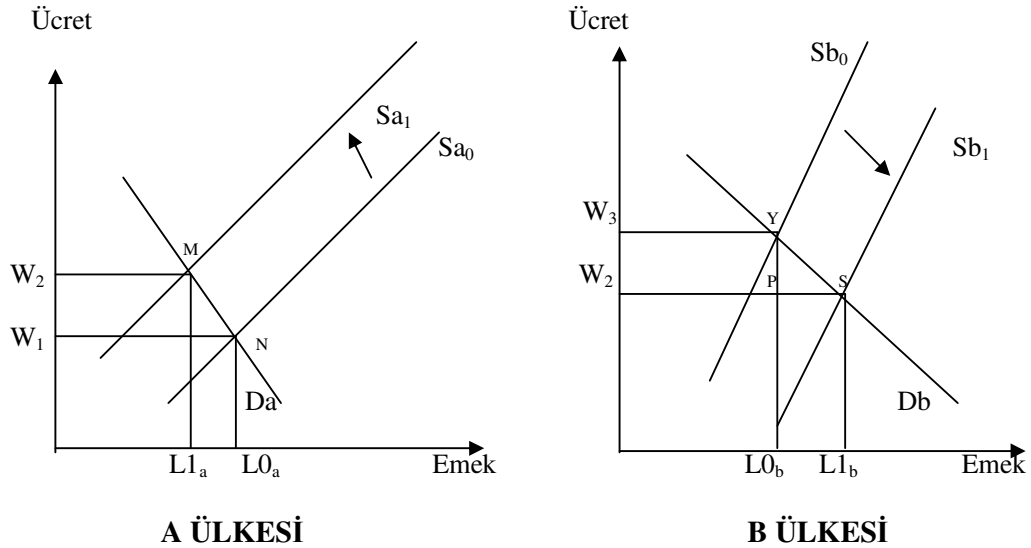
1.4.1. Uluslararası Göçün Ekonomik Nedenleri

Dışarıdan göç almanın ve dışarıya göç vermenin ülkeden ülkeye, yaşanan zamanın koşullarına göre değişen nedenleri bulunmaktadır. Örneğin; 1920'lerden sonra Türkiye'den dışarıya verilen göçün temel nedenini ekonomik nedenler oluşturmaktayken, Türkiye'ye yapılan göçler daha ziyade ırksal, ulusal, sosyo-kültürel ve siyasi temeli olan soydaş göçleridir.

Parasız vd.'ne göre (2002: 144), "göç kararının temelinde, net gelirden yaşam boyu faydada artış beklentisi vardır." Kutlu (1992) da, uluslararası nüfus hareketlerinin temel belirleyicilerinin, nüfus veren ülkelerin itici faktörleri ile nüfus alan ülkelerin çekici faktörleri olduğunu vurgulamaktadır.

Düşük ücretler, vergi oranlarının yatırımları engelleyecek düzeydeki yüksekliği, "ekonomik istikrarsızlık ve buna bağlı olarak insanların ekonomik açıdan gelecek endişesi taşıması, kötü çalışma koşulları, düşük sosyal haklar, gelişmiş ülkelere göre daha düşük kentsel yaşam kalitesi, ... yüksek öğrenimli insanların büyük bir bölümünün (yaklaşık %70) kendi meslekleriyle ilgisiz alanlarda istihdam edilerek, gerek madden gerekse manen tatminsizlik ortaya çıkması, vasıflı elemanların istihdam edilememesi (özellikle yüksek eğitimli insanların işsiz olması ve herhangi bir ekonomik krizde en fazla yüksek eğitimli insanların işten çıkarılması)" (Çetintaş vd. , 2002), işsizlik oranlarının yüksekliği, yoksulluk gibi pek çok ekonomik neden göçe sebep olmaktadır.

Aşağıdaki grafikler yardımıyla konu, daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

Şekil 1.2: Uluslararası Emek Göçünün ücretler ve istihdam üzerindeki etkileri

GÖÇ ÖNCESİ DURUMA Ülkesi

Denge noktası: N

Ücret düzeyi: W_1 Emek miktarı: $L0_a$ B Ülkesi

Denge noktası: Y

Ücret düzeyi: W_3 Emek miktarı: $L0_b$ **GÖÇ SONRASI DURUM**A Ülkesi

Denge noktası: M

Ücret düzeyi: W_2 Emek miktarı: $L1_a$ B Ülkesi

Denge noktası: S

Ücret düzeyi: W_2 Emek miktarı: $L1_b$

Göç öncesi duruma bakıldığında; W_1 ücret düzeyinde $L0_a$ miktar emek istihdam etmekte olan A ülkesi, N noktasında dengeye gelmektedir. B ülkesinde, W_3 ücret düzeyi ve $L0_b$ miktar emek söz konusuken Y noktasında denge sağlanmaktadır.

İki ülke arasındaki ücret farklılığı nedeniyle işçiler, A ülkesinden B ülkesine göç etme kararı almışlardır.

Göç sonrasında, A ülkesinin emek arzı azalacağından ücretler W_1 'den W_2 'ye çıkacaktır. B ülkesindeki duruma bakıldığında, yaşanan göç olayının bu ülkenin ücret düzeylerinde de değişme yarattığı görülmektedir. B ülkesinin emek talebi değişmezken emek arzının artmış olması ücretlerin W_3 'ten W_2 'ye düşmesine neden olmaktadır. Göç sonrasında her iki ülke de W_2 ücret düzeyinde dengeye gelmektedir.

Açıklanan teoriye¹ göre “düşük ücretli ülkeden yüksek ücretli ülkeye göç olmakta ve bu durum sonucunda da iki ülke arasındaki ücret düzeyi dengelenmeye başlamaktadır. [Bu durumda] .... işçi gönderen ülkede işsizlik azalacak, ücretler yükselecek, gönderilen işçi dövizlerinin yardımı ile birlikte iktisadi büyüme hızlanacak ve bütün bunların sonucunda da ülkeler arasındaki göç kendi kendini durduran bir mekanizma ile son bulacaktır” (Dişbudak, 2004: 86).

---

¹ Dengeli Büyüme Teorisi.

Seyidoğlu'na göre (1996), gç kararı maddi ve manevi bazı maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Varolan işini kaybetmekten kaynaklanan maliyetler, ulaştırma masrafları, göç ettiği ülkede yeni bir iş bulana kadar katlanmak zorunda kalacağı maliyetler gibi maddi maliyetlerin yanı sıra yabancı bir kültüre ve topluma uyum sağlama, o ülkenin dilini konuşma zorunluluğu gibi manevi maliyetleri de söz konusu olmaktadır. Burada yapılacak olan fayda maliyet analizi fayda lehine bir sonuç verirse gç kararı almak akıllıca olacaktır.

1.4.2. Uluslararası Göçün Sosyal ve Siyasal Nedenleri

Daha iyi yaşam koşulları, daha yüksek ücret düzeyi gibi refah arttırıcı ekonomik nedenler yanında ülke içindeki etnik farklılıkların sebep olduğu ayrımcılık, rejim değişiklikleri, siyasal istikrarsızlık, vatandaş mübadele politikaları gibi sosyal ve siyasal faktörler de gç hareketlerine neden olabilmektedir. Ayrıca yeni deneyimler kazanma, macera arama, Dünyayı gezip görme ve yabancı ülkelerde çalışıp dönenlerin kazandıkları sosyal saygınlık gibi ilave nedenler de söz konusu olabilmektedir (Kutlu, 1992).

Nazi işgali altındaki Avrupa lkelerinden Almanya'ya çalışmak için gönderilenler, mlteci², 1923 yılında Bulgaristan ve Yunanistan ile yapılan azınlık değiştirme hareketleri kişilerin istek ve tercihleri dışında yapılan zorunlu nüfus hareketleridir (Gökdere, 1978).

Savaş veya siyasi baskılar nedeniyle ülkelerin eğitimli personeli de gç etmek zorunda kalmaktadır. 1940–1945 yılları arası, II. Dünya Savaşı ve Nazi baskıları nedeni ile Yahudi bilim adamları Avrupa'dan kaçmışlardır. 1990 sonrasında Rusya ve Doğu Bloku parçalanmış, bunun yanında iç savaşlar başlamıştır. Sonuçta Doğu Bloğu bilim adamları ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır (Kaya, 2003).

---

² Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişilere mülteci denilmektedir (unhcr.org.tr, 2005a). Mülteci olduğu iddiasıyla bir başka ülkeye sđđınan, ancak henüz mülteci olup olmadığı hakkında yetkili ulusal otoriteler ve Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karar verilmemiş kişiye ise sđđınmacı denilmektedir (yenimesaj.com.tr, 2005).

Savaştan veya savaşla bağlantılı açlık ve evsizlik gibi şartlardan kaçan kişiler, sosyal kısıtlamalara uymadıkları için saldırıya uğrayan kadınlar, cinsel tercihleri nedeniyle zulme uğramaktan korkanlar mülteci olma hakkına sahiptir (unhcr. org.tr, 2005a). Ancak, “vatanını, eşini, dostunu, ailesini iradesi dışında ‘korku’ ile terk etmek zorunda kalan, ‘sığınmacı’ olarak buldukları ülkede de zor şartlarda yaşam mücadelesi veren insanların ‘mülteci’ olabilmeleri oldukça uzun ve zor bir süreci gerektirmektedir” (yenimesaj.com.tr, 2005).

BMMYK'nin 29 sanayileşmiş ülkede yaptığı araştırmaya göre, en fazla iltica talebiyle karşılaşan ülke İngiltere'dir. İngiltere'yi ABD, Almanya ve Fransa izlemektedir. İltica talebinde bulunanların çoğunluğunu da Çeçen olan Ruslar oluşturmaktadır. Çeçenistan'daki istikrarsızlık ve güvenliğin sağlanamamış olması bu durumun nedeni olarak gösterilmektedir (Schlein, 2003).

“Mülteci kadın, çocuk ve yaşlılar ülkelerinin korumasından, ailelerinden ve toplumlarından ayrı oldukları için çoğu kez şiddete karşı korunmasız ve saldırıya son derece açıktırlar. “Özellikle tecavüz mülteci ailelerini evlerinden ayrılmaya iten *etnik temizleme* hareketlerinde korkutucu düzeyde sık kullanılan bir unsurdur” (unhcr. org.tr, 2005b).

“Milyonlarca insanın değişik nedenlerle doğdukları memleketini terk edip yasal ve bazen yasal olmayan yollardan başka ülkelere göç etmesi, birçok ülkeyi ilgilendiren uluslararası bir sorundur” (turk.internet.com, 2003).

Bu sorunun giderilebilmesi için tüm “devletlere teker teker ve toplu olarak düşen görev, yalnızca insani yardım konusunda değil, siyasal ve ekonomik alanlarda da bir gündem izlemeleridir. [...] Ancak söz konusu gündemler, herkesin güvenlik ve özgürlük hakkına sahip olduğu anlayışı üzerine kurulmalıdır: Güvenlik, zulme, ayrımcılığa, silahlı çatışmalara ve yoksulluğa karşı güvenlik; özgürlük ise, bireysel yetenekleri kullanabilme, birey yaşamını ve geleceğini etkileyen kararlarda söz sahibi olabilme, bireysel ve toplumsal kimliği ifade etme gibi özgürlüğü olmalıdır... Ancak bu haklar ve özgürlükler gerçekleştirilebildiğinde, dünyadaki milyonlarca kişi, zorunlu göçün fiziksel ve duygusal sarsıntılarından kurtulacaklardır” (BMMYK, 1997: 8-9).

Yüksek ücret düzeyi, düşük işsizlik oranı gibi çekici özelliklere sahip olan ülkeler, göç kararı alanların ilk tercihidir. Göç alan ülkelerin sendika yöneticileri, gelen bu işgücünün, kişi başına gelirden bir azalmaya sebep olacağını hatta ileri derecede bir göç hareketinin ülkede işsizliği körükleyeceğini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle, yabancı işçilerin gelişini iyi karşılamamaktadırlar (Seyidoğlu, 1996).

Maliye Bakanlığı'nın 2006 Yıllık Ekonomik Rapor'u Seyidoğlu'nun açıklamasını destekler niteliktedir. Rapora göre, "geçtiğimiz çeyrek yüzyılda dünyanın büyük bir kısmında istihdam düzeyi gerilerken işsizlik artmıştır. Bu dönemde iş piyasasına dâhil olanların sayısındaki hızlı büyümeye karşın yeterince yeni istihdam alanları yaratılamamıştır."

Rapor verilerine bakıldığında, işsizlik probleminin gelişmiş ülkeleri de etkileyen önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1.4: Gelişmiş ekonomilerde işsizlik oranı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gelişmiş Ekonomiler	5,7	5,8	6,3	6,6	6,3	6,0	5,6	5,5
ABD	4,0	4,7	5,8	6,0	5,5	5,1	4,8	4,9
Euro Bölgesi	8,2	7,8	8,3	8,7	8,9	8,6	7,9	7,7
Almanya	6,9	6,9	7,7	8,8	9,2	9,1	8,0	7,8
Fransa	9,1	8,4	8,9	9,5	9,6	9,5	9,0	8,5
İtalya	10,2	9,1	8,6	8,5	8,1	7,7	7,6	7,5
İspanya	13,9	10,6	11,5	11,5	11,0	9,2	8,6	8,3
Hollanda	2,8	2,2	2,8	3,7	4,6	4,9	4,5	3,9
Belçika	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,4	8,2	8,2
Avusturya	3,6	3,6	4,2	4,3	4,8	5,2	4,8	4,6
Finlandiya	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,4	7,9	7,8
Yunanistan	11,3	10,8	10,3	9,7	10,5	9,9	9,7	9,5
Portekiz	3,9	4,0	5,0	6,3	6,7	7,6	7,7	7,6
İrlanda	4,3	3,9	4,4	4,7	4,5	4,3	4,3	4,2
Lüksemburg	2,5	2,3	2,6	3,5	3,9	4,2	4,5	4,7
Japonya	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	4,0
İngiltere	5,5	5,1	5,2	5,0	4,8	4,8	5,3	5,1
Kanada	6,8	7,2	7,6	7,6	7,2	6,8	6,3	6,3
Başlıca Sanayileşmiş Ülkeler	5,5	5,8	6,4	6,6	6,3	6,0	5,7	5,6
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	4,0	4,2	4,2	4,4	4,2	4,0	3,7	3,4

Kaynak: Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporu, 2006: 39

Not: 2006 ve 2007 yılı verileri tahminidir.

Avrupa ülkelerinde, yaşanan küresel ekonomik durgunluklardan sonra yabancı işgücünün gelişini engellemek istenmiştir. Bu nedenle, göçü kısıtlayıcı önlemler artırılmış ve göçe neden olan faktörlerin üstüne gidilerek ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak, sıkı vize yönetmeliklerini aşmak, daha çabuk iş bulmak ve oturma

izni alabilmek için *siyasi sığınma* talebinin bir istisna olarak kullanıldığı görülmektedir. Yurt dışına çıkmak isteyenler, çeşitli etnik ve yasa dışı gruplara üye olmak suretiyle bu istisnadan yararlanmaktadır. Avrupa insan haklarının daha kapsamlı olmasını fırsat bilen böyle gruplar, göç ettikleri ülkedeki aşırı ve radikal unsurların destekleyici sayısını günden güne artırmaktadır (Uslu ve Cassina, 1999).

1.4.3. Uluslararası Göçün Demografik Nedenleri

Az gelişmiş ülkelerin demografik özelliklerinin en belirgin olanı, nüfus artışının sürekli ve fazla olmasıdır. Doğum oranı, ölüm oranı ve dış göç oranları nüfusun büyüklüğünü ve artış hızını belirlemektedir. OECD ülkelerinde ve GÜ'lerde doğum oranının düşük olması, nüfus artış hızının düşük olmasına neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise tersi bir durum söz konusudur. Doğum oranlarının yüksek olması aktif olmayan nüfusun genişlemesine ve bağımlılık oranının artmasına neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki çalışabilir nüfusun yetersizliği, işçi ücretlerinin yükselmesine, ücretlerdeki bu artışın fiyatlara yansıtılamaması (uluslararası rekabet nedeniyle) da firma kârlarının düşmesine neden olmuştur. İşçi ücretlerinin firma maliyetlerini artırıcı etkisi kârlardaki düşüş ile birleşince gelişmiş ülkelerin işgücü açıkları yabancı işçi alımlarıyla kapatılmaya çalışılmıştır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işgücü arz etmelerinin temel nedenleri; düşük ücretler, işsizlik ve iş bulamama kaygısıdır. Bunun için, göçün yönü öncelikle kırdan kente doğru olmuş daha sonra da dış göç gündeme gelmiştir.

Nüfusun yaş ve cinsiyete göre bileşimi göç olgusunu etkilemektedir. Daha önce de değinmiş olduğumuz gibi eş ve çocuk gibi ailevi bağları olmayan, genç ve erkek nüfusun göç akımları daha fazladır. Farklı bir ayırım da bireyin niteliğine göre yapılabilmektedir. Günümüz devletleri göçmen alımında seçici davranmakta ve nitelikli bireylerin ülkelerine girmelerine olanak tanımaktadırlar.

1.4.4. Uluslararası Göçün Diğer Nedenleri

Bireylerin buldukları yerleşim yerini bırakıp başka yerleşim yerlerine gitmelerinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Yukarıda konusu geçen nedenlere ilave olarak, eğitim sistemlerindeki farklılıklar, bilim ve teknoloji politikaları, çevre faktörü, ticaret amacı gibi nedenler de göç kararı aldırabilmektedir.

Çevresel sorunlar nedeniyle milyonlarca insan yerlerini terk etmek zorunda kalabilmektedir. Son yıllarda Dünyayı en çok etkileyen ve tüm doğa olaylarında sapmalara neden olan doğa sorunu ‘küresel ısınma’dır. Küresel ısınmanın çevre üzerindeki etkisine değinen Birleşmiş Milletler (BM) uzmanları; “toprağın veriminin azalması, kuraklık, ormanlık alanların yok olması ve diğer çevresel olumsuzluklar nedeniyle gelecek beş yılda 50 milyon kişinin evlerini terk etmek zorunda kalabileceğini” (ntvmsnbc.com, 2005) açıklamaktadır. Deniz seviyelerindeki yükselişin, çöllerin genişlemesinin ve yağışlar getiren olumsuz hava koşullarının mevcut göçü artıracığını ve hatta yüz milyonlarca kişiyi yersiz bırakabileceği uyarısında bulunmaktadır (ntvmsnbc.com, 2005).

Göçün bir diğer nedeni, ülkeler arasındaki eğitim sistemi farklılıklarıdır. Göç veren ülkelerin, eğitim harcamalarının düşüklüğü nedeniyle toplumun bazı kesimlerinde eğitim düzeyi yetersiz kalmaktadır. Ayrıca eğitimde fırsat eşitliğinin olmaması, ülkenin gereksinimlerine göre planlı bir biçimde eleman yetiştirilmemesi, eğitim alan insanların kendi ülkelerinde çalışmalarını konusunda motivasyon eksikliği gibi itici nedenler ile çocuklara gelişmiş bir eğitim sistemi ve kariyer elde edebilmek için daha iyi fırsatlar, yabancı eğitim prestiji elde etmek gibi çekici nedenler de bulunmaktadır (Çetintaş vd., 2002).

“Gelişmiş ülkelerin eğitim olanaklarındaki hızlı gelişme, nitelik ve beceri gerektiren işlerde çalışma arzusunda olanların sayısını artırmış” (Kutlu, 1992), böylece aşağı sınıf işlerde çalışmaları için ülkeye yabancı işgücü ithal edilmiştir.

Göç alan ülkeler talep ettikleri işgücünün çeşitli ekonomik ve sosyal maliyetlerine katlanmak zorundadırlar. Bu tür maliyetler, göç alan ülkeler için göçün dezavantajlarını oluşturmaktadır. Göçün bu tür dezavantajlarının yanında, ülke vatandaşlarının çalışmak istemedikleri ağır iş alanları ve sektörlerinde, göçmenlerin istihdam edilmeleri ve ekonomide bu şekilde değerlendirilmeleri gibi avantajları da mevcuttur. Zira “1960’larda başta Federal Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve İngiltere gibi Batı Avrupa ülkeleri, önemli ölçüde yabancı işgücünü sanayi, madencilik, inşaat ve hizmet kesimlerinde ve özellikle nitelik gerektirmeyen işlerde çalıştırmışlardır” (Seyidoğlu, 1996: 681).

Çetintaş vd'ne göre (2002),Ar-Ge faaliyetlerine verilen önemin yetersizliği ile birlikte kaynak, teşvik, rehberlik ve vergi indiriminin düşüklüğü, fikir üretiminin ve buluşlardan gelir elde edilememesi, desteklenmemesi ve patent sisteminin işlersizliği yüzünden buluş yapanların korunamaması [gibi olumsuzluklara karşı] araştırma olanaklarının, maddi/manevi desteğin yüksekliği, buluş ve teknolojik yeniliklerin yüksek gelir sağlaması, daha iyi araştırma olanakları, tecrübe kazanabilme ve destek hizmetlerinin yüksekliği gibi olumlu yaklaşımlar nüfusu bu yönde hareketlendirmektedir.

Gerek bilim insanları gerekse akademisyenler yapmış oldukları araştırma ve projelerle, uluslararası ilişkiler ağının doğal bir parçası olmaktadır. Uluslararası platformda var olan ve gözle görünen ülkeler arası farklılıklar, akademik alanda yaşanan göçü önemli boyutlara ulaştırmaktadır (Gökbayrak, 2004).

Gökbayrak' a göre (2004), uluslararası nitelikli işgücü göçü içinde önemli bir alt kategori de lisans ve lisansüstü düzeyde eğitime sahip olan öğrencilerin hareketinden oluşmaktadır. Bu grubun göç hareketinin temel belirleyicileri hükümetler, hükümetler arası ve kurumlar arası eğitim politikalarıdır. Bu grup, gittikleri ülkelerin işgücü piyasaları içinde önemli bir potansiyel kaynak durumundadır.

Tablo 1.5: Bazı OECD ülkelerinde yabancı öğrenci mevcudu (2002)

Ülkeler	Yabancı Öğrenci Sayısı	Yabancı Öğrenci /OECD Ülkelerinden Gelen Öğrenci
ABD	475,200	37.6
İngiltere	222,900	60.6
Almanya	187,000	53.1
Fransa	137,100	30.2
Avustralya	105,800	22.4
Japonya	59,700	36.1
İspanya	40,700	61.6
Kanada	40,000	42.9
Belçika	38,800	58.7
Avusturya	30,400	70.1
İsviçre	26,000	72.8
İtalya	24,900	46.4
İsveç	20,800	72.3
Türkiye	17,700	9.8
Hollanda	14,000	57.2
Danimarka	12,900	38.2
Portekiz	11,200	25.5
Macaristan	9,900	----
Yeni Zelanda	8,200	29.2
İrlanda	7,400	75.4
Norveç	7,000	56.9
Polonya	6,100	25.2
Çek Cumhuriyeti	5,700	51.8
Finlandiya	5,600	35.6
Kore	3,400	28.4
Meksika	2,400	----
Slovak Cumhuriyeti	1,600	41.5
İzlanda	400	82.1
Toplam	1, 522,700	43.9

Kaynak: Çetintaş vd.(2002)

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=229

Tabloda da görüldüğü gibi ABD, yabancı öğrenci sayısı ile Dünyada ilk sırada yer almaktadır. “Ancak, son yıllarda, öteki gelişmiş ülkelerin uluslararası öğrencilere sunduğu olanaklara ilginin artmasıyla, ABD’ye giden yabancı öğrencilerin sayısında düşüşler gözlenmiştir” (Zülal, 2002: 62). 1997–1998 öğretim yılında, ABD üniversitelerindeki yabancı öğrenci sayısı 480,000’dir. Ancak, 2002’de bu sayı

475,200'ye düşmüştür. İngiltere, Almanya, Fransa ve Avustralya yabancı öğrencilerin yoğunlaşmaya başladığı ülkeler haline gelmektedir. ABD, Fransa ve Avustralya'da öğrenimlerini sürdüren yabancı uyruklu öğrencilerinin büyük çoğunluğunun da OECD ülkeleri dışından gelmesi, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan öğrenci akımının da önemli bir kanıtıdır (Çetintaş vd., 2002).

Tablo 1.6: Eğitim amacıyla yurtdışına gönderilen araştırma görevlilerinin sayısı ve seçilmiş ülkelere göre dağılımı (Şubat 2002)

Ülkeler	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Toplam	%
ABD	67	138	55	66	67	60	745	64	169	85	40	56	50	47	1 709	48,8
Almanya	7	17	4	13	13	13	44	2	11	5	5	1	7	2	144	4,1
İngiltere	38	208	112	127	110	74	446	52	93	57	17	21	8	9	1 372	39,2
Kanada	24	17	3	3	-	2	6	1	-	4	1	3	3	1	68	1,9
Diğerleri	13	19	13	17	18	10	41	12	12	11	13	16	12	4	211	6,0
Toplam	149	399	187	226	208	159	1282	131	285	162	76	97	80	63	3 504	100,0

Kaynak: Çolak ve Gençler (2002)

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=179

1987 yılında 2547 sayılı Yasanın 33'üncü maddesinde yapılan bir değişiklikle üniversitelerin yurt dışına öğrenci göndermelerine olanak sağlanmış ve 1987'den 2000'e kadar 27 değişik ülkeye yüksek lisans ve doktora yapmak üzere 3,504 öğrenci gönderilmiştir. Bu öğrencilerin yarıya yakını (% 48,8) ABD'ye, % 39'u İngiltere'ye, % 12'si de 25 değişik ülkeye gönderilmiş fakat yalnızca 1,534'ü başarılı sayılarak üniversitedeki görevlerine dönmüştür. Giden öğrencilerin 400'ü Türkiye'ye geri dönmemiştir. Yurt dışında eğitim için harcanan milyon dolarlar da yaşanan bu kayıplara eklenince oldukça önemli kayıplar ortaya çıkmaktadır (Saydam, 2003).

2001 yılında YÖK'ün öğrenci gönderilmesindeki ilk tercihi yine ABD olmakta ve 32 öğrenci eğitim amacıyla ABD'ye gönderilmiştir. ABD'yi on öğrenciyle İngiltere izlemektedir. Kanada'ya üç ve diğer ülkelere de sekiz öğrenci gönderen YÖK, 2002 yılında biri ABD'ye biri de İngiltere'ye iki öğrenciyi daha yurt dışı eğitim için göndermiştir. “2003 –2004 Öğretim Yılı’nda 47 ülke ile “ Kültürel Değişim Programı” imzalanmıştır. Bu program çerçevesinde Türk Hükümeti emrine 152’si araştırma, 36’sı lisansüstü, 11’i yüksek öğretim, 97’si de yaz bursu olmak üzere toplam 317 burs tahsis edilmiştir” (Saydam, 2003: 9).

Tablo 1.7: Yurtdışında öğrenim gören Türk gençlerinin ülkelere göre dağılımı

Öğrenim yapılan ülke	Burslu	Bursuz	Belirsiz	Toplam	
				Sayı	%
Almanya	16	16 982		16 998	47,50
İngiltere	280	3 000		3 280	9,17
Fransa	34	3 068		3 102	8,67
Türk Cumhuriyetleri*			2 338	2 338	6,53
ABD	452	1 575		2 027	6,17
Avustralya		1 837		1 837	5,13
Avusturya		1 566		1 566	4,37
İsveç		696		696	1,94
Danimarka	2	608		610	1,70
Belçika		537		537	1,50
İsviçre	1	534		535	1,49
Hollanda		535		535	1,49
Gürcistan		422		422	1,18
Rusya		315		315	0,88
Mısır		16		16	0,04
Suudi Arabistan		10		10	0,02
Diğer ülkeler**			964	964	2,69
TOPLAM	785 (%2,19)	31.701 (%88,58)	3.302 (%9,23)	35 788	

Kaynak: Saydam, 2003.

* Azerbaycan 1,416, Kırgızistan 921, Özbekistan 1

** Bulgaristan, Kanada, İtalya, İsrail, Çin vb.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerinden yararlanılan Saydam'a göre (2003), yurt dışında öğrenim yapmakta olan öğrenci sayısı 35,788'dir. Tablodan da görüldüğü gibi yurt dışına giden öğrencilerin içinde en büyük grubu kendi özel çabaları ve olanakları ile giden öğrenciler oluşturmaktadır. Bu grup öğrencilerin sayısı 31,701 (% 88,58) gibi yüksek bir rakama karşılık gelmektedir. 785 kişi burslu olarak eğitim hayatını sürdürürken 3,302 öğrencinin ne şekilde öğrenim yaptığı belirtilmemiştir.

Yurtdışına giden resmi burslu öğrenciler ile özel amaçlı öğrenciler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Resmi burslu öğrencilerin neredeyse tamamına yakını ABD ve İngiltere'ye gönderilirken, özel öğrencilerin coğrafi yakınlık ve eğitim masraflarının düşüklüğünü göz önünde aldıkları anlaşılmaktadır. Türk Cumhuriyetleri, eğitim masraflarının oldukça ucuz olması ve akraba faktörleri gibi nedenlerden dolayı en fazla gidilen ülkeler arasındadır (Çolak vd., 2002).

ABD, bütün OECD ülkelerinde okuyan yabancı öğrencilerin % 32'ine öğretim vermektedir. Bu öğrenci yoğunluğu, ABD firmaları için vasıflı elemanı transferinde önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

“Küresel firma sayısındaki artış da vasıflı elaman göçünü hızlandırmaktadır. Hindistan, Çin, Rusya ve birkaç OECD ülkesinden (Almanya, Kanada ve İngiltere dahil) vasıflı 900 bin profesyonel (özellikle bilişim teknolojisi) vize yoluyla ABD'ye göç etmiştir” (Çetintaş vd., 2002).

Tablo 1.8: Yıllar itibarıyla bazı OECD ülkelerinde şirket yoluyla vasıflı elaman transferi (bin)

Ülkeler/Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kanada	--	--	2,1	2,8	2,9	3,6
Fransa	0,8	0,8	1,0	1,1	1,8	2,2
Japonya	3,1	2,8	3,4	3,5	3,8	3,9
Hollanda	--	1,6	2,3	2,7	2,5	--
İngiltere	14	13,0	18,0	22,0	15,0	16,0
ABD	112,1	140,5	---	203,3	234,4	294,7
Toplam	131,0	158,7	----	235,4	260,4	321,4

Kaynak: Çetintaş vd., (2002)

http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=229

Tablodan da anlaşılacağı üzere, gelişmiş ülkelerin vasıflı elaman transferi her geçen yıl artış göstermektedir. ABD şirketleri vasıflı işgücünün % 90 gibi büyük bir kısmını kendi bünyesine dâhil etmektedir. “Bu payın yüksekliği ile ABD ekonomisinin büyüklüğü ve ABD şirketlerinin küresel rekabetteki avantajları arasında bir ilişki kurulabilir. Artan şirketler arası birleşmeler ve özelleştirmenin yabancı şirketlere yapılması bu şirketlere küresel rekabette önemli avantajlar sağlamaktadır” (Çetintaş vd., 2002).

1.5. ULUSLARARASI GÖÇÜN ÜLKELERE ETKİLERİ

“Uluslar arası göç önemli bir konudur ve bu konu son yıllardaki küreselleşme ve ekonomik yeniden yapılandırma nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir” (Dişbudak, 2004: 84).

Bireylerin ait oldukları ülkeyi, toplumu ve kültürü bırakıp başka ülkelerde yaşama ve çalışma kararı almaları hem kendilerini, hem ait oldukları toplumu hem de göç etmeye karar verdikleri ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını etkileyecek ve değişmelere yol açacaktır. Çünkü “göçler, toplumsal yapı ve kültür değişmeleri yanında göç veren ve kabul eden toplumlar içinde birçok türden yeni ilişkiler yarattığı gibi her iki tarafın insanların psikolojilerinde, davranış ve dünya görüşlerinde de köklü değişikliklere neden olmaktadır” (Karpas, 2003: 8).

Nüfus akımları, işgücü piyasalarında, dolayısıyla ekonomik yapıda farklılaşmaya neden olurken ülkelerin demografik yapılarını da etkilemektedir. Göçe konu olan iki ülkede de bu tür değişmelere rastlanmakta ancak, iki ülkenin etkilenme düzeyleri ve şekilleri birbirinden farklı olmaktadır. Göçün avantaj ve dezavantajları göçün yönüne ve büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir.

Aşağıdaki bölümde önce göçün olumlu etkileri hemen sonrasında da olumsuz etkileri incelenecektir.

1.5.1. Uluslararası Göçün Olumlu Etkileri

Göç olgusu tüm olumsuzluklarına karşın her iki ülkenin de yararına bazı özellikler taşımaktadır. İlk olarak göç alan ve göç veren ülkelerin göç olayından nasıl etkilendiği üzerinde durulmalıdır.

İşgücü arzu yetersiz olan ülkeler için dış göç bir avantajdır. Çünkü gelen göçmenler, çalışabilir nüfusu artırarak ülkedeki işgücü açığını gidermekte ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Göç alan ülkelerin nüfus alımı konusundaki tercihleri, ülke ekonomisini iyileştirici yönde olacağından; alınan nüfusun genç, çalışabilir ve erkek olmasına özen gösterilmektedir.

Ülkeye yeni giren işgücü, öncelikle işgücü eksikliği olan ve yüksek gelişme gösteren sektörlerde ücret modernizasyonunu sağlamakta ve dolayısıyla işletme maliyetlerinin artışı engellemektedir. Maliyet avantajını elinde bulunduran firmalar da uluslararası rekabet koşullarından zarar görmemektedir.

Göç alan ülkeler için; ilave yüksek becerili işgücünün var olması ise, Ar-Ge ve ekonomik faaliyetlerin artmasına katkıda bulunmakta, yüksek gelişme sahalarında girişimciliği artırmakta, gönderici ülkelerle işbirliği ve bilgi akışı sağlamakta, üniversitedeki öğretim üyelerinin ve araştırmacıların emeklilik ile oluşabilecek kaybını dengelemektedir.

Göç olayı, veren ülkelerin demografik yapısında da değişimlere sebep olmakta; nüfus miktarı, nüfusun yaş ve cinsiyete göre bileşimi değişmektedir. Göç edenlerin işgücü piyasalarına dâhil olup olmamaları veya nitelikleri, veren ülkenin göç olayından nasıl etkilendiği gösterebilmektedir. Göç edenler, işsiz kategorisinde yer alan bireyler ise, bu bireylerin göç etmesi milli gelirden bir azalma yaratmayacak aksine işsizlik azalacak ve kişi başına düşen gelirden artış meydana gelecektir. İşsizlik sorununun bu şekilde azaltılması, işçi göçünün olumlu karşılanmasına neden olan üç temel faktörden biridir. İkinci neden, bireylerin yurt dışı tasarruflarıdır. Göç eden bireylerin yurt dışında buldukları süre içerisinde yapmış oldukları tasarrufları yurda taşımaları, ödemeler dengesi üzerindeki baskıları önemli ölçüde azaltmakta ve ithalatın finansmanına destek vermektedir (Kılıçaslan, 2006).

Uluslararası göçün bir diğer olumlu ve kendini uzun vadede hissettirecek özelliği ise, yurt dışında bir süre çalıştıktan sonra geri dönecek olan işçilerin öğrendikleri beceri, edindikleri iş deneyimi (know-how) ve ilişkiler ile ülke ekonomisine yapacakları katkıdır. Dişbudak'a göre (2004: 88) [...] "edindiği bilgiler ve ilişkiler ile tasarruflarını yatırıma dönüştüren yani girişimci haline gelen göçmen işçiler ve/veya ulus ötesi girişimciler özellikle istihdam ve ihracatı artırarak hem kendi yöresine hem de ülke ekonomisine önemli yararlar sağlamaktadır". Bu da işgücü akımlarının neden desteklendiğini göstermektedir.

Uslu vd. 'ne göre (1999) göçmen olarak yurt dışına gidenler tarafından gönderilen dövizler ve dönüş yapanlar, Türkiye'nin yaşadığı modernleşme sürecini hızlandırmaktadır. Dönüş yapan vatandaşların Avrupa kültürünü taşıyor olmaları onları, ülkedeki sosyal değişimin en önemli belirleyicisi haline getirmektedir. Bu şekilde, Türk yaşamı Avrupa kültürüne açık hale getirilmektedir.

Göçün, beyin göçü niteliği taşıyor olması durumunda, göç veren ülkeler için durum saptaması yapılırsa; dışarıda eğitim alarak dönen insan sermayesi, yabancı araştırma kurumları ile bağı kuvvetlendirmek, bilgi akışı ve işbirliği olanakları sağlamak, teknolojiye ihracat fırsatı doğurmak, dışarıdakilerle iletişimi geliştirerek ortak girişimler ve para transferi sağlamak, değerli işletme yönetim deneyimleri getirmek, bireysel eğitim yatırımlarından umulan geri dönüşü artırmak gibi olumlu etkileri söz konusu olacaktır.

1.5.2. Uluslararası Göçün Olumsuz Etkileri

Nüfus hareketlerinin yukarıda anlatılan olumlu etkileri yanında ülkelere yüklediği bazı sorumluluklar ve maliyetler de bulunmaktadır.

İşgücü talebinde bulunan ülke, artan nüfus dolayısıyla konut, okul, yol, hastane vs. gibi sosyal sabit sermaye yatırımlarını artırmak zorunda kalmaktadır.

Söz konusu ekonomik maliyetlere ek olarak, göç alan ülkelerde bazı toplumsal ve kültürel uyum sorunları yaşanabilmektedir. Hatta bu uyum sorunları öyle bir hale ulaşmaktadır ki çözümü için yasal düzenlemeler yapılması yoluna gidilmektedir. Ayrıca, bazı belirli sahalarda daha yüksek beceriler elde etmek için yerel işgücü üzerinde caydırma etkisi yapmak, yerel kişilerin en iyi okullardan ayrılmalarına veya girmemelerine sebep olmak, yabancı rakiplere veya dost olmayan ülkelere teknoloji transferine neden olmak gibi olumsuz etkileri de vardır.

“Uluslararası göçün işçi gönderen ülke açısından en temel sayılabilecek maliyeti, genç ve becerikli işçileri ülkenin emek piyasasından uzaklaştırmasıdır” (Dişbudak, 2004: 87). Göç kararı alanlar, işgücü veren ülkenin çalışanı veya vasıflı elemanı ise, o halde ait oldukları ülke hem bu bireylerin yetiştirme maliyetine katlanmış olacak hem de çalışanların ülkeyi terk etmesi ülke milli gelirinin düşmesine, toplumsal dinamizmin azalmasına ve kalkınmanın yavaşlamasına neden olacaktır.

Batı Avrupa ülkelerinin 1960'lı yıllarda hızla kalkınabilmelerini sağlayan, az gelişmiş ülkelere ithal etmiş oldukları işgücüdür (Varlık, 1984). Bu dönemde

Türkiye, işgücü fazlasının % 30'unu yurt dışına göndermiştir. Bu oran, ülkedeki işsizlik oranının düşmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, çeşitli üretim dallarındaki nitelikli elemanların bu oranı oluşturanlar arasında yer aldığı da unutulmamalıdır.

1960–1970 dönemi işçi gelirlerinin ihracat gelirin e yaklaşması, ekonomi açısından olumlu gibi görülmektedir. Ancak bu kadar döviz girdisinin “üretken olmayan sektörlerde kullanılması veya tüketime yönlendirilmesi, ekonomide enflasyonist etkiler yaratacaktır” (Dişbudak, 2004: 87).

“Göç; toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, politik, sağlık gibi tüm bileşenleriyle etkileyen, ... kişileri yeni bir topluluğa götüren, dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme” hareketidir (Uğuz vd., 2004: 387). Bireylerin gittikleri ülkede kabul görmeleri, yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamaları oldukça güçtür. Uğuz vd.'ne göre (2004: 387), “... kaybolma duygusu; aileden, memleket toprağından, statü ve servetten yoksunluk; bir tarafa atılmış olma duygusu; kimliğe, değerlere, rollere bakışta karmaşa, göçmenlerin ruh sağlığını etkileyen önemli faktörlerdir. Bununla birlikte yeni yerleşim yerine adapte olanlar, anayurda dönüşte de bir dizi toplumsal uyumsuzluk ve kültürel farklılaşma sorunu yaşamaktadır. İki toplumun karışımı yeni kültürler oluşmakta ve özellikle ikinci ve üçüncü kuşaklar kimlik bunalımı yaşamaktadır.

Yüksek nitelikli işgücünün ve öğrencilerin gidişine bağılı olarak (en azından geçici süreyle) göçün, üretken kapasitenin kaybına neden olma, yüksek öğrenimdeki kamu yatırımlarından düşük geri dönüş oranına yol açabilme gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

2. BÖLÜM: CUMHURİYETTEN 21'İNCİ YÜZYILA TÜRKİYE'DE GÖÇ OLGUSU

Türklerin göç hareketleri, ilkçağlarda başlamış, ortaçağların sonlarına kadar sürmüştür. Bu dönem içinde birçok Türk boyu, Orta Asya'dan Hindistan, Uzakdoğu, Orta Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Bu göçler sonunda birçok Türk devleti kurulmuştur.

Hun Türkleri, IV. yüzyılın sonlarına doğru Kuzeydoğu Asya'dan Doğu Avrupa'ya göç etmişler, zamanla güneydoğuya kayarak, Orta Avrupa'ya, Balkanlara ve Tuna vadisine yerleşmişlerdir. Göktürklerin bağımsızlıklarını kazanmaları üzerine, Juan-juanlar, Avarlar adıyla Orta Avrupa'ya göç etmek zorunda kalmışlar, Hun ve Avarların ardından Bulgar Türkleri de Balkanlar'a Tuna'nın güneyine gelmişlerdir. Bunları, Türklerle akraba olan ve kısmen beraber yaşamış bulunan Macar kabilelerinin Tuna havzasına göç ederek yerleşmeleri takip etmiş daha sonra Peçenek Türkleri, Balkanlar'da yerleşmişlerdir. XI. yüzyılın sonunda, 1071'de Sultan Alparslan'ın Bizans'ı yenmesinden sonra, Türkler, büyük kabileler halinde Anadolu'ya yerleşmişlerdir. XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsından kaçan Türk aşiret ve boyları, İran yoluyla, Anadolu'ya göçerlerken geçtikleri yerlerde, devletler kurmuşlardır. Göç hareketi, XV. yüzyıla kadar sürmüş ve on milyona yakın Türk, yurt değiştirmiştir. Başka bir büyük Türk göçü de Osmanlı Devletinin kurulmasından sonra Rumeli, Ege adaları, Mısır ve Kuzey Afrika ülkelerine olmuştur (dallog.com2, 2006).

“Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ile başlayan ve devletin genişlemesi ve büyümesine yönelik politika olarak teşvik edilen göçler sonucu Anadolu toprakları dışındaki alanlarda önemli sayıda Türkçe konuşan topluluklar iskan edilmiştir” (Doğanay, 2005). [...] “Yeni fethedilen topraklara (özellikle Balkan yarımadasının çeşitli yerlerine) Anadolu'dan konar-göçer aşiretler, Türkmenler ve Yörükler yerleştirilmiştir. .... Göç hareketi, imparatorluğun genişleme devresine kadar sürmüş; duraklama devrinde son bulmuştur. Rumeli'deki toprakların kaybedilmesi üzerine, buralardan gittikçe çekilen Osmanlı İmparatorluğu topraklarına doğru göçler başla[mıştır]” (dallog.com2, 2006). “İmparatorluğun zayıflaması ile birlikte Türk ve Müslüman olan halkların buldukları yerlerden çıkarılması asırlar önceki göçü tersine çevirmiştir” (Doğanay, 2005). “Toprak kayıplarının 1700–1774 yılları arasında artmasına paralel olarak, göç hareketleri hızlanmıştır. Belli başlı göçler Kırım'dan, Kuzey Kafkasya'dan, Yunanistan'dan, Bulgaristan'dan, Yugoslavya'dan, Doğu Türkistan'dan gelerek Anadolu üzerinde toplan[mıştır]” (dallog. com2, 2006).

1923 yılında Osmanlı Devleti'nin tarihi mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden göç sorunlarını da devralmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus yoğunluğunu artıracak, memlekete taze kan aşılayabilecek göçler desteklenmiştir. 1935 CHP programına göre, “[...] yurtdışından gelecek Türklere her türlü yardım ve kolaylığın gösterilmesi öngörülmektedir” (Ağanoğlu, 2001: 276).

1913 yılında 15.8 milyon olan Türkiye nüfusu savaşta ölenler, azınlıkların kitleler halindeki göçleri nedeni ile 1923'te 12 milyona kadar düşmüştür. Nüfus oranlarındaki bu düşüş işgücü oranlarına da yansımıştır. 1927'ye gelindiğinde nüfus, 1.6 milyonluk bir artışla 13.6 milyona çıkabilmiştir (Ağanoğlu, 2001). Önce Osmanlı'da sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nde son 300 yıldır yaşanan eden göç dalgaları, neden-sonuç ilişkileri dikkate alındığında her iki devleti de derinden etkilemiştir (Akdağ vd., 2005). Bu göçlerin ekonomik, demografik, kültürel, siyasal ve sosyal yapının değişiminde önemli bir paya sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den giden göçmenlerin geliş ve gidiş nedenleri, hangi ülkelerden daha çok göç alındığı, gidiş için hangi ülkelerin tercih edildiği, Türkiye'ye yasal yollarla gelen göçmenlerin işgücü piyasasının hangi sektörlerinde yer aldığı şeklindeki sorular üzerinde durulmaktadır.

2.1. TÜRKİYE’NİN ALMIŞ OLDUĞU GÖÇLER

Güngördü (2001:4)'e göre Türkiye'de nüfus değişmelerine ve özellikle nüfus artışına etki eden geçici ve sürekli nedenlerden biri Türkiye'ye dış ülkelerden gelen göçmenlerdir. Yunanistan, Kıbrıs, Eski SSCB, Afganistan, Romanya, Eski Yugoslavya, Bulgaristan, Irak ve Bosna- Hersek Türkiye'ye göçmen gönderen ülkelerin başında gelmektedir.

2.1.1. Türkiye'nin Yunanistan'dan Almış Olduğu Göçler

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yaşanan Kırım, Doksanüç ve Balkan savaşlarından sonra Anadolu'ya Kırım'dan, Kafkaslardan ve Balkanlardan pek çok Müslüman-Türk nüfus göç etmiştir. Öte yandan, Tanzimat'tan sonra gayrimüslim tebaaya ve azınlıklara verilen imtiyazlar, özellikle Rumların ekonomik bakımdan güçlenmesi sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ve Batı'nın dayatmaları ile azınlıkların ekonomik koşulları, Müslümanlara göre avantaj kazanmıştır. Müslümanlar gibi askerlik zorunlulukları yok (19. yüzyılda da sürekli savaşlarla Müslüman erkekler üretim dışındadır) ve batı ile yoğun ticaret sonucunda elde ettikleri gelire göre vergiler oldukça önemsizdir. Bu azınlık haklarının sağladığı ekonomik yarar sonucunda, yeni kurulan kısıtlı imkânlı Yunanistan'da ve Adalar'da iş bulamayan Yunanlı nüfus, Batı Anadolu'ya göç ederek yerleşmeye başlamıştır. 1830'da İzmir'de 80 bin Türk ve 20 bin Rum olduğu tahmin edilmektedir. 1860'da ise İzmir'de 41 bin Müslüman ve 75 bin Yunanlı vardır. .... Müslüman nüfus ise ekonomik bakımdan gerileyerek içlere doğru kaçmıştır. Yunan kolonicilerin akışı sadece kıyılara değil, Manisa, Akşehir, Aydın, Trabzon ve Giresun'a da olmuştur (Erdilek, 2006).

Yunanistan'dan Anadolu'ya göç eden Rumlar özellikle İstanbul'da, Batı Anadolu'da, Trakya'da ve Karadeniz kıyılarında yerleşmişlerdir. Çoğunluğu şehirlerde oturan, ticaret ve sanatla uğraşan Rumlar, dış ticarete ve imalat sanayiinde önemli yer tutmuşlardır. 1919'a gelindiğinde, Batı Anadolu'da bulunan imalathanelerin % 73'ünün Rumların elinde olduğu görülmektedir (Erdilek, 2006).

Osmanlı Devletinin parçalanması, yeni devletlerin kurulması, kurulan devletlerin Müslüman-Türklere zulüm ve işkenceler yapmaları neticesinde, Rumeli'den Türkiye'ye büyük göçler olmuştur. Bu göçler 1911-12 Balkan Savaşları sonrasında hızlanmıştır. 140 bini Yunanistan'dan olmak üzere, 400 bin Müslüman-Türk, Türkiye'ye gelmiştir. 1919'da Batı Anadolu'daki Yunan işgalinde, yerli Rum ahali, Yunan ordusuyla işbirliği yapmıştır (dallog.com, 2006).

Yunan ordusunun yenilerek geri çekilmesinden sonra, Türkler'i tehdit olarak algılayan ve bundan korkan Rumlar, yığınlar halinde Yunanistan'a göç etmişlerdir. “Yunanistan'a yığılan Rumların sayısı, bir iki ay sonra 850.000'e kadar ulaşmıştır. Bu kez, Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslüman unsurlara baskılar başlamıştır. Böylece, Yunanistan'a Rum nüfus yığılırken, Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslüman unsurlar da Resmo, Kandiye, Hanya, Selanik gibi kentlerden kalkarak, Türkiye'ye gelme telaşına düşmüşlerdir” (Arı, 2006)

“Cumhuriyet döneminin en önemli ve en yoğun nüfus hareketlerinin yaşandığı yıllar tabii ki mübadele dönemidir. Bu dönemdeki göçler dünya tarihinde de nadir görülen zorunlu nüfus değişimi şeklinde olmuştur” (Ağanoğlu, 2001: 280).

30 Ocak 1923'de imzalanan *Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi*'nde, 1 milyon 250 bin Türkiye Cumhuriyeti uyruklu Fener Ekümenik Patrikhanesi'ne bağlı Ortodoks Hıristiyan ile 500 bin Yunan uyruklu Müslüman'ın 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu olarak mübadelesine başlanması kararlaştırılmıştır.

“Tarihteki ilk *zorunlu göç*’ü içeren bu sözleşme ile iki milyon civarında insan yurtlarından kopartılarak, yeni yerleşim bölgelerinde yaşamaya mecbur edilmiştir. Tarihimizdeki bu kitlesel ve zorunlu göçe kısaca mübadele, bu insanlara da mübadil denilmektedir” (Erdilek, 2006).

Bu göç hareketinin sonunda, yaklaşık iki milyon insan, zorunlu olarak yaşadığı topraklardan koparılmış ve bir başka ortamda yerleşmeye zorlanmıştır. Bu sayının yaklaşık 1,500,000’ini, Anadolu’dan Yunanistan’a göç etme durumunda kalan Rumlar; 500,000’ini de, Yunanistan’dan Türkiye ‘ye gelmek ve yerleşmek zorunda bırakılmış Müslümanlar oluşturmaktadır. Mübadele ile birlikte Yunanistan nüfusu, bir anda dördte bir oranında artmıştır. 1927 yılına gelindiğinde, İstanbul ve İzmir’in nüfusu ise yüzde 40 azalmış, İstanbul’da yaşayan 110,000 Rum kalmıştır (dallog.com, 2006).

Yunanistan’ın bugünkü ekonomik düzeye gelebilmesinde göçmenlerin çok önemli katkıları bulunmaktadır. Ülke ekonomisinin geriliğine ve sınırlı kaynaklara ek olarak büyük bir nüfus baskısı yaratan Anadolu felaketi, Yunanistan için gizli bir nimet olmuştur. “İstanbul, İzmir gibi kozmopolit ticaret merkezlerinden, ellerinde büyük servetleri, uluslararası mali deneyimleri, Batı Avrupa ile ticari bağları ile gelen Rumlar, yeniden örgütlenme becerileri, enerjileri ile ekonomiyi canlandırıp ayağa kaldırmışlardır. İzmir’in bütün uluslararası ticaret bağlantıları Pire’ye kaymıştır” (Erdilek, 2006). Gelen göçmenlerin bir kısmı Yunanistan’da kilim ve halıcılığı başlatmıştır. Yunanistan halı sanayisinde olduğu gibi ipek ve ipekli kumaş üretiminde de Türkiye ile rekabet eder hale gelmiştir (Ağanoğlu, 2001).

Yeni iş alanları açan, istihdam sağlayan, tarımda ve sanayide yeni teknolojiler kullanarak üretimi artıran Rum göçmenler, durağan ve atıl Yunanistan ekonomisini canlandırmışlardır. 1917’de 103,777 olan işçi sayısı 1930’lara gelindiğinde 429,831 olmuş yani 300,000 kişiye iş sağlanmıştır. 1923 ile 1929 arasında dış ticaret hacminde iki kat bir artış gözlenmiştir. Göçten on yıl sonra ekilen arazi miktarında da yüzde 55’e varan artışlar yaşanmıştır (Erdilek, 2006).

Mübadele nedeniyle her iki devletin avantaj ve dezavantajları olmuştur. “Göçmenler yüzünden kısa vadede iskân, iaşe, işsizlik, hayat pahalılığı vb. büyük zorluklar yaşayan Yunanistan, uzun vadede büyük kalkınma hamlesi başlatmış ve ekonomik açıdan günümüzde Türkiye’den daha iyi bir yere ulaşmıştır. .... Türkiye ise Anadolu Rumlarının gitmesiyle birlikte bazı sektörlerde uzun süre toparlanamamıştır” (Ağanoğlu, 2001:307).

Türkiye'den ayrılan Rumlar, Türkiye'ye gelen mübadele göçmenlerine göre iki kat daha fazlaydı. Oysa tarım toprakları, aynı oransal dağılıma uygun değildi. Bunun nedeni, Türkiye'den ayrılan göçmen Rumların ancak % 30 kadarının tarımla uğraşmakta oluşuydu. Bir anlamda, yeni göç dalgaları karşısında Türkiye, göçmenlerin üretici duruma getirilme sürecinde Yunanistan'a oranla, tarım konularına daha fazla ilgi göstermek zorunda kalmıştır. Böylece, Rumların Türkiye'de bıraktıkları tarla, bağ, bahçe, değirmen ve fabrika gibi taşınmaz üretim araçlarının devlet eliyle dağıtılması zorunluluğu doğmuştur (Arı, 2006).

Göçmenlerin gelecekleri bölgelerde ne işle uğraştıkları, ne tür iklime alışık oldukları, örf, adet ve geleneklerinin saptanıp yerleştirmenin bu esaslara göre yapılması planlanmıştır (Ağanoğlu, 2001).

Tablo 2.1: Mübadele öncesi düşünülen iskan planı

Gelecekleri mahalle	Tarım grupları dağılımı			İl toplam	İskân edilecekleri yer
	Tütüncü	Çiftçi-bağcı	Zeytinci		
Drama ve Kavala	30 000	-	-	30 000	Samsun ve havalisi
Serez	20 000	15 000	5 000	40 000	Adana ve havalisi
Kozana, Grebene, Naslıç, Kesriye	2 500	15 000	5 000	22 500	Malatya ve havalisi
Kayalar, Karaferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgili'nin Yunanistan Bölgesi, Yenicevardar, Karacaabat	3 000	25 000	15 000	43 000	Amasya, Tokat ve Sivas
Zeytüncü, Drama, Kavala ve Selanik	4 000	20 000	40 000	64 000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine
Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop	20 000	55 000	15 000	90 000	Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde ve havalisine
Preveze ve Yanya	-	15 000	40 000	55 000	Antalya, Silifke ve havalisine
Midilli, Girit ve diğer adalar	-	30 000	20 000	50 000	Ayvalık, Edremit ve Mersin
TOPLAM	79 500	175 000	140 000	GENEL TOPLAM: 394,500	

Kaynak: Ağanoğlu, 2001

Göçmenlerin kendi alışkanlıklarının dışındaki bir alanda yeni beceriler edinmeleri, bilgi ve alt yapı eksiklerini tamamlamaları uzun zaman alacak, ister istemez bu durum, üretim düzeylerine yansıtacaktır.

“[...] Mübadele göçmenlerine tarla, bağ, bahçe, zeytinlik vb. taşınmazların dağıtımıyla ilgili olarak, hükümetçe hazırlanmış olan genelgede ayrıntılı bir dağıtım ve paylaşım planı oluşturulmuştur. Bu yöntemle, yerleştirilmiş olan mübadele göçmenlerine 5,000,000 dönüm arazi, 4,300,000 adet de zeytin, incir ve meyve ağacı dağıtılmıştır” (Arı, 2006).

Toprak dağıtımının ardından, göçmenlere araç-gereç yardımı ile sermaye ve kredi yardımı yapılmıştır. Gelen göçmenleri en kısa zamanda üretici hale getirmek isteyen Türk hükümeti, 27.501 adet pulluk, 41.253 adet çeşitli tarım araç-gereci, 12 adet traktör, 19.070 kilo kükürt ve göztaşı, 22.994 baş çift hayvanı dağıtmıştır. Bu dönemde göçmenlere dağıtılan paranın tutarı ise, 15,238 liradır (Arı, 2006).

... Tüm yardım çabalarına ve iyi niyetlere karşın, savaştan zarar gören yerli üreticiler ve mübadele göçmenleri, bir yıl sonraki üretim sürecine eksiksiz girememiş, tarlalar ve bahçeler zamanında sürülüp ekilememiştir. Buna karşın, uzun vadede, Türkiye ekonomisinin ve tarımının ulusal nitelik kazanmasında, mübadele göçmenlerinin küçümsenemez katkıları olmuştur (Arı, 2006).

Mübadele tarım dışındaki avantajlarından biri, Türkiye'nin nüfus yoğunluğu bakımından daha homojen bir yapıya kavuşmasını sağlamasıdır. Bir diğeri, gelen göçmenlerin, “devletin daha sonraki yıllarda ihtiyaç duyacağı asker potansiyelinin en önemli kaynağını oluşturması” yönündedir (Ağanoğlu, 2001: 307).

“Kurtuluş Savaşı'nı takip eden Lozan Antlaşması hükümlerine göre yapılan mübadele sonunda, Türkiye'ye pek çok Türk ailesi göç etmiştir. Göçler, 1934–1960 arasında da devam etmiş 23 788 kişi Türkiye'ye gelmiştir. 1960–1970 arasında 2081 kişi Yunanistan'dan Türkiye'ye yerleşmiştir” (dallog.com2, 2006). “1923 – 1995 yılları arasında Türkiye'ye göç eden nüfusun % 25'i olan, 424.645 kişiyi Yunanistan göçmenleri oluşturmakta olup, bunların büyük çoğunluğu (% 95) mübadil olarak gelen göçmenlerdir” (Doğanay, 2005).

2.1.2. Türkiye'nin Romanya'dan Almış Olduğu Göçler

“Romanya toprakları, Osmanlı İmparatorluğu idaresindeyken, Besarabya ve Kırım'dan gelen onbinlerce Türk buraya yerleşmiştir” (dallog.com2, 2006). 1806–1812 Osmanlı-Rus savaşlarında, Rus ordularının Tuna'yı aşarak Şumnu'ya kadar ilerlediği sırada, yaşanan göç olayları artış göstermiş ve gelen göçmenlerin sayısı 200,000 kişiyi aşmıştır. Anadolu ve özellikle Eskişehir başlıca yerleşim merkezleri haline gelmiştir.

Besarabya, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusların eline geçmiş, Dobruca Rumenlere verilmiştir. Rus saldırılarının devam etmesi üzerine, zarar gören Türkler göç etmeye başlamışlardır. Bu dönemde Dobruca'yı terk etmek zorunda kalan Türklerin sayısı 80–90,000 dolayındadır. Bölgede kalan Türklerin Romen ordusuna alınmak istenmesi ve yaşanan kıtlık olayları üzerine Anadolu'ya girişler artmıştır (dallog.com2, 2006).

1900–1923 arasında göç oranlarında azalmalar yaşansa da 1923'ten sonra, Dobruca'dan yeni göçler başlamıştır (dallog.com2, 2006). "Cumhuriyet döneminde 120 bini aşkın kişi Romanya'dan Türkiye'ye gelerek yerleşmiştir" (Akdağ vd., 2005). 1923–1938 arasında 75,771'i iskânlı, 38,009'u serbest toplam 113,710 kişi Romanya'dan göç etmiştir (Ağanoğlu, 2001). Göç oranlarının bu düzeye çıkmasında, Türklerden boşalan yerlere yerleştirilen Makedonyalı Ulahlar'ın takındıkları sert tavırların etkisi çok fazladır. Böyle bir neden, 1934'te 15,321 kişiyi yurdundan ayırmıştır. "1935–1939 arası, toplam olarak 64,570 kişi göç etmiştir. Romanya, 1939'da güney Dobruca'yı Bulgarlara bırakmış ve burada kalan 8,000 Türk, 1952'de Türkiye'ye gönderilmiştir" (dallog.com2, 2006). 1939–1960 yılları arasında Romanya'dan göç edenlerin sayısı 7,631'dir. Bu göçmenlerin 3,576'sı iskânlı, 4,055'i serbest göçmendir (Ağanoğlu, 2001). Trakya, Batı Anadolu ve diğer bölgelere yerleştirilen bu göçmenlerin ardından, 1960–1970 arasında 271 serbest göçmen daha Türkiye'ye giriş yapmıştır (dallog.com 2, 2006). 1991 sonrasında Romanya'dan 15,000 dolayında Türk'ün turist vizesiyle Türkiye'ye gelip yerleştiği tahmin edilmektedir (Ağanoğlu, 2001: 335).

Turist vizesiyle Türkiye'ye giriş yapanlar yalnızca Türkler değildir. Romanya, Moldova, Ukrayna uyruklu kişiler yasa dışı yollarla Türkiye'ye giriş yapmakta ve kayıt dışı sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Yasal olmayan bu girişler, çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki nüfus akışı tarih boyunca süregelmiştir. Değişen tek şey, dönemin koşulları gereği göçün yönü ve büyüklüğüdür. Göç eden bireyler, buldukları bölgedeki her türlü sıkıntı ve yaşam zorluğundan kaçmaktadır.

Romanya'da yaşanan olumsuzluklar ve yeniden yapılanma mücadelesi, bölgeden Türkiye'ye çok sayıda göçmenin gelmesine neden olmuştur. Bu durum Cumhuriyet tarihi boyunca devam etmiştir. Ancak, Romanya'nın 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla AB ülkesi olması durumu tersine çevirebilecek gibi görünmektedir.

Romanya eski Maliye Bakanı ve ekonomist Daniel Daianu'ya göre, Romanya'daki milyonlarca kişinin yurt dışında çalışmak istemesi bazı sektörlerde işgücü açıkları

oluşmasına neden olacaktır. Daianu, bu durumun, ülke ekonomisi için bir tehlike olabileceğini açıklamıştır (setimes.com, 2007). 2004 yılından bu yana, yaklaşık dört milyon Romen vatandaşının legal veya illegal yollarla AB ülkelerinde çalıştıkları düşünüldüğünde, Daianu'nun endişeleri daha anlaşılır hale gelmektedir (zaman.com.tr, 2007).

Romanya'da özel sektörün GSYİH'nin üçte ikisinden fazlasını oluşturması ve yaşanan kalifiye işçi kaybı, ücret düzeyleri üzerinde etkili olmaktadır. Romen vatandaşlarının yurt dışında istihdam edilmesi, ülke işsizlik oranlarını düşürücü etki yaratsa da bazı sektörlerde işgücü açıkları oluşturmaktadır. İşsizlik oranının sıfır olduğu bazı bölgelerdeki işverenler, açık pozisyonları doldurmakta zorluk çekmektedirler. Ücret düzeyleri de açık pozisyonlara paralel olarak artış göstermektedir.

“Yeterli düzeyde verimlilik artışı olmadığı takdirde, artan ücretler enflasyonun yükselmesine ve dış açıkların daha büyük ve tehditkâr bir hal almasına neden olacaktır” (setimes.com, 2007). Hal böyle olunca çözüm, göçmen işçi alımında aranacaktır.

İşçi talep edilecek ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır. Zira “Romen yetkililer önümüzdeki senelerde Türkiye, Moldova gibi ülkelere özellikle inşaat gibi sektörlerde işçi talebinde bulunabileceklerini ifade etmektedir” (zaman.com.tr, 2007).

AB ülkesi Romanya, yalnızca emek piyasasındaki açıkları ile değil bünyesindeki Türk işletmelerini AB'ye taşımasıyla da Türkiye ekonomisini etkilemektedir. On bin Türk şirketi Romanya ile birlikte AB ailesine girmiştir. Birçok Türk işadamı AB'de 90 günlük vizesiz serbest dolaşım hakkı kazanmıştır. Bu da rekabet için büyük kolaylık ve avantaj sayılmaktadır (aksiyon.com.tr, 2007).

2.1.3. Türkiye'nin Yugoslavya'dan Almış Olduğu Göçler

Göç, belki de insanlık tarihinin yaşadığı en sıkıntılı olayların başında gelmektedir. Akdağ ve Söylemez (2004)'e göre “kimi göçler, bu eylemi gerçekleştiren topluluklar için yeni bir umut demek. Ya da tasarlanan hayallere ulaşabilmek için altın bir vesile. .... Kimi göçler ise her yönüyle dram, trajedi, acı, ezilmişlik ve çaresizlik demek. Zaten bu tür göçlerin adı göç değil; sürgün. Arka planında vahşet, katliam, hüznün ve zorlama var”.

“1950’li yıllarda, Komünist İdarelerin şiddetli tazyik ve zulmüne dayanamayan Müslüman Türklerin, Balkan ülkelerinden (Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan) ve Rusya’dan Türkiye’ye toplu olarak yaptıkları göçler” bu grup göçlere örnek gösterilebilmektedir (tr.wikipedia.org). Anadolu’ya son 300 yılda Balkanlar ve Kafkaslardan milyonlarca Müslüman göç etmek zorunda kalmıştır. Bunların çoğu, katliam ve zulümlerden kaçanların oluşturduğu gönüllü yapılan ancak sürgün niteliğinde olan göçlerdir (Akdağ vd., 2004).

Balkanların ve Güneydoğu Kafkasya’nın çağımızdaki haritasında oldukça homojen birer nüfusa sahip devletler, onları Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayıran savaşların ve ayaklanmaların yarattığı devletlerdir ve bu devletlerin ulusal ve dinsel birliğine ulaşması için oralardaki Müslüman nüfusun kovulması gerekmiştir. Yani, bölgedeki devletler, oradan ayrılıp gitmiş sakinlerinin özellikle de Müslüman ahalinin çilesi üzerine kurulmuştur.

Milliyetçilik akımının etkisi ve etnik bütünlük gerekçesiyle Müslümanları göçe zorlayan ve bu uğurda ekonomiden dine, sağlıktan eğitime pek çok alanda baskı uygulayan bir ülke de Yugoslavya’dır.

Yugoslavya, 20’inci yüzyılda Doğu Avrupa’da kurulu bulunan Federe bir devlettir. Devletin oluşum tarihini, siyasi yapısındaki değişimleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Müslümanlarla ilişkilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Sırbistan olarak bilinen ülke toprakları 1389 yılında yapılan Kosova Savaşıyla Osmanlılara bağlı bir derebeylik haline gelmiş ve Sırp halkı uzun yıllar Osmanlı idaresinde kalmıştır. Osmanlı Devletinin zayıflamaya başladığı dönemde Balkanlarda baş gösteren isyanlardan biri de Sırp İsyanı’dır. 1878 Berlin Antlaşmasıyla Sırbistan, bağımsız bir krallık olmuş ve böylece 500 yıllık Osmanlı idaresi sona ermiştir (msxslabs.org, 2007).

Balkan Harpleri esnasında, Osmanlı Devleti oldukça zayıflamıştır. Bu durumdan yararlanan Sırp, 1913 yılında eski Sırbistan ve Makedonya’yı da alarak topraklarını genişletmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çökünce Hırvatistan, Dalmaçya, Bosna-Hersek, Slovenya ve 1389’dan beri bağımsız olan Karadağ toprakları üzerindeki mevcut Slovenler, Hırvatlar, Boşnaklar ve Sırp Sırbistan Krallığı adı altında birleşmiştir. Daha sonra bu krallığın ismi “Yugoslavya” şeklinde değiştirilmiştir (msxslabs.org, 2007). Başka bir deyişle, 1918 yılında kurulan Sırbistan Krallığı’nın adının 1929 yılında Yugoslavya Krallığı olarak değiştirilmesi ile ilk Yugoslavya ismi kullanılmış olmaktadır (tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya, 2007).

“Kasım 1945 seçimlerinde oyların % 90’ını Komünist Parti yönetimindeki Halk Cephesi Koalisyonu almıştır” (sancak.ihh.org.tr, 2007). Yeni meclis cumhuriyeti ilan etmiş (29 Kasım 1945) ve ülkenin yeni adı Demokratik Yugoslavya Federasyonu olarak değiştirilmiştir. Tito, bu dönemde Hükümet Başkanlığı’na getirilmiştir. Tito, 1946 yılında bütün halkları bir araya getirerek Yugoslavya Federasyonu’nu kurmuştur. Birleşik cumhuriyet haline gelen Yugoslavya’nın yeni ismi “Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti olmuştur” (tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya, 2007).

“7 Nisan 1963’te yürürlüğe giren yeni Anayasa, ülkenin adını “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti” olarak değiştirerek, cumhuriyetlerin, devletin kurucu unsurları olduğu ilkesini belirginleştirmiş; Yugoslavya’nın, güney Slavlarının ulusal devleti olmadığının altını çizmiştir” (sancak.ihh.org.tr, 2007).

“Başkan Tito, 1980 yılında ölünce yerine Kollektif Başkanlık idaresi gelmiştir. .... 1989’da görülen ekonomik ve siyasal bunalım, Hırvatistan ve Slovenya cumhuriyetleri arasında ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Aynı yıl Doğu Bloku’nda görülen yenileşme hareketleri Yugoslavya’ya da yansımış ve 1990’da çok partili düzene geçilmiştir” (msxlabs.org, 2007).

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ismi, 1992 yılında Federasyona bağlı altı devletten dördünün ayrılmasına kadar sürmüştür. 1991’de başlayan cumhuriyetler arasındaki iç savaşın sonucunda 1992’de Slovenya, Hırvatistan, Makedonya Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Yugoslavya’dan ayrılmıştır. Aynı yıl Karadağ ve Sırbistan (Voyvodina ve Kosova da dahil) birleşerek Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyetini kurmuşlardır (msxlabs.org, 2007).

“2001 yılında Yugoslavya adı kaldırılarak 4 Şubat 2003’ te ülkenin resmi ismi Sırbistan-Karadağ olarak değiştirilmiştir” (tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya, 2007).

“Karadağ, 21 Mayıs 2006 Pazar günü yapılan referandumda çıkan %55.5’ lik evet oyu ile ise bağımsız olma kararı almış ve 3 Haziran 2006’da ise Karadağ Parlamentosu, referandumda çıkan sonuca dayanarak Karadağ’ın bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan ve Karadağ’ın ayrılmasıyla hukuken eski Yugoslavya’nın son kalıntısı Sırbistan-Karadağ da tarihe karışmıştır” (tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya, 2007).

Yugoslavya’nın rejim değişiklikleri, tarih sahnesindeki varoluş mücadelesi ve sonuçta devletin tarihe karışması sırasında pek çok insan hakları ihlali yaşanmıştır. “Eski Yugoslavya cumhuriyetleri içinde meydana gelen en ufak bir baskı, savaş ya da huzursuzluk [sonucu], Türkler ve ortak kültürü yıllarca paylaştığımız Müslüman ve akraba topluluklar sığınacak ülke [arar olmuşlardır]” (Ağanoğlu: 2001).

Ağanoğlu (2001: 321)' na göre Yugoslavya'dan göç etmenin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla mali sebepler, sosyal sebepler, dini ve milli nedenlerdir. Ağanoğlu, (2001:321) “100 dekardan büyük toprak sahibi olanların topraklarına el konulması, ticaretin tehdit edilerek esnafın malının müsadere edilmesi, işçilere ideolojik ayırım yapılması, verginin takdire tabi oluşu nedeniyle Türkler'in yüksek oranda vergiye tabi tutulması vb.” nedenleri mali nedenler olarak sınıflamaktadır.

Eski Yugoslavya' da 1920'lerde uygulanan tarım reformları pek çok Arnavut'u toprağından etmiştir. Arnavut halk her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel haktan mahrum edilirken benzer olayları 1930'larda Türkler yaşamıştır. Türklerin sahip olduğu topraklara millileştirme amacıyla el konulmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 ile 1939 tarihleri arasında 120,000 Türk, Yugoslavya'dan yeni Türk Devletine göç etmek zorunda kalmıştır (Karpat, 2005). 1923–1933 yılları arasında gelen 108,179 kişi serbest göçmen olarak (dallog.com2, 2006), 1934–1940 yılları arasında gelen 5,894 kişi de iskânlı olarak gelmiştir (Ağanoğlu, 2001:320).

Türklerin ve Müslüman Arnavutların Yugoslavya'daki en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Kosova'da da durum pek farklı değildir. “Kosova, Sırpaların maksatlı politikaları nedeniyle ekonomik yönden geri bırakılmış bir bölgedir. Bölgenin kırsal kesiminde oturan Müslümanlar genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Şehirlerde Müslümanlar arasında işsizlik hâkimdir” (asilkan.org, 2007). 1983'te Kosova'daki işsizlik oranı % 43,4 iken aynı dönem için tüm Yugoslavya'daki işsizlik oranı ise % 14'lerdedir (kosova.ihh.org.tr, 2007). 1990'ların başlarında kamu işçileri kitleler halinde işten çıkarılmıştır ve işlerini kaybedenlerin sayısı kısa bir sürede 150 bini bulmuştur (asilkan.org, 2007).

İşsizliğin ve baskıların iyice arttığı 1990–96 arası dönemde 500 binden fazla Arnavut, Avrupa ve ABD'ye gitmek durumunda kalmıştır (kosova.ihh.org.tr, 2007).

“Savaşın olumsuz etkileri ve uygulanan ekonomik ambargo nedeni ile 1990'da Yugoslavya dağılmadan önce 2.530 dolar olan kişi başına düşen milli gelir, 1997 yılında 1.500 dolar'a düşmüştür.1990 yılında 26,6 milyar dolar olan GSMH, 1997 yılında 16,4 milyar dolar olmuş, işsizlik oranı da % 30'lara ulaşmıştır” (msxllabs.org, 2007).

“Yugoslavya'da yaşanan iç savaş, astronomik boyutlara ulaşan enflasyon ve ülkeye dört yıl ve dört ay süresince uygulanan ve tahmini 55 milyar dolar civarında maddi zarara neden olan ekonomik ambargo nedeni ile ülkenin ticari aktivitesi düşmüştür” (msxllabs.org, 2007).

Ülke ekonomisindeki dalgalanmalar, Türk ve Müslüman unsurlara fazlasıyla yansıtılmış ve dönem dönem göçlerle karşılık bulmuştur. Ağanoğlu (2001)' na göre bir diğer göç sebebi de sosyal yaşantıdaki adaletsizlikler ve baskılardır. “Türk evlerinin mahrumiyetine saygı duyulmayarak Türk olmayan unsurların ve komünistlerin evlere mecburi kiracı olarak yerleştirilmesi, kıyafetlere ve özellikle kadınların örtülerine müdahale edilmesi ve yasaklama getirilmesi, okullarda komünist propaganda, Slavlarla yaptırılmak istenen zorunlu evlilik, Türklerin Slav köylerine iskân mecburiyeti” (Ağanoğlu, 2001:321) şeklindeki hak ihlalleri sosyal nedenlerin başında gelmektedir.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında, İmparatorluk başkentine kitlesel göçler yaşanmıştır. Bu savaşlardan önce Balkanlarda iki milyon 315 bin Türk yaşamaktayken 1913 itibarıyla bir milyon 682 bin kişi İstanbul'a sığınmıştır (Karpat, 2005). 1913'te Sırpların işgaliyle başlayan göç 1940'lı yıllara kadar sürmüştür.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca göç edenlerin sayısının görece azlığının ilk nedeni, Kosovalı Türk ve Arnavutların, İkinci Dünya Savaşı sırasında Tito'nun direniş gruplarında Almanlara karşı savaşmış olmalarıdır. Bir diğer neden de, göçlerin Batı tarafından komünizmin başarısızlığı olarak görüleceğini düşünen Tito rejiminin göçe izin vermemesidir (Ağanoğlu, 2001). Yaşanan göç olayları bu dönemde azalmış olmasına karşın sonraki dönemlerde yine artışlar göstermiştir.

“1954 yılında Komünist Yugoslavya yönetiminin uyguladığı asker, polis teröründen [nedeniyle] binlerce kişi göç etmek zorunda kalmıştır. Birçok kişi de Türkiye yolu üzerinde olan Makedonya'daki büyük şehirlere ve köylere yerleşmiştir. Sonraları komünist dönemde insan hakları ihlalleri ekonomiden eğitim ve kültüre kadar birçok alana taşınmıştır” (sancak.ihh.org.tr, 2007).

“1956–1960 yılları arası Türkler, silahları toplama kampanyası adı altında ağır baskılara maruz kal[mışlar]dır” (Karpat, 2005). Türkiye'ye “1950- 1967 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkistan ve diğer ülkelerden toplam 176,360 kişi gelmesine karşılık sadece Yugoslavya'dan 175,392 kişi gelmiştir” (Ağanoğlu, 2001: 328). Bu göçmenlerin 107,262'si 1954–1958 arasındaki dönemde gelmiştir (Ağanoğlu, 2001).

Tablo 2.2: 1952–1967 Yıllarında Yugoslavya’dan Türkiye’ye Gerçekleşen Göç Miktarı

Yıl	Aile Miktarı	Nüfus Miktarı
1952	32	73
1953	303	1,113
1954	2,437	9,728
1955	4,047	17,000
1956	8,083	31,969
1957	8,250	30,162
1958	8,741	18,403
1959	3,795	18,403
1960	3,417	13,304
1961	1,801	7,091
1962	1,286	3,399
1963	996	2,603
1964	318	1,288
1965	333	1,998
1966	783	3,672
1967	716	3,452
TOPLAM	46,338	175,392

Kaynak: Ağanoğlu, 2001: 328

1970’li yıllara gelindiğinde komünist yönetim, işgücünü tam olarak istihdam etmeye yetecek kadar iş üretememiş ve Mareşal Tito tarafından sınırlar açılarak işgücü fazlası ihraç edilmiştir. 1970’lerde Batı Avrupa’da bir milyon Yugoslav çalışmaktadır. Bu sayı Yugoslav işgücünün yaklaşık % 11’i anlamına gelmektedir. Dışarıda çalışan Yugoslavların eve gönderdiği para Yugoslavya’nın ihracat gelirlerinin neredeyse % 39’unu oluşturmaktadır (Hanke, 2007).

1981–89 yılları arasında Kosova’nın aydın kesimi (bilim adamları, siyasiler, öğretmenler ve hukukçular) cezaevine konmuşlardır. Bu döneme ilişkin tahminlere göre Yugoslavya’nın tümünü kapsayarak cezaevlerinde bulunan tutukluların % 85’i Arnavut’tur (kosova.ihh.org.tr, 2007).

Yugoslavya Federasyonu altı cumhuriyet (Sırbistan, Bosna - Hersek, Slovenya, Hırvatistan, Karadağ ve Makedonya) ve iki özerk bölgeden (Voyvodina ile Kosova) oluşmaktaydı. 1989'da Kosova'nın özerk statüsü kaldırılarak tamamen Sırbistan'a ilhak edilmiştir (asilkan.org, 2007). “[...] Kosova'nın statüsünün Sırp tarafından iptal edilmesinin ardından etnik gerilim yükselmiştir.

“Daha sonraki yıllarda da Türklere ve diğer Müslümanlara uygulanan baskı ve sindirme politikaları sonucunda Yugoslavya'dan göçler kesilmemiştir. Özellikle Yugoslavya'nın parçalanması ve Hırvatistan, Slovenya, Bosna – Hersek ve Makedonya gibi yeni cumhuriyetlerin ortaya çıkmasından sonra göç hızlanmıştır” (Ağanoğlu, 2001:330). “1992 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle Sırp katliamına sahne olan Bosna-Herek'te yüz binlerce kişi ülkesini mecburen terk etmiştir” (Akdağ vd., 2004).

“1998–99 Sırp-Arnavut Savaşı Kosova'daki insan hakları ihlallerinin zirve dönemidir. Bu dönemde 800 binden fazla Arnavut bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunların çoğu Arnavutluk ve Makedonya'ya gitmişler ve bu ülkelerde çok ciddi ekonomik krizlerin çıkmasına neden olmuşturlar” (kosova.ihh.org.tr, 2007).

“Mart – Nisan 2001 tarihinde Makedonya'da başlayan ve Haziran 2001' de devam eden olaylar sonucunda Makedonya Ordusu'nun Kalkandelen ve Kumanova şehir ve köyleri çevresinde Arnavutlara karşı giriştiği askeri harekâtlar [sonucu], Arnavut ve Türk bir kısım Göçmen Türkiye'ye gelmiştir” (Ağanoğlu, 2001: 332). Savaştan kaçan iki bin 500 Makedon, Türk Hükümetinin kararı ile Mart 2001' de kendi topraklarında hayatları tehlike altında olduğu gerekçesiyle turist vizesi ile Türkiye'ye giriş yapmıştır (Aydoğan, 2004).

“Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Dairesi'nin 1970 yılına ait verilerine göre Türkiye'ye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'dan gelen ve 'göçmen' olarak tabir edilen kişilerin sayısı 300 bindir” (kosova.ihh.org.tr, 2007). Doğanay ve Akdağ ve Söylemez 'e göre de Yugoslav topraklarından Türkiye'ye göçen toplam kişi sayısı ise 305 bin dolayındadır. “Türkiye'ye Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan toplam 77,431 aileye mensup 305,158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14,494 kişi devlet tarafından iskân edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmişlerdir” (Doğanay, 2005).

“1950–58 yılları arasında gelen 104,372 göçmen Ege, Marmara ve Trakya bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan 56,624'ü ise İstanbul'a yerleştirilmiştir” (kosova.ihh.org.tr, 2007). “Bu tarihlerin ilk bölümünde daha çok tüccar ve sanatkâr sınıfı gelmiş ve vasıflı olduklarından İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyük şehirlerde iş

bulmaları kolay olmuştur. Daha sonraya kalanlar ise fakir köylüler ve ziraatçılar olduğundan iktisadi hayata intibakları pek parlak olmamıştır” (Ağanoğlu, 2001:325). “Yugoslavya’dan gelenler serbest göçmen statüsünde oldukları için Türkiye’de kendilerine ev ve iş yardımında bulunulmamıştır (Akdağ vd., 2004).

“1999 yılında ise Yugoslavya Ordusu’nun Kosova’ya girmesi üzerine çıkan savaşlarda çok sayıda Arnavut ve Türk göçmen Türkiye’ye gelmiştir” (Ağanoğlu, 2001: 331). İstanbul, Bursa gibi şehirlerde akrabası bulunanlar akrabalarının yanında kalırken Türkiye’de akrabası olmayanlar Kırklareli Misafirhanesi’nde misafir edilmiştir.

Yugoslav askeri liderleri ile NATO arasında 9 Haziran’da askeri anlaşmaya imzalanmıştır. Anlaşma gereği tüm Sırp ve Yugoslav güçleri Kosova’dan çekilmeye başlamışlar ve NATO güçleri Kosova’ya girmiştir. Sırp ve Yugoslav güçlerinin bölgeden çekilmesinin ardından Arnavut mülteciler Kosova’ya dönmüşlerdir (kosova.ihh.org.tr, 2007).

Türkiye, Sırp katliamından kaçan Bosna – Hersek’lileri de kabul etmiş, 20,000’in üzerinde mülteciyi barındırmıştır (Karpas, 2005) “Bir bölümü İstanbul’un Pendik ve Bayrampaşa ilçelerinde ikamet eden akrabalarının yanına yerleşirken, önemli bir bölümü ise Kırklareli’ndeki göçmen kampında ikamet ettirilmiştir” (Akdağ vd., 2004). Türkiye’yi güvenli olduğu için tercih eden göçmenler, kendi vasıflarına uygun iş bulamamışlar ve savaştan sonra evlerine dönmüşlerdir.

2.1.4. Türkiye’nin Bulgaristan’dan Almış Olduğu Göçler

“Balkanlar, Osmanlı devletinin battıya doğru ilerleme stratejisi içerisinde her zaman öncelik verilen bir bölge olmuştur. Uzun süren savaşların ardından Balkanlar’da hâkimiyet kuran devlet, gelirlerinin büyük bir kısmını bu bölgeden elde etmiş, burada kök salmıştır. Uygulanan etkili iskân politikası ve zaman içerisinde Müslümanlığı seçen yeni kavimlerle birlikte Müslüman nüfus Balkanların birçok yerinde çoğunluğu teşkil etmiştir” (Bilecen, 2005: 78).

“Müslüman Türklerin Bulgaristan’da görünmeleri 14. yüzyıla rastlamaktadır. 1385’te Sofya’ nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Bulgaristan, Türklerin eline geçmiş ve böylece 500 yıl süren bir Türk idaresi dönemi başlamıştır” (rumeliturk.net, 2007). “Rumeli’nin 14. y.y.’da Osmanlılarca ele geçirilmesiyle Osmanlılar, Anadolu’daki diğer beyliklerin ve yarı göçebe aşiretlerin gücünün kırılması amacıyla, çok sayıda Türkü bilinçli olarak Balkanlara yerleştirmiştir. Tarih boyunca yaşanan çeşitli savaş ve çatışmalar dolayısıyla Bulgaristan’dan Türkiye’ye dört büyük göç dalgası yönelmiştir (tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan).

Bulgaristan Türklerinin ilk büyük göçü 93 Harbi döneminde yaşanmıştır. Bu olay Bulgaristan'ın kuruluş günlerine rastlamaktadır. “Bulgaristan, 1878’de Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti’nin Tuna Vilayeti’nde kurul[muştur]” (Çolak, 2003: 114). Kurulan yeni devletin nüfusunun yarıdan fazlasının Türk olması, din ve köken bütünlüğü isteyenleri harekete geçirmiş ve göç başlamıştır. “Burada yaşayan Türklerin bir kısmı, özellikle toprak sahipleri ve Osmanlı idaresinin yerel temsilcileri, Bulgaristan’daki yerlerini ve yurtlarını bırakarak Osmanlı İmparatorluğu’nun elinde kalan topraklara göç etmişlerdir” (Kayapınar, 2003: 205).

“1876–1878 yılları arasında 200,000 Türk Edirne ve civarına yerleşti. 300,000 göçmen, Rumeli’den Anadolu’ya geçti. 75,000’i Halep ve Şam’a, 25,000’i Adana’ya, 10,000’i Konya ve Kastamonu’ya, 10,000’i Kıbrıs’a yerleşti. Sivas, Amasya ve Diyarbakır’a beşer bin kişi, Cezayir’e 500 kişi gönderil[miştir]” (balgoc.org/sonuclar.php, 2007).

Bulgaristan toprakları üzerinde ”her türlü Osmanlı mirasından uzaklaşmak isteyen Bulgar hükümetleri ve bir Slav Devleti kurmak isteyen Rusya için, ülkedeki Türk-Müslüman varlığı rahatsız edicidir” (Kayapınar, 2003: 205). Çünkü, bölge Türklerinin sayısı Bulgaristan’ın kuruluş döneminde olduğu gibi diğer tüm zamanlarda da küçümsenemeyecek bir orandadır.

Balkanlarda kendi çıkarlarına uygun kurulacak bir devlet aracılığıyla sıcak denizlere açılma hesabı yapan Rusya bu dönemde Bulgaristan’a, her türlü maddi ve askeri desteği sağlayarak bölge Türklerinin göç etmesine sebep olmuştur.

93 Harbi sonrası dönemde de göçler devam etmiştir. “1883 yaz ortasından itibaren üç aylık dönemde 200 bin Türk, Türkiye’ye gel[miştir]. Bu göçler, 1886–90 arasında 75 bin, 1893–1902 arasında 70 bin olarak sürmüştür” (bulgaristanturkleri.8m.com, 2007). Bu dönem Türk – Bulgar ilişkileri normal seyrettiğinden göç olaylarında düşüşler yaşanmış ancak bütünüyle bitmemiştir.

Tablo 2.3: 1893–1902 Yılları arasında Türkiye’ye gelen Bulgaristan göçmenleri

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1893	5,771	5,689	11,460
1894	4,422	4,415	8,837
1895	2,492	2,603	5,095
1896	9,58	988	1,946
1897	1,388	1,413	2,801
1898	3,572	3,068	6,640
1899	3,818	3,536	7,354
1900	3,704	3,713	7,417
1901	4,564	4,775	9,339
1902	4,729	4,985	9,717
Toplam: 70,603			

Kaynak: Arafat, 2000: 35

1878’de Berlin Antlaşmasıyla özerk devlet olan Bulgaristan, 1908’de Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyetin ilan edildiği bir dönemde yaşanan kaos ortamından yaralanarak tam bağımsızlık kazanmıştır. Bulgaristan’ın bağımsızlığının tanınmasının ardından 1909 tarihinde Türk ve Bulgar hükümetleri arasında İstanbul’da bir protokol imzalanmıştır (Özlem, 2005). Söz konusu protokole “bölgede yaşayan Türklerin kültürel hak ve özgürlüklerini teminat altına alan hükümler” [konmuştur] (ozturkler.com, 2007). “Bunu takip eden birkaç yıl içinde normal seyreden Bulgaristan Türklerinin durumu, Balkan Savaşı’nın başlaması ile [kötüleşmiştir] (Börklü, 2006).

“Savaş zengin, varlıklı kesim ile aydın sayılabilecek kişileri Anadolu’ya göç etmeye mecbur kılarken; geride köylü, fakir ve cahil bir kitle bırakmıştır” (Özlem, 2005).

İkinci büyük göç dalgası olarak nitelendirilen bu göç, “Balkan Harbi’nde yenilgiye uğrayan Osmanlı Devletinin Rumeli’ndeki tüm topraklarını Trakya dışında terk etmek durumunda kalması sonucu 1912 yılında gerçekleşmiştir” (tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan).

“Balkan savaşında da göç ve nedenleri konusunda yaşananlar 93 Harbinden pek farklı değildir. Yine yüz binler kurtuluşu, geleceği Anadolu’da aramak zorunda kalmıştır. Çolak (2003)’a göre bu dönemde yaklaşık 200,000 Bulgaristan Türkü göç etmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı dönemi, Bulgaristan Türklerinin maruz kaldıkları baskı ve katliamlardan kurtulmak için buldukları toprakları bırakmak zorunda kaldığı ve bölgede Rus çıkarlarına uygun bir Bulgar devletin kurulduğu bir dönem olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ın aynı müttefik grubu içerisinde yer almaları Bulgaristan Türkleri için kısa süreli bir nefes alışı da beraberinde getirmiştir (Özlem, 2005). “1919'dan sonra kendi kendine yeterlilik politikası izlemeye başlayan Bulgaristan'da aynı yıl yapılan seçimler sonucu hükümeti Bulgaristan Çiftçi Partisi kurmuştur” (pozitron.sdu.edu.tr, 2007). Parti lideri Alexander Stambuliski, toprak reformu konusuna özen göstermiş ve 1920 seçimlerinde köylünün desteğini alarak tek başına iktidar olmuştur.

Bu dönemde Türkler; kendi özel okullarında Türkçe eğitim yapabilmişler, sosyal ve kültürel etkinliklerini geliştirebilmişler ve dini ibadetlerini özgürce icra edebilmişlerdir. Yine bu dönemde Türkiye ve Bulgaristan arasında 18 Ekim 1925'te Türk - Bulgar Dostluk Anlaşmasına imzalanmıştır. Anlaşmaya göre; “her iki ülkede azınlık konumunda bulunan Türk ve Bulgarlar, yanlarına taşınabilir mallarını alarak serbestçe göç edebileceklerdi” (pozitron.sdu.edu.tr, 2007).

“Alexandr Stambolyski zamanında altın çağlarını yaşayan Bulgaristan Türkleri Neuilly³, Lozan ve 1925 Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmalarıyla koruma altına alınmışlardır” (Özlem, 2005).

1923'te yapılan bir darbe ile Bulgaristan'da Çiftçi hükümetinin devrilmesi sonrası Türkler için yeni bir dönem başlamıştır. Gerek yönetime geçen faşist idarenin

---

3 “I.Cihan Harbi'nden mağlup çıkan Bulgar Devleti, 27 Kasım 1919 günü Paris yakınlarında bulunan Neuilly'de İtilaf Devletleriyle imzaladığı barış antlaşmasının içeriği dokuz bölümden oluşmaktaydı. Türk Devleti'nin taraf olmadığı bu antlaşmanın 4. bölümü Bulgaristan idaresindeki azınlıklarla ilgilidir. Bulgar Devleti, bu hükümlerin anayasa değerinde olduğunu onaylarken, Bulgar anayasasının, kanunlarının ve resmi kararlarının azınlıkların korunmalarıyla ilgili hükümlere aykırı olamayacağını resmen kabul etmiştir” (Özlem, 2005).

Özlem (2005)'e göre Neuilly Antlaşması'nın 4.bölümü azınlıklarla ilgilidir ve aşağıdaki maddeleri içermektedir.

- Bulgar Devleti din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeyecek,
- Topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlayacak,
- Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurlarken; tıpkı bir Bulgar fert hukuksal ve siyasal hakların kullanılması bağlamında ayrıma tabi tutulmayacak,
- Azınlıklar, devlet memurluğuna girebilecekler, istedikleri mesleği veya zanaatı seçebilecekler,
- Ayrıca, azınlıklar eğitim-öğretim kurumları, dini ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kendi dillerini özgürce kullanabileceklerdi. Azınlık unsurlar yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Bulgar Hükümeti devlet ve belediye bütçelerinden bu azınlık okullarına, dini ve sosyal kurumlara yardım yapacaktır.

'Bulgaristan Bulgarlarıdır' sloganı gerekse 1929 ekonomik krizi Türk azınlığın zor günler geçirmesine neden olmuştur (pozitron.sdu.edu.tr, 2007).

"1923-1933 yılları arasında göç edenlerin sayısı 101,507'dir" (dallog.com, 2006). 1934'ten II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde gelen göçmen miktarı ise aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir. "1923-1939 arasındaki toplam göçler 198,688 kişidir. Ortalama olarak yıl başına 17,000 kişi et[miştir]" (Ağanoğlu, 2001: 310). II. Dünya Savaşı başları ve sonrası yıllarda ülke dışına çıkışlar yasaklanmış olduğundan benzer göçlerde bir yavaşlama olmuş ve böylece göçmen sayısı 21,353'te kalmıştır (Çolak, 2003: 116).

Tablo 2.4: 1923–1960 Yılları arasında Bulgaristan’dan Türk göçleri

Yıllar	İşkânlı		Serbest	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
1923–1933	-	-	23,767	101,507
1934	1,888	6,598	894	2,084
1935	5,991	23,783	447	1,185
1936	2,750	11,064	236	666
1937	3,056	11,900	582	1,590
1938	3,246	11,389	3,050	9,153
1939	2,690	10,640	2,112	7,129
1940	188	420	1,882	6,584
1941	11	24	1,023	3,779
1942	2	3	733	2,669
1943	6	17	340	1,128
1944	2	5	157	484
1945	1	6	195	625
1946	6	28	260	678
1947	-	-	403	1,763
1948	-	-	522	1,514
1949	-	-	470	1,670
1950	12,233	52,185	-	-
1951	25,188	102,208	-	-
1952	-	-	4	4
1953	1	1	1	1
1954	-	-	9	9
1955	-	-	3	4
1956	-	-	30	32
1957	-	-	-	-
1958	3	3	2	3
1959	-	-	10	25
1960	-	-	7	11
1969–1980 (yaklaşık)	-	-	-	130,000*
Toplam	57,262	230,270	37,139	274,297
Genel Toplam	İşkânlı ve Serbest göçmen olarak 504,567 kişi			

* Yaklaşık bir değerdir.

Kaynak: Ağanoğlu, 2001: 319

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Bulgaristan’da rejim değişikliği olmuş ve 1942’de Komünist Parti, *Vatan Cephesi* kuruluşunu ilan ederek ülkede komünist dönem başlamıştır. “Yeni Bulgar Komünist rejimin Türk azınlıkla ilgili en önemli politikası Bulgar Sosyalist Devleti ile bütünleşmiş, ‘Tek bir ulusun yaratılması’ [dır] ” (Çolak, 2003:116). Bunun için Türk azınlığa ait tarlalar ellerinden alınmaya, okullar devletleştirilmeye ve Bulgarlaştırılmaya, önemli Türk aydınlar tutuklanmaya başlanmıştır (Akça, 2002).

Okulları devletleştirilen ve malları elinden alınan Türkler, Türkiye’ye göç etmek istemiş, ancak büyük iş gücüne gereksinim duyan Bulgaristan, buna izin vermemiştir. Bu atmosferde Türkler, Türkiye’ye göç isteklerini sürekli artırmışlar ve arkasından 1951 büyük göçü yaşamıştır (Arafat, 2000). Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelen binlerce insan, üçüncü büyük göç kfilesini meydana getirmiştir.

1950 yılında Türkiye’de yaşanan iktidar değişikliği Bulgaristan’ın gözünden kaçmamış, yeni hükümeti ve Türk ekonomisini zor durumda bırakmak isteyen “Bulgar hükümeti 1950 yılında Türkiye’den 250 bin Bulgaristan Türkünün üç ay içinde alınmasını talep et[miştir]” (Aydoğan, 2004).

Tablo 2.5: Aylara göre 1950 yılı içerisinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmen aileler ve toplam göçmen sayısı

Aylar	Aile	Nüfus
Ocak	224	816
Şubat	285	1,212
Mart	463	2,186
Nisan	588	2,387
Mayıs	296	1,274
Haziran	804	3,930
Temmuz	898	3,065
Ağustos	1,330	6,028
Eylül	1,499	7,308
Ekim	867	2,572
Kasım	-	-
Aralık	4,979	21,407
Toplam	12,233	52,185

Kaynak: Çolak, 2003: 119

Arafat (2000)'a göre 1950 yılı içinde Türkiye'ye gelenlerin sayısı 52,185'dir. 1951 yılında gelen 102,208 kişi ile göç devam etmiştir. Aynı yılın sonu itibarıyla ülkeye giriş yapanların toplamı 154,393'tür.

Tablo 2.6: Aylara göre 1951 yılı içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen aileler ve toplam göçmen sayısı

Aylar	Aile	Nüfus
Ocak	5,073	21,325
Şubat	5,538	20,237
Mart	2,240	9,553
Nisan	3,812	16,250
Mayıs	1,868	8,008
Haziran	2,098	8,646
Temmuz	1,220	5,243
Ağustos	1,394	5,489
Eylül	723	2,861
Ekim	886	3,455
Kasım	268	1,114
Aralık	-	-
Toplam	25,118	102,208

Kaynak: Çolak, 2003: 120

1951 yılı yaz aylarına gelindiğinde göç, azalarak devam etmekteydi. Ancak Bulgar Hükümetinin vizesiz ve anlaşma dışı gönderdiği bireylerin sayısının artması, 8 Kasım 1951'de Türk-Bulgar sınırının ikinci kez kapatılmasına neden olmuştur. Türk Hükümetinin bu tavrına karşılık olarak Bulgar hükümeti, 30 Kasım 1951'de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurmuştur. "Bu tehcir politikası aniden patlak vermiş ve 1951 Kasım'ında yine birdenbire durdurulmuştu" (Ağanoğlu, 2001: 310).

Türk hükümetinin aldığı bir kararla 1 Ocak 1950'den 1952'ye kadar Cumhuriyet Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen tüm göçmenler "iskânlı göçmen" statüsüne alınmıştır. Bu dönemde gelen ve devlet tarafından yerleştirildikleri için iskânlı göçmen olarak kabul edilen göçmenler iskân yasasına göre yapılan planlamalar doğrultusunda ülkenin çeşitli il-ilçe ve köylerine dağınık veya mahalleler eklenmek suretiyle yerleştirilmişlerdir. Bu göçmenler, kısa sürede ev sahibi olmuş ve üretici duruma geçmişlerdir. Bunun için çiftçi göçmenlere toprakla beraber gerekli ziraat alet ve vasıtaları, tohumluk ve kredi temin edilmiştir. Sanatkâr göçmenlere ise konutun yanı sıra döner sermaye kredisi verilmiştir (Çolak, 2003).

1950–52 yılları arasında yaşanan göçün ardından Bulgaristan taktik değiştirmiş Bulgaristan'da kapatılmış olan Türk okulları Türkçe eğitim verecek şekilde yeniden açılmıştır. Ancak 1950–51 göçü, yetişmiş elemanların çoğunun Türkiye'ye göç etmesine ve ülkede öğretmen sıkıntısı yaşanmasına neden olmuştur.

1959–60 öğretim yılında Türk azınlık okullarının Bulgar okulları ile birleştirilmesi, Türkçe eğitimin yasaklanması ve diğer baskılar nedeni ile de soydaşların göç arzuları daha fazla artmıştır. Bunun üzerine uzun görüşme ve müzakereler sonucunda 22 Mart 1968 günü Türkiye ve Bulgaristan Dış İşleri Bakanları arasında basın literatüründe "Akraba Göçü" olarak da geçen sınırlı göç anlaşması imzalanmıştır (Özlem, 2005).

Anlaşmaya göre, Türkiye'de yakın akrabaları bulunan Türkler, Türkiye'ye göç edebilecekti. 1970 yılının her ayında kabileler halinde Türkiye'ye göçler başla[mıştır] (dallog.com, 2006). İlk göçmen kafilesi 8 Ekim 1969'da Edirne Karaağaç istasyonuna gelmiş ve izleyen on yıl boyunca da göç kabilelerinin gelmesi sürmüştür. Aydoğan (2004)'a göre 1978'e kadar 135 bin göçmen daha Türkiye'ye giriş yapmıştır.

Komünist rejim döneminde kooperatiflerin yaygınlaşması, özel mülkiyetin yasaklanması ve göçle birlikte köylerin boşaltılması, tarımsal ve zirai üretimde verimsizliğe neden olmuştur. Çoğunluğu köylerde yaşayan ve tarımla uğraşan Bulgaristan Türklerinin göç etmesi, bir tarım ülkesi olan Bulgaristan'ın dış pazarlarındaki tarımsal ürün satışlarını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, Bulgaristan'ın sanayileşmede ve ağır sanayiye geçişte yaşadığı olumsuzluklar, kaliteli sanayi mamulleri üretimini ve satışını engellemiştir.

1984–85 arası dönemde, "Türkler "özüne döndürme sürecine –vizroditetelen protses", yani 'zorla Bulgarlaştırma süreci'ne tabi tutul[muşlardır]" (Kayapınar, 2003: 207). Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle zorla değiştirilmesi, aile arasında dahi Türkçe konuşmanın yasaklanmaya çalışılması toplumsal hareketlenmelere neden olmuştur. Bu

toplumsal hareketlenmeler 1989 yılının Mayıs ayında Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaratmış ve aynı yılın sonuna kadar yaklaşık 350,000⁴ Bulgaristan göçmeni Türkiye'ye göç etmiştir. Yani Türkiye- Bulgaristan tarihindeki “dördüncü ve en son göç dalgası 1989 senesinde Bulgar devletinin asimilasyon politikalarına tepki olarak gerçekleşmiştir” (tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan, 2007).

1989'da Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik Türk göçü, insanlık tarihinin gördüğü en büyük dramlardan, ayrılıklardan biridir (balgoc.org.tr, 2005). Bu denli büyük bir kitlenin “toplu olarak göçe zorlanmasıyla hem Bulgaristan'ın uluslararası itibarı sarsılmış hem de iki ülke arasında büyük gerginlik yaşanmıştır (Özkan, 2003).

“Neticede İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren dünya tarihinde ilk kez bu kadar büyük bir göç yaşanmış, 320,000 kadar Bulgaristan Türkü ana vatanlarına; yani Türkiye'ye yerleşmiş, böylece Türk –Bulgar ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır” (Kayapınar, 2003: 209).

“Zorunlu göçün siyasi, ekonomik ve uluslararası alanda yarattığı problemler Jivkov iktidarının sonunu getirmiştir. Bulgaristan'da Petar Mladenov liderliğinde geçici bir hükümet kurulmuş ve 29 Aralık 1989 tarihli bir kararnameyle asimilasyon politikasına resmen son verilmiş” (Özkan, 2003) ve böylece demokratik hayata geçilmiştir. “Bu durum, Bulgaristan Türkleri ve Türkiye tarafından memnunlukla karşılanmıştır. Böylece Türkler, adlarını yeniden kullanma, Türkçe eğitim yapma ve dini ibadetlerini yürütebilme hak ve özgürlüklerini yeniden kazanmışlardır” (Börklü, 2006).

Bulgaristan'ın şu anki durumuna bakıldığında, Temmuz 2005 sayımına göre 7 milyon 450 bin olan nüfusun yaklaşık % 9,4'ünün Türk olduğu görülmektedir (Karpat, 2005). “Bulgaristan Türklerinin yaşadığı başlıca şehirler: “Sofya, Şumnu, Kırcaali, Filibe, Dobruca, Varna, Rusçuk, Silistre, Plevne ve Tinova'dır” (bulgaristanturkleri.8m.com, 2007). Türklerin ana dili, okullarda farklı eğitim düzeylerinde öğretilen Türkçedir.

“Bulgar rejimi son on yılda düzenli bir ilerleme göstermiş, demokrasinin güçlenmesi ve Türk azınlığın durumunun iyileştirilmesi adına birçok adım atmıştır” (Karpat, 2005). Bunun en önemli nedeni ise Bulgaristan'da yaşayan soydaşların, bu dönemle birlikte siyasal ve sosyal örgütlenmelerini gerçekleştirebilmiş olmalarıdır. Bunun en önemli göstergelerinden biri 1989 sonrasında Bulgaristan'da kurulan 160 dolayındaki siyasi

⁴ 1989 yılında Bulgaristan'dan gelenlerin sayısı ile ilgili farklı kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Ancak gelenlerin 300.000'in üzerinde olduğu konusunda fikir birliği söz konusudur.

partiden dördünün Türklere ait olmasıdır. Kurulan Türk kökenli partiler: “(1) Hak ve Özgürlükler Harekâtı (HÖH), (2) Demokratik Gelişim Harekâtı (DGH), (3) Demokratik Adalet Partisi (DAP) ve (4) Türk Demokratik Partisi (TDP)” dir (ireminternet.com, 2006).

Bu partilerin ilki olan Hak ve Özgürlükler Harekâtı (HÖH), Bulgaristan Parlamentosunda Türkleri temsil eden bir denge unsuru olmuş ve Bulgaristan Türklerinin kaderinde önemli bir rol oynamıştır (Ağanoğlu, 2001).

Tablo 2.7: Hak ve Özgürlükler Harekâtı'nın girdiği seçimlerde kazandığı milletvekili sayısı

Haziran	1990	23 milletvekili
Kasım	1991	24 milletvekili
Aralık	1994	15 milletvekili
Nisan	1997	19 milletvekili
Haziran	2001	21 milletvekili

Kaynak: Kayapınar, 2003: 210

1990 yılında 10 ve 17 Haziranda iki türlü olarak yapılan genel seçimlerde, HÖH, o tarihte 400 sandalyeli Bulgar Parlamentosuna 23 milletvekili sokmayı başar[mıştır] (Karpat, 2005). Aynı parti, “1991 seçimlerinde oyların % 7.55’ini al[mış] ve milletvekili sayısını 24’e yükselt[mıştır]. Daha sonra yapılan yerel yönetim seçimlerinde ise, 27 belediye başkanı ve 653 köy muhtarlığı kazan[mıştır] (ireminternet.com, 2006).

“Aralık 1994 seçimlerine üç Türk partisi katıl[mıştır]. Bunlardan en büyüğü olan HÖH, % 5,44’e tekabül eden 282,000 oy al[mıştır]. Bu partinin bir önceki seçimlere göre 160,000 dolayındaki oy kaybı; bir bakıma iktidar ortağı olduğu bir önceki dönemde varlık gösterememesi, Türkiye’ye göçün sürmesi ve oyların bölünmesi gibi sebeplere dayanmaktadır (ireminternet.com, 2006).

“1990’a değin devlet yönetiminde sosyalist ekonominin hâkim olduğu ülke, Doğu Bloku'nun çözülmesi sonucu Sovyet pazarını kaybetmesi ve kapitalist ekonomiye eklemleme sorunları nedeniyle 90’lı yıllar boyunca milli gelirin % 70’e yakın küçüldüğü çok ağır bir ekonomik bunalım yaşamıştır” (tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan, 2007). Özellikle 1994–1997 yılları arasında “Bulgaristan’da ağır kriz döneminin yaşandığı, özelleştirmenin geciktiği ve Türk sermayesinin Bulgaristan’a girmede tereddütlü davrandığı” görülmektedir (Kayapınar,

2003: 215). Bu dönemde Türkiye'ye ekonomik nedenlerle yaşanan göç olayları da artmıştır. 1997 seçimleri sonrası ülke nispeten huzur bulmuştur.

Bulgaristan, 17 Haziran 2001'de genel seçimlere gitmiştir. Seçimler, eski Kral II. Simeon'un ve yeni partisi II. Simeon Milli Hareketinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bulgar Parlamentosu 24 Temmuzda II. Simeon Milli Hareketi ile 21 sandalyeli HÖH'ün koalisyonunu resmen onaylamıştır (Karpat, 2005). “Haziran 2001'den sonra HÖH, Bulgar Hükümetinin koalisyon ortağı olarak azınlıkların ekonomik haklarını korumaya ve Türklerin durumunu iyileştirmeye yönelmiştir (Kayapınar, 2003: 214).

“25 Haziran 2005'te yapılan genel seçimler Bulgaristan'da, komünizmin çöküşünden beri görülmemiş derecede renkli bir koalisyonu ortaya çıkar[mış] ve HÖH yeni hükümette üç bakanlık almıştır (Karpat, 2005).

HÖH'ün seçim başarısında etkili unsurlardan bir Türkiye'deki Bulgar vatandaşı soydaşların verdiği destek olmuştur (Özkan, 2003). Zamanla Türkiye'den gelen bu destekte azalma eğilimi görülmüş ancak Bulgaristan'daki katılım giderek yükselmiştir. Bulgaristan'daki katılım artışının en önemli nedeni ise son yıllarda AB yolunda önemli adımlar atan ve 1 Ocak 2007 itibarıyla AB üye ülkesi olan Bulgaristan'daki soydaşların Türkiye'ye olan ilgilerinin zayıflamış olmasıdır. Ayrıca, Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler soydaşların ilgisini Türkiye'den uzaklaştırmıştır. Özellikle 1989 göçü sonrasında yasal ya da yasa dışı yollarla Türkiye'ye gelmek için her tür fırsatı değerlendiren Bulgaristan Türklerinin günümüzde eğilimi değişmiştir.

Türkiye'de, ekonomik kriz nedeniyle işyerleri kapanırken, Bulgaristan'ın AB süreci, buradaki sanayi kuruluşları ve tarımsal üretimin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Bazı Türk işadamlarının yatırımlarını Bulgaristan'a kaydırması da, çifte vatandaş konumundaki soydaşların kredisini artırmıştır.

Bulgar pasaportuna sahip olanların serbest dolaşım hakkı elde ettiğini belirten Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (Bal-Göç) Genel Başkanı Emin Balkan, “soydaşların geleceklerini yeniden Bulgaristan ve dolayısıyla AB'de arama eğiliminde olduklarını bildir[miştir]” (gencturkler2.8m.com, 2002). Balkan'a göre, Türkiye'de yaşanan krizlerin ardından çifte vatandaşlık için başvuran ve bu hakkı elde eden göçmenlerin sayısı en az iki kat artmış ve bu rakam 150–200 bin dolayına ulaşmıştır (nethaber.com, 2002).

Burada üzerinde durulması gereken konulardan biri yaşanan göç olaylarının nedenleridir. Unutulmamalıdır ki, Cumhuriyet öncesi ve sonrasında Anadolu'ya yönelik olarak yapılan göçler genellikle Balkanlardaki baskı ve zulümden kaçış amacı

gütmektedir. Bugün ise, Bulgaristan'da yaşayan azınlıklar için her şey daha ılımlı hale gelmiştir ve daha önemlisi Bulgaristan artık bir AB ülkesidir. AB' ye üye bir ülkenin daha avantajlı olacağı inancı, hem Bulgaristan'a geri dönenlerin hem de çifte vatandaşlık alanların sayısını artırmaktadır. AB ülkelerinin iş ve eğitim olanakları geriye (Bulgaristan'a) göçü beslemektedir. Daha açık bir ifadeyle, Bulgaristan'a göç Anadolu'ya yapılan göçlerden farklı olarak ekonomik amaçlıdır.

Tüm bu göç olaylarına rağmen, Bulgaristan, 1989 sonrası dönemde, Azınlık-çoğunluk ilişkilerinde Balkanların model ülkesi olarak kabul edilmektedir. Bunun en önemli sebebi Bulgaristan'da savaşa sebep olacak etnik sorunların yaşanmamasıdır. Bulgaristan'ın toplum yapısı tarıma dayalıdır ve böyle bir yapıda hareketlilik az, bireyler birbirinden kopuktur. Bu nedenle de halk arasında ciddi anlamda çatışmalar olmamıştır. Bu da Bulgaristan'ın balkanların geçiş döneminde model ülke olarak gösterilmesini sağlamıştır. Zira Bulgaristan'ın komşu ülkeleri özellikle de eski Yugoslavya toprakları, geçiş döneminde oldukça kanlı olaylarla sahne olmuştur (Kayapınar, 2003).

2.1.5. Türkiye'nin Diğer Ülkelerden Almış Olduğu Göçler

Cumhuriyet dönemi göçlerine bakıldığında ilk göze çarpan Balkan ülkelerinden Anadolu'ya yönelik olarak yaşanan yoğun göç akımlarıdır. Söz konusu dönemde, Balkan ülkeleri dışında özellikle, Müslüman olan veya Türk Dil grubuna bağlı olan ülkelerden iskânlı ve serbest göçmen olarak göç eden aileler de olmuştur

2.1.5.1. Türkiye'nin Doğu Türkistan'dan Almış Olduğu Göçler

1 Ekim 1949 tarihi itibarıyla Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve sosyalizm uygulanmaya başlanmıştır. Kurulan ülkenin lideri, Mao Tse Tung, hayallerini süsleyen eski Çin imparatorluğunun Orta Asya'daki sınırlarına erişebilmek için harekete geçmiş ve "20 Ekim 1949 da komünist Çin ordusunun Urumçiye girmesi ile Doğu Türkistan Çin Halk Cumhuriyetine dâhil ol[muştur]" (gokbayrak.com, 2007).

“18. asrın ikinci yarısından itibaren Çin emperyalizmini bu topraklara çeken faktör bu bölgenin jeostratejik özellikleri yanında zengin petrol, doğalgaz ve maden rezervleridir⁵” (netpano.com, 2007). Bölge bu özelliği nedeniyle birçok defa istilâya uğramıştır. Doğu Türkistan insanının yaşadığı olumsuzluklar ve sıkıntılar göç gerçeğini de beraberinde getirmiştir.

Çin 1950 yılında aldığı bir kararla, Çin’den Doğu Türkistan’a her yıl düzenli olarak yüz binlerce göçmen getirilmeye başlamıştır. Çin devleti Doğu Türkistan’ın en bakir en verimli topraklarını Çinli göçmenlere tahsis ederken bu bölgede yaşayan Uygurları şehir dışındaki çorak ve verimsiz bölgelere göçe zorlamıştır (hurgokbayrak.com, 2007).

Doğu Türkistan’daki Çin nüfusunun gelişimine bakıldığında sistemli ve gittikçe artan bir Çin göçünün varlığı görülmektedir. 1949 yılında % 5,5 olan Çinli nüfusu 1962 yılında % 20,5, 1975’te % 41’dir. 1983 yılı itibariyle resmi verilere bakıldığında bölgede yaşayan Çinli nüfus 5 milyonun üzerindedir (turan.tc, 2007).

“Çin’den gelirken, Çinli göçmen ve tutuklularla dopdolu olan trenler, Türkistan’dan dönerken Doğu Türkistan’ın petrol, altın, kömür ve diğer madeni zenginlikleri ile birlikte buğday, pamuk ve meyve dolu olarak Çin’e gitmektedir” (uyghurweb.net, 2007). Her yıl tarafından 10 milyon ton petrol Çin’e taşınmaktadır.

Ekmeğe muhtaç hale gelen Doğu Türkistanlılar, Çinin yeni politikası nedeniyle iç bölgelere taşınır olmuşlardır. “Çin’in içeri bölgelerine zorla götürülen Doğu Türkistanlı ‘işçi’ sayısı günümüz itibarıyla 200 bini geçmiş bulunmaktadır. Doğu Türkistan’da bu ‘iş gücü fazlası’ gençlerin Çine götürülmesinden dolayı oluşan boşluklar ise sürekli olarak Çin’den getirilen Çinlilerle doldurulmaktadır” (turkgundem.net, 2007)

1980’li yıllardan sonra yaşanan yumuşama döneminde Doğu Türkistan’dan göç edip dünyanın çeşitli bölgelerine yerleşmiş olan 1–3 milyon göçmen olduğu tahmin edilmektedir. “Doğu Türkistanlıların yoğun olarak yaşadığı ülkeler sırası ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan, Almanya, Avustralya, Amerika, Kanada, İsveç ve İsviçre’dir” (turkistan.ihh.org.tr, 2007).

⁵ Doğu Türkistan’daki petrol yataklarında toplam petrol rezervlerinin 160 milyar tondan fazla ve İran ve Irak’taki rezervlerin on misli büyüklüğünde olduğu yapılan araştırmalar sonucu tespit edilmiştir (hurgokbayrak.com, 2007). Tarım Havzası, Karamay Bölgesi, Kumul-Turfan, Taklamakan Çölü önemli petrol rezervlerine sahip bölgelerdir.

Tarım Havzası 74 Milyar varillik petrol rezervi ile Doğu Türkistan’ın en önemli petrol kaynaklarından birisidir. Karamay bölgesinin 160.000.000 ton, Kumul-Turfan’ın 75.000.000 ton rezerve sahip olduğu belirtilmektedir. İsveç A.G. Firmasının araştırmasına göre sadece Taklamakan Çölü’ndeki petrol rezervi 50 milyar tondur ve bu rezerv, tespit edilen petrol alanlarının sadece % 50’sinde mevcuttur (hurgokbayrak.com, 2007).

“1917’de 20,000 kişilik bir kabile Tibet’e, buradan da 1940’ta Hindistan’a sığın[mıştır]. 1949’da Çin baskısından kaçan 7000 Türkistanlı” (<http://www.dallog.com/gtt/gtt6.htm>), “Hindistan ve Pakistan’a doğru yola çıkmıştır. Ancak takip ettikleri yol, oldukça zahmetli ve tehlikeli bir yol olduğundan, bu göçmenlerin ancak 850’si Keşmir’in Ladak şehrine; 1000 kadarı da Pakistan’ın Gilgit şehrine ulaşabilmişlerdir” (turkistan.ihh.org.tr, 2007).

1952 yılında, Doğu Türkistan’dan Hindistan’a iltica eden 350 Türk ile Pakistan ve Suudi Arabistan’a sığınmış olan 5000 Türk’ten 1500 kişi olmak üzere toplam 1850 Türk, “Türk Hükümetince alınan 13.03.1952 tarih ve 3–14595 sayılı Heyedi Vekile kararı ile” (gocsempozyumu.org, 2007) iskânlı göçmen olarak kabul edilmiştir (turkistan.ihh.org.tr, 2007).

Göçmen ailelerin 160’ı Niğde’ye, 63’ü Konya’ya, 100’ü Kayseri’ye, 56’sı Aksaray’a ve 150’si Manisa Salihli’ye yerleştirilmiştir. “İskânlı göçmenlere hane başına iki odalı birer ev ve nüfus başına 20 dönümden 30 dönüme kadar arazi dağıtılmıştır” (gocsempozyumu.org, 2007).

“Bunun dışında aynı tarihlerde Hindistan, Pakistan ve Suudi Arabistan üzerinden 500 Doğu Türkistanlı da serbest göçmen olarak kendi imkânlarıyla Türkiye’ye gelmişlerdir” (gocsempozyumu.org, 2007).

1959 yılında Afganistan hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında imzalanan anlaşma ile Afgan olduğunu ispat edebilenler için Afganistan’a göç etme imkânı doğmuştur. (gokbayrak.com, 2007). “1958, 1959 ve 1961 yıllarında Doğu Türkistan’ın Yarkent ve İli şehirlerinden 664 kişi, Afganistan’a göç etmiştir. Bunlardan 243’ü Türkiye’ye gelmiştir (turkistan.ihh.org.tr, 2007).

1952, 1965–66 ve 1977’de Afganistan, Pakistan ve Keşmir’den Türkiye’ye toplu olarak göç eden Doğu Türkistanlılar, Kayseri bölgesine yerleştirilmişlerdir (turkistan.ihh.org.tr, 2007). Bugün Türkiye’de yaklaşık 30.000 kadar Doğu Türkistan kökenli göçmen yaşamaktadır (gocsempozyumu.org, 2007) ve bu göçmenlerin çoğu bugün İstanbul’da bilhassa Zeytinburnu, Sefaköy ve Güneşli’de ikamet etmektedirler (turkistan.ihh.org.tr, 2007).

2.1.5.2. Türkiye'nin Afganistan'dan Almış Olduğu Göçler

Türkiye'ye Cumhuriyet döneminde göçmen gönderen bir diğer ülke Afganistan'dır. Afganlı göçmenlerin gelişi 3 Ağustos 1982'de başlamış ve 25 Ağustos 1982 tarihine kadar 12 katile halinde devam ederek tamamlanmıştır (khgm.gov.tr, 2007).

Afganistan'dan 1,006 ailede 4,163 nüfus iskânlı göçmen olarak gelmişler ve Adana'da belirli bir süre tutulduktan sonra geçici iskân yerlerine gönderilmişlerdir. Daha sonra bu göçmenler, özellikle İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kırsal ve kentsel kesimde yerleştirilmişlerdir (Doğanay, 2005 ve khgm.gov.tr, 2007).

2641 sayılı Özel Yasa ile yurdumuza kabul edilen Afgan Göçmenlerinin Türkiye'deki kesin iskân yerleri ve iskân şekilleri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 2.8: Afgan göçmen ailelerinin iskân şekli yeri ve aile sayısı

İLİ	YERİ	İSKÂN ŞEKLİ			
		TARIMSAL		ŞEHİRSEL	
		AİLE	NÜFUS	AİLE	NÜFUS
TOKAT	Artova-Y.Yurt	113	505	82	353
HATAY	Reyhanlı-Horlak	171	716	-	-
G.ANTEP	Merkez	-	-	68	349
Ş.URFA	C.Pınar(D.Ü.Ç)	210	840	-	-
VAN	Erciş-Altındere	298	1130 ⁶	-	-
KAYSERİ	Merkez	-	-	64	270
	TOPLAM	792	3191	214	972
	GENEL TOPLAM	1006 Ailede 4163 Nüfus			

Kaynak: www.khgm.gov.tr, 2007

⁶ Van'a yerleştirilen göçmen sayısı Tabloda 1 130 olarak verilmiştir. Ancak başka bir kaynak bu sayıyı 1 150 olarak vurgulamaktadır. "1982 yılında Afganistan-Çin sınırındaki Pamir yaylasından Doğu Türkistan kökenli Rahmankul Han'a bağlı 1.150 Kırgız Türkü iskânlı göçmen olarak kabul edilmiş ve Van'ın Erciş ilçesine bağlı Ulu Pamir köyüne yerleştirilmiştir" (gocsempozumu.org, 2007).

2.1.5.3. Türkiye'nin Ahıska'dan Almış Olduğu Göçler

Türkiye'ye son göç 1993 yılında gerçekleşmiştir. 150 Ahıska Türk ailesi Rusya'dan Anadolu'ya getirilerek iskân ettirilmiştir (Akdağ vd., 2004).

“Ahıska Gürcistan'ın Güney Batısında, Türkiye'nin Kuzey Doğusunda, Ardahan İlimize sınır teşkil eden dağlık bir bölgedir. .... Bu topraklar tarıma ve hayvancılığa çok elverişlidir (asilkan.org, 2007). Ahıska, 9 Mart 1921'de Ankara'nın emri ile Misak-ı Milli sınırlarına dâhil edilmek için Rusya'nın elinden kurtarılmış ancak, 16 Mart 1921'de Rusya'ya iade edilmiştir. 16 Mart 1921 tarihi, Sovyet topraklarına bağlanan Ahıska Türklerine yeni göçler getirmiştir.

Eğitim sistemindeki aksaklıklar ve istikrarsızlık, ileri gelen aydın kesimin toplanıp cezaevlerine gönderilmesi, 1930'larda başlayan şiddet ve baskı ile zorunlu soyadı değişikliği, dönemin Ahıska Türklerinin oldukça güç zamanlar geçirmelerine sebep olmuştur.

“1938 yılında Sovyet Anayasa'sının kabulünden sonra, Ahıskalılar kayıtlara Azerbaycan milleti, dilleri ise; Azerice olarak geç[irmiştir] (asilkan.org, 2007). 1940'ta politika değiştiren Rusya Ahıskalılarının resmi dilini Azericeden Gürcüce'ye çevirmiştir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşının başladığı bu dönemde 40 bine yakın Ahıskalı, Rus-Alman Savaşı için Alman cephesine gönderilmiştir. Geride kalan kadın ve çocuklar da demiryolu yapımı için kullanılmışlardır. Demiryolu yapımında çalışan binlerce Ahıskalı, kötü koşullar nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

1944 yılının Temmuz ayında, Ahıska Türkleri, Ahıskadaki topraklarından sürülmüş; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a dağıtılmıştır (asilkan.org, 2007). Bu sırada yüzlerce Ahıskalı aile her türlü riski göze alarak, Türkiye'ye geçmeyi başarmıştır. Bu aileler halen Ağrı, Muş, Kırıkhan, İnegöl, Bursa, Ankara, İstanbul ve diğer yerleşim birimlerinde yaşamaktadır (asilkan.org, 2007).

1944 zorunlu göçü ile Özbekistan'ın Fergana Bölgesine yerleştirilen Ahıskalılar, 1989 yılına kadar bu bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1989 yılı Mayıs ayında Fergana'da başlayan gerginlik, Ahıska Türkleri için tehlike haline gelmiştir. Aynı yılın haziran ayında, bazı Ahıskalılarının evlerinin ateşe verilmesiyle başlayan olaylar, kısa bir sürede büyümüş ve Ahıskalılarının çoğu, yeni bir hayat kurabilmek için Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmıştır (asilkan.org, 2007).

Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Kuzey Kafkas ülkelerinde dağınık bir yaşam süren yarım milyon civarındaki Ahıska Türkü, 1989 Özbekistan olaylarından sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gündemine gelmiş ve bu Türk toplumunun sorunlarının çözümü için Türkiye'ye göç etmeleri kararı verilmiştir.

02.07.1992 Tarihli, 3835 Sayılı Ahıska Türklerini'nin Türkiye'ye Kabulü ve İskân Kanunu kabul edilmiştir. 3835 Sayılı Kanununun 1. Maddesini⁷ esas alarak; başta Bursa olmak üzere, İstanbul, İzmir, İnegöl, Antalya, Gebze, Aydın, Çanakkale, Denizli ve diğer illere göç etmiş 50 bine yakın Ahıska Türkü bulunmaktadır. Gelenlerin çoğunluğu, eğitilmiş, yüksek ihtisas yapmış insanlardır. Sağlıktan eğitime, vatandaşlık haklarından ikamet ve çalışma izinlerine kadar pek çok sorun çözüme kavuşmuştur (asilkan.org, 2007). 1993 yılında gelen 150 aile de devlet tarafından iskânli olarak Iğdır'a yerleştirilmiştir.

2.1.5.4. Türkiye'nin Kıbrıs'tan Almış Olduğu Göçler

“1570'te Osmanlı idaresine geçen Kıbrıs'a, Anadolu'nun güney vilayetlerinden 50–60 bin Türk yerleştirilmiştir. Böylece, adanın nüfusu 200,000'e çıkmıştır. Ada, İngilizlere kiralanınca (1878), buradaki Türk halkı, Anadolu'ya göç etmeğe başlamıştır” (dallog.com/gtt/gtt6.htm). “Bu göçlerle 15,000 kişi Anadolu'ya gelmiştir. Lozan antlaşmasıyla ada İngilizlere bırakılınca, göçler daha da hızlanmış ve 24,000 kişi Türkiye'ye gelmiştir. 1878'den itibaren göç edenlerin sayısı 70,000'i bulmuştur. Gelenlerin çoğu Ankara, İstanbul ve İzmir'e yerleştirilmiştir” (gocsempozyumu.org, 2007).

---

⁷ “Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve ‘Ahıska’ Türkleri olarak adlandırılan soydaşlardan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda olanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânli göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskânları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre yapılır” (yargitay.gov.tr, 2007).

Ayrıca kanunun 6. maddesi, “gerek Türkiye'de iskan edilecek ve gerekse Türkiye dışında, eski Sovyetler hudutları dâhilinde halen buldukları yeni devletlerde kalacak ‘Ahıska’ Türklerinden Bakanlar Kurulunca tespit edilecekler için çifte vatandaşlık statüsü sağlamı” (yargitay.gov.tr, 2007) şeklindedir ve bu madde ile de Ahıskahlılar güvenceye alınmak istenmiştir.

2.1.5.5. Türkiye'nin Suriye'den Almış Olduğu Göçler

Suriye Türkleri, ferdi kaçırların dışında, 1945, 1951, 1953 ve 1967 yıllarında Türkiye'ye toplu olarak göçmüşlerdir. Sayıları kesin bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmiştir (gocsempozyumu.org, 2007)

2.1.6. Bir Geçiş Ülkesi Olarak Türkiye

Türkiye dış göç almasının yanı sıra dış göç için transit bir yol olma özelliğine de sahip. Avrupa'ya gitmek isteyen Kuzey Iraklı, İranlı, Afgan, Mısırlı, Pakistanlı, Filistinli, Faslı, Suriyeli, Ermeni mülteciler Yunanistan ve İtalya'ya gitmek için Türkiye'yi ara basamak olarak kullan[maktadır]. Bu iki ülkeye geçtikten sonra da Almanya gibi daha gelişmiş Avrupa ülkelerine göç [etmektedirler] (Aydoğan, 2004).

2.2. TÜRKİYE'NİN VERMİŞ OLDUĞU GÖÇLER

Türk işgücünün yurt dışı göç süreci 40 yılı geçmiş, bu süreçte önemli değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Başlangıçta, yalnızca işgücünün göçü olarak başlayan bu süreç, daha sonra aile birleştirmesi, üçüncü kuşakların da katılımıyla dinamik bir gelişim göstermiştir. Doğal olarak yurt dışındaki Türkler bu dinamik gelişimlerini yaşadıkları toplumlara ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarıyla da yansıtmışlardır. Bu gelişimin temel nedenini ise, bugün sayıları dört milyona yaklaşan Türklerin, buldukları ülkelerde artık kalıcı olma amaçları, yaşadıkları toplum içinde yatırım yapma ve statü kazanma istekleri oluşturmaktadır (ekutup.dpt.gov.tr, 2001).

Türkiye'de 1950'lerden sonra kırdan kentlere büyük bir göç dalgası yaşanmıştır (Gülendağ, 2002). Tarımsal alanlarda makine kullanılmaya başlanmış ve bu bölgelerde işgücü fazlası oluşmuştur. Türkiye'deki sanayileşme kırsal alandan gelen bu göçü emecek güçte olmadığından insanlar yurt dışına göç etmek durumunda kalmışlardır (Orkunoğlu, 2006). Türkiye'nin başlıca şehirlerine biriken işsizler ordusuna, Almanya, Hollanda, Fransa başta olmak üzere ekonomik olarak atılıma geçen birçok Avrupa ülkesi talip olmuştur.

“1950'li yılların sonlarında ülkemizden Batı Avrupa ülkelerine önce bireysel planda başlayan göç, 1960'lı yılların başından itibaren devlet tarafından da yurt dışı istihdam politikaları ile özendirilmiştir” (ekutup.dpt.gov.tr, 2001).

“Türkiye 1961’den başlayarak Avrupa’nın çeşitli ülkeleriyle işçi alımı anlaşmaları imzalamıştır. 1961’de Almanya, 1964’te Hollanda, Belçika ve Avusturya, 1965’te Fransa ve 1967’de İsveç ile anlaşma imzalanmış ve böylece Avrupa’ya yönelik Türk göçü başlamıştır“ (Şen, 2006). Tablo 2.9’da, Türkiye’nin çeşitli ülkelerle yaptığı ikili işgücü anlaşmaları ve tarihleri verilmektedir.

Tablo 2.9: Çeşitli ülkelerle yapılan ikili işgücü anlaşmaları

ÜLKE ADI	İMZA TARİHİ
01.F. ALMANYA	30.10.1961
02.AVUSTURYA	15.05.1964
03.BELÇİKA	16.07.1964
04.HOLLANDA	19.08.1964
05.FRANSA	08.04.1965
06.İSVEÇ*	10.03.1967
07.AVUSTRALYA	05.10.1967
08.LİBYA	05.01.1975
09.ÜRDÜN	07.07.1983
10.KATAR	01.04.1986
11.KKTC	09.03.1987

Kaynak: http://www.iskur.gov.tr/mydocu/elkitabi/son3/yurt_disi_islemler.htm

*İsveç 1983 yılında tek taraflı olarak Anlaşmayı yürürlükten kaldırmıştır.

1960 yılında DPT’nin kurulmuş ve 1963’te fiili olarak planlı döneme geçilmiştir. Böylece, işgücü ihracı Devlet (İş ve İşçi Bulma Kurumu) tarafından yürütülen bir eylem haline gelmiştir (Tekin, 2006). DPT Planlamacıları, işgücü göçü ile ülke içindeki fazla istihdamın eritilmesini ve yurt dışından dönecek nitelikli işgücünün hızla artan sanayi yatırımlarında kullanılmasını amaçlamışlardır. “Ancak, ödemeler dengesindeki açıklar nedeniyle, yurt dışında çalışan işçilerin gönderdiği dövizler daha önceleri öngörülen bu iki amaçtan daha önemli bir konuma gelmiştir” (Tekin, 2006).

2.1.1. Türkiye'nin Batı Avrupa Ülkelerine Vermiş Olduğu Göçler

“Türkiye’den dışarıya düzenli işçi göçü Ekim 1961’de Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında yapılan bir anlaşma ile başlamıştır. 1960’tan önce de Türkiye’den Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerine işçi veya öğrenci göndermek amacıyla benzer bireysel bazı göç hareketleri gerçekleşmiştir” (DPT, 1994: 5).

“1956 yılında Kiel Üniversitesi Dünya Ekonomisi Enstitüsü tarafından yapılan bir çalışmada, Alman yatırımlarının Türkiye’de teşviki için Türklerin önce Alman firmalarında usta olarak yetiştirilmeleri önerilmiştir. Bunun üzerine Schleswig Holstein Çalışma Bakanlığı (Arbeitsministerium) ile Türk Dışişleri Bakanlığı arasında işgücü göçü ile ilgili ilk anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Nisan 1957’de 12 Türk stajyer aileleri ile birlikte Kiel-Almanya’ya gönderilmiştir” (Tekin, 2006). Staj programı ile stajyer olarak gidenler geri dönmemiş, işgücüne ihtiyaç duyan Lübeck ve Bremen tersanelerinde iş bularak çalışmaya başlamıştır.

“Ekonomik amaçlı bu göç, 1960’lı yıllara gelindiğinde hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa Ülkelerinin bu nedenle artan işgücü gereksinimini ekonomik bakımdan nispi olarak daha az gelişmiş ve işgücü arzı daha fazla olan Türkiye, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yugoslavya gibi ülkelerden karşılama talebiyle yurtdışına taşmıştır” (DPT, 1994: 3). 1961 Anayasası ile birlikte Türk vatandaşlarına seyahat hürriyeti temel bir hak olarak tanınınca Türk dış göç hareketi yeni bir hüviyete bürünmüştür (Abadan-Unat, 2002: 42).

Batı Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla giden ve belirli bir tasarrufta bulunduktan sonra Türkiye’ye dönmeyi planlamış olan birinci kuşak göçmenler emeklilik yaşına gelirken, ikinci kuşak, buldukları toplumlarda kendilerine bir yer edinme çabası içine girmişlerdir. Bugün Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan göçmenler, yaşadıkları toplumlarda sosyal, kültürel ve ekonomik katkıları her geçen gün daha çok hissedilen yerleşik bir Türk varlığı haline gelmişlerdir (ekutup.dpt.gov.tr, 2001).

“Ülke dışındaki Türk göçmenlerin sayısı 2005 yılı verilerine göre 3.829.378’dir. Söz konusu göçmenlerin 3.063.388’si Batı Avrupa ülkelerinde, 183.122’si Türk Cumhuriyetleri ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde, 182.433’ü Ortadoğu ve Afrika Ülkelerinde, 64.000’i Avustralya ve Yeni Zelanda’da, 43.923’ü Rusya Federasyonu, Japonya, Afganistan ve diğer ülkelerde, 292.512’si ABD, Kanada ve Latin Amerika ülkelerinde bulunmaktadır” (DİYİH, 2007).

“Almanya’ya işçi göçünün ilk dönem için temel belirleyici özelliği, çoğunlukla işçilerin ailelerini geride bırakarak tek başlarına gitmesidir. Bunun altında yatan önemli bir neden, bu gidişin geçici bir süre için olduğu ve yeterli para biriktirildikten sonra geri dönüleceği beklentisidir (Yalçın, 2004: 134). Ancak, “Avrupa’da çalışan Türkiyeli işçilerin ekonomik durumlarındaki ve dolayısıyla kendi ülkelerinde kalan meslektaşlarına nazaran birçok açıdan beliren pozitif değişiklik, zamanla onların uzun vadeli bütün planlarına yansımaya başlamıştır” (Gülendağ, 2002). Avrupa’daki yaşam, birçok işçi için geçici olmaktan çıkmış, ailece yerleşme dönemine geçilmiştir.

Ülke dışında çalışan Türk göçmenlerin sayısı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış ilişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2005 yılı Raporu’na göre 1.381.657’dir ve bunların 962.531’i Batı Avrupa ülkelerindedir.

Batı Avrupa’ya Türk işgücü göçünün en yüksek sayıda gerçekleştiği dönem 1961–1973 yılları arasındadır. Ancak, 1966–1967 yılları arasındaki dönem Almanya’da yaşanan durgunluk sonucu göçmen işçilerin sayısındaki düşüş nedeniyle bir istisna oluşturmaktadır (DPT, 1994: 5).

“1973 yılında patlak veren ve bütün dünyayı etkileyen petrol krizi, yabancı alan Batılı ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyerek istihdamı daraltıcı bir rol oynamıştır. Bu ülkeler kendilerine yönelen yabancı işçi göçlerini durdurmak veya en aza indirmek indirebilmek için” (Yalçın, 2004: 136) çeşitli önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Ancak, alınan önlemler göçü durdurmaya yeterli gelmemiş, aile birleşimleri, turist ve mülteci akımı gibi yasal olmayan yollarla göç devam etmiştir. Özellikle “1970’lerin başında çalışma izni almayan birçok göçmen, Avrupa’ya turist olarak gidip, kendilerine izinsiz bir iş olanağı sağlayacak olan işverenlere ümit bağlama yoluna gitmiştir” (Abadan-Unat, 2002: 49). Ayrıca “1973-74’te tüm Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türk işçilerin sayısı 711.302 iken bu nüfus eş ve çocukların gelmesinden sonra 1.765.788’e çıkmıştır” (Abadan-Unat, 2002: 48).

Avrupa ülkelerindeki yabancı işgücünün ‘geçici’ değil ‘kalıcı’ olduğu anlaşılmış ve bu göçmenlerin sosyal haklarının tanınması gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda, “Türkiye ile ikili anlaşmalar imzalamış olan Avrupa devletleri bir seri sosyal güvenlik anlaşması imzaladılar. Bu anlaşmalar çerçevesinde yabancı işçiler sağlık bakımı, iş kazaları, sakatlık, ölüm hallerinde sosyal sigorta kapsamına alınıp, kendilerine doğum ve çocuk yardımı, işsizlik ve emeklilik hakları tanıdı” (Abadan-Unat, 2002: 46–47).

Almanya'ya giden ilk kuşak işçiler misafir işçi statüsüne tabi tutulduklarından (Paine, 1974), bunların Alman toplumuna uyum sorunları ve kendi kültürlerini devam ettirmeyle ilgili sorunları hemen hemen hiç ele alınmamış ya da yeterince önem verilmemiştir. Çalışmak için Avrupa'ya gelenler geri dönme fikrini belirsiz bir geleceğe erteleyip ailelerini yanlarına almaya başladıklarında, eş ve çocukların getirilmesi çeşitli sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir (Orkunoğlu, 2006). Kendilerini yerli toplumla eşit seviyede ifade etmeye yönelik haklardan uzun süre mahrum kalmış olan göçmen aileler, gittikleri ülkelerde özellikle dayanışma ve çeşitli ihtiyaçlarını rahatça giderebilmek için bir arada yaşama arzusunda. Türklerin aralarında kurdukları ağlar, Türk varlığını daha keskin hatlarla ortaya koyan oluşumlar (mahalleler ve kentler) meydana getirmiştir (Glebe, 1997 ve Kempen, 1997).

Göçmen aileler, zaman zaman “dil sorunu, ev sorunu, eğitim sorunu, ırkçılık sorunu, asimilasyon, ayrımcılık, kültür çatışması, din çatışması gibi kültürel uyumsuzluklar yaşamaktadır. (emirdag.com, 2006). Özellikle Almanya'da 1980'li yıllarda başlamış ve 90'lı yıllarda da devam etmiş olan Möln ve Solingen'de Türk ailelerin yaşadığı evlere yapılan saldırılar ve kaybedilen yaşamlar (Glebe, 1997:122) hafızalardan silinmeyen acı olaylardır.

Zaman içinde göçmen işçilerin yaşam tarzında meydana gelen ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler onları 'konuk işçilikten-ulus ötesi yurttaşlığa taşımıştır. Türkler artık Alman toplumunun bir parçası haline gelmiştir. Bununla da yetinmeyen göçmen işçiler yaptıkları yatırımlarla Almanya'da 'işveren' konumuna gelmişler ve gerek Alman ekonomisine ve gerekse Türk ekonomisine önemli katkıda bulunmuşlardır (Yıldırımoglu,2005: 129).

1990'lı yıllarda hızlanan, yurttaşlarımızın giderek işçilikten küçük üreticilik ve belirli bir ölçüde işverenliğe geçiş eğilimi devam etmekte olup, halen 64.600'ü Almanya'da olmak üzere 109.889 yurttaşımızın kendi işinde çalıştığı aşağıdaki tablo görülmektedir.

Tablo 2.10: Ülkeler itibarıyla bağımlı ve bağımsız çalışan Türk işgücü (2005)

ÜLKE ADI	Vatandaş sayısı	Çalışan sayısı		Toplam çalışan
		Bağımlı çalışan	Bağımsız çalışan	
F. Almanya	1.764.041	458.243	64.600	522.843
Fransa**	359.034	87.992	5.000	92.992
Hollanda*	358.846	118.000	11.500	129.500
A.B.D.	250.000	114.000	--	114.000
Avusturya	116.882	52.021	3.000	55.021
İngiltere	150.000	50.000	13.000	63.000
İsviçre	75.448	34.200	818	35.018
Avustralya	63.000	23.500	6.000	29.500
Danimarka *	54.859	21.165	2.609	23.774
Yunanistan	48.880	3.563	--	3.563
Kanada	41.000	29.000	--	29.000
Belçika	39.885	13.412	1.743	15.155
İsveç	34.965	5.000	--	5.000
Norveç	15.356	--	--	--
İtalya	14.124	6.414	--	6.414
Romanya	12.000	3.200	--	3.200
Finlandiya	7.000	--	--	--
Azerbaycan	15.000	10.500	--	10.500
Kazakistan	10.000	4.472	1.139	5.611
Türkmenistan	7.000	6.000	170	6.170
Kırgızistan	3.380	1.967	--	1.967
Kuz.Kıbrıs Türk Cumh.	146.442	46.010	--	46.010
S. Arabistan	115.000	115.000	--	115.000
İsrail	30.000	6.000	--	6.000
Lübnan	7.748	188	--	188
Bir. Arap Emirlikleri	5.484	2.650	--	2.650
Kuveyt	3.262	2.660	120	2.780
Rusya Fed.	22.808	22.808	--	22.808
Japonya	6.309	1.300	--	1.300
Afganistan	4.500	4.500	--	4.500
Ukrayna	2.250	1.900	--	1.900
Gürcistan	2.000	1.000	--	1.000
Diğer	42.875	22.881	190	25.293
GENEL TOPLAM	3.829.378	1.269.546	109.889	1.381.657

Kaynak: http://www.diyih.gov.tr/sayisal_bilgi/sayisal_bilgi.html

Açıklamalar:

(*) : Çifte uyruklu vatandaş sayısı dahildir.

(**):Tahmini

(--):Veri mevcut değildir.

Türk göçmenlerin yurtdışındaki işsizlik oranları tablodan çıkartılmıştır

2.1.2. Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine Vermiş Olduğu Göçler

“Dünya petrol fiyatlarının 1970’li yıllarda giderek artması öncelikle Batı Avrupa ülkelerinde ekonomik krize neden olurken Libya ve Ortadoğu ülkelerinin kalkınmalarında büyük etken olmuştur” (DPT, 1994: 6). Petrol ihraç eden İslam ülkelerinin ellerindeki fonların bir bölümü Avrupa ve Amerika piyasalarına gitmiş, kalan bölümü de ülkelerin sanayileşme amacı için kullanılmıştır (Varlık, 1984). Bu dönemde “yol, liman, bina, konut ve diğer kentsel altyapı yatırımları ile birlikte müteahhitlik hizmetleri büyük önem kazanmıştır. Teknoloji ve yetişmiş insan gücü yetersizliği nedeniyle bu ülkeler kalkınmalarını yabancı teknoloji ve işgücü ile gerçekleştirme yolunu tercih etmişlerdir” (ekutup.dpt.gov.tr, 2001).

“İslam ülkelerinin işgücü ithal etmeleri, ekonomik zenginlikleri, nüfus yapıları, ücretlerin yüksekliği, kalifiye eleman yetersizliği, yerli işgücünün geleneklere bağlılığı ve ‘kirli-işler’ de çalışmak istemeleri gibi nedenlerden kaynaklanmıştır” (Varlık, 1984: 20).

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden ilk işçi talebi Libya’dan gelmiştir (1975). “Libya’dan sonra 1977 yılından itibaren başta Suudi Arabistan olmak üzere Irak ve Kuveyt ile diğer Arap ülkeleri de ülkemizden işgücü talebinde bulunmuştur” (DPT, 1994: 7). Böylece Türkiye bu ülkelerdeki ekonomik yatırımlarda rol üstlenmeye başlamıştır.

Abadan-Unat (2002: 88)’a göre, “1980’lerde Arap ülkelerinde Türk işçilerin toplam sayısı 120–130.000 arasında yer alıyordu. Bunun % 50’si (60.000) Libya Arap Cumhuriyeti’nde, % 37’si (45.000) Suudi Arabistan’da, % 10’u (12.000) Irak’ta, diğerleri Birleşik Arap Emirlikleri’nde bulunmaktadır”.

“1978 yılından itibaren önem kazanmaya başlayan Orta Doğu pazarında, Türk müteahhitlerinin aldıkları pay da 1980–1982 yılları arasında en üst düzeye ulaşmıştır” (Kılıç, 2004: 16). Ancak, 1981 yılında meydana gelen ikinci petrol kriziyle başlayan

petrol fiyatlarındaki ani düşüşün bu ülkelerde yarattığı ekonomik durgunluktan etkilenen Türk işçi ve işverenlerin bir bölümü işlerini kaybetmeye başlamışlardır. Buna rağmen, Ortadoğu ülkelerinde faaliyet gösteren müteahhitlik şirketlerinin sayısı “1981–1988 yılları arasında 113’ten 310’un üzerine çıkmıştır” (Kılıç, 2004: 16). Son olarak, Körfez Krizi bu durgunluğu şiddetlendirmiş ve iş hacminin daha da daralmasına neden olmuştur.

Türkiye dışında çalışan 1.381.657 Türk vatandaşının 140.771’i, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde bulunmaktadır (DİYİH, 2007).

Genel anlamda bir değerlendirme yapıldığında, İslam ülkelerine yapılan göç ile Avrupa ülkelerine yapılan göç arasında farkların olduğu görülmektedir.

İslam ülkelerine yapılan göçler genellikle proje bağıntılıdır ve projenin bitimiyle son bulmaktadır Yani taahhüt edilen projenin sona ermesiyle bu ülkelerde oturma süresi de sona ermektedir. Bir diğer farklılık da giden işgücünün niteliğinde ortaya çıkmaktadır. “İslam ülkelerindeki göçmen işgücü, Avrupa ülkelerinden farklı görülmektedir. Buradaki işgücü Avrupa’daki gibi daha çok vasıfsız ve yarı vasıflı değil, hemen hemen her vasıf düzeyinde bulunmaktadır” (Varlık, 1984 :24). Tablo 2. 11’den de görüldüğü gibi nitelikli işgücünün toplam işgücü içindeki oranı yıllar itibarıyla artmaktadır.

Tablo 2.11: İslam Ülkelerinde Yabancı işgücünün toplam işgücü içindeki oranı ve 1985 yılı projeksiyonları (%)

	1975	1980	1985
Profesyonel ve teknik	1.8	2.5	2.9
Diğer profesyonel	4.0	4.8	5.5
Teknisyen	3.1	4.1	4.6
Diğer yarı-profesyonel	4.0	4.4	4.8
Nitelikli büro-kol işçisi	14.9	16.3	16.9
Yarı-nitelikli büro-kol işçisi	28.2	25.2	26.1
Düz işçi	44.0	42.7	39.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Varlık, 1984: 24.

İki göç akımı arasındaki bir diğer farklılık, sosyal güvenlik anlaşmalarıdır. “Türkiye’nin hemen hemen bütün Avrupa ülkeleriyle sosyal güvenlik anlaşmaları vardır ve bu ülkelerde çalışan işçilerin sosyal güvenlikleri, söz konusu anlaşmalarla belirlenmiştir” (Varlık,1984 :49). Ancak, Türkiye’nin çok sayıda işçi gönderdiği İslam ülkelerinden yalnızca Libya ile bir sosyal güvenlik anlaşması imzalanmıştır.

Ülkemizde 1985’ten bu yana Ortadoğu ve Kuzey Afrika’ya yoğunlaşan proje bağlantılı göç, gerek aile hayatını olumsuz etkilemiş, gerekse bulunulan bölgedeki yaşam koşullarının elverişsiz olması nedeniyle bir takım sıkıntılar yaratmıştır (DPT, 1994: 8). Bu sıkıntıların başında, Orta Doğu’da ve özellikle Libya’da çalışan işçilerin Türkiye’ye para havalelerinde yaşanan aksamalar gelmiştir.

Libya dışındaki İslam ülkelerinde çalışan işçilere o ülkelerin sosyal güvenlik ile ilgili yasaları uygulanmaktadır. Bu ise bazı sorunlar yaratmaktadır. Orta Doğu bölgesinde sigorta primlerinin çok düşük olması ve bazı hallerde hiç ödenmemesi işçileri güç durumda bırakmaktadır (Varlık,1984 :49).

2.1.3. Türkiye’nin Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu’na Vermiş Olduğu Göçler

Petrol ülkelerinin gerek altyapı düzenlemelerini esas itibarıyla bitirmeleri gerek petrol fiyatlarının düşme eğilimine girmesi gerekse de Körfez Krizi’nin istenmeyen koşulları beraberinde getirmesi 1990 yılından itibaren Arap ülkelerine çalışmak için giden işçi sayısında azalmaya yol açmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren ise daha önceki yıllardaki yoğunlukta olmamakla birlikte, eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne işçi gönderilmektedir. (Alper, 2005: 34-35). Tablo 2.12’deki veriler, 1990 sonrası durumu özetlemektedir.

Tablo 2.12: BDT gönderilen Türk işgücü (1989-1993)

1989	932
1990	1 243
1991	4 695
1992	6 708
1993 (Temmuz)	8 987
TOPLAM	22 565

Kaynak: DPT, 1994: 25.

“Doğu ve Batı Blok’u arasında ortaya çıkan yakınlaşmalar, silahsızlanma anlaşmaları ve Doğu Bloku’ndaki önemli yapısal değişiklikler sonucu eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, kaynaklarını ülkenin sosyal ve ekonomik refah seviyesini yükseltmek için yeni yatırımlara yöneltmiştir” (DPT, 1994: 8).

Bazı Türk inşaat firmaları, dağılan Sovyetler Birliği’nde izlenen açıklık ve yeniden yapılanma politikaları sonucu geliştirilen ekonomik ilişkiler çerçevesinde, 1986 ve izleyen yıllarda, bu ülkede sosyal ve kültürel amaçlı tesislerin, ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle de sınaî tesislerin yapımını üstlenmişlerdir (DİYİH, 2007).

“Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğundaki Türk işgücünün yeri Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde olduğu gibi bu ülkelerde Türk müteahhitlerinin aldıkları önemli taahhütlerle genişlemektedir” (DPT, 1994: 8).

“1990’lı yılların başından günümüze kadar olan dönemde Rusya Federasyonu’nda alınan işler, % 40 ile en büyük paya ulaşmıştır” (Kılıç, 2004: 17).

Tüm bu açıklamalar göçün, “özellikle 1970’li yıllarda petrol üreten Ortadoğu ülkeleri ve Libya’ya, 1990’lı yıllarda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine yönelmiş olduğunu” (Arayıcı, 2002: 62).

Arap ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne giden işçilerin tamamına yakını Türk inşaat firmalarında çalışmakta olup üstlenilen işin sona ermesiyle Türkiye’ye geri dönmektedirler. Bu nedenle, Batı Avrupa ülkelerine göç, işçilerin aileleri ile birlikte gerçekleştirdikleri uzun dönemli bir süreç iken, Arap ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne göçün ise daha çok erkek ağırlıklı ve kısa dönemli bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

Ayrıca, Avustralya ve Yeni Zelanda, Japonya, Afganistan, ABD, Kanada ve Latin Amerika ülkelerinde çalışmaktadır. Yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş bulunan Türk vatandaşların toplam sayısı 1.323.162’dir.

3. BÖLÜM: DIŞ GÖÇÜN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİNİ GÖSTERMEK AMACIYLA YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI; GÖRECE GÖÇMEN KONUTLARI ÖRNEĞİ

1989'da Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik yapılan Türk göçü , “iki ülke devleti arasında herhangi bir uzlaşma bulunmamasına rağmen, ağırlıklı olarak uğradıkları baskı ve ayırım politikaları nedeniyle bir etnisite ya da din gibi ortak karakteristikleri paylaşan insanların, grup ya da gruplar halinde buldukları ülkeyi terk etmeleri” anlamına gelen "grup göçü ya da toplu göç" şeklinde değerlendirmektedir (Çavuşoğlu, 2007).

Söz konusu “göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının, Bulgar hükümeti tarafından Türkiye'ye göçe zorlanmaları ile başlatılmıştır. Göçmenler kitleler halinde trenlerle Türk sınırına bırakılmışlardır. Böylece Türkiye, II nci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımını yaklaşık üç aylık bir süre içinde kabul etmek durumunda kalmıştır (balgocizmir.org., 2007).

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen serbest göçmenlerin büyük bir bölümü daha önce Türkiye'ye göç eden akraba veya komşularının yoğun olduğu bölgelere kendi imkânları ile yerleşirken bir bölümü de devlet tarafından 14 il merkezi ile 23 ilçe ve beldede göçmen ailelerin parasal katkısı ve borçlandırılması esasına dayalı bir yöntemle yapılan toplam 21.438 konuta 5 yıllık süreç içinde yerleşmişlerdir. (gocsempozyumu.org, 2007).

1989 zorunlu göçü ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelenler için “Dünya Bankası'ndan ve sonraki yıllarda Avrupa Konseyinin 94/5425 sayılı kararı ve Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu'ndan göçmen konutları ilave projesinde kullanılmak üzere sağlanan krediyle” (İşcan, 2007) “Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaklaşık 25 bin konut yaptırılmıştır. Bu konutlardan yararlanmak üzere, 44 bin göçmen belli bir peşinat bedeli ödeyerek müracaatta bulunmuşlardır” (balgoc.org.tr, 2006).

Dönemin Köy Hizmetlerinden sorumlu Devlet Bakanlığı, göçmen konutlarının yapımı ile ilgili faaliyetler için Emlakbank'ı görevlendirmiştir. Söz konusu konutlardan yararlanmak isteyen göçmenler 2,5 milyon TL'yi Emlakbank'a yatırarak başvurularını yapmışlardır (İşcan, 2007).

1989 zorunlu göçe tabi olanların yerleşimi 21.06.1934 tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu'na göre yapılmıştır. Kanuna göre, “isteğe bağlı olarak yapılmakta olan iskân karşılıksız olmayıp, borçlanmaya tabidir” (Doğanay, 2005).

“İskân edilen insanların istek ve ihtiyaçları zaman içinde sık sık değiştiğinden, değişen bu ihtiyaçların karşılanması için 2510 Sayılı Kanun’a ek olarak birçok kanun, Nizamname, Bakanlar Kurulu ve Genelgeler çıkarılmıştır” (Doğanay, 2005).

Bunlardan biri, 27.5.1992 tarihli ve 3805 sayılı Kanun ile 2510 sayılı İskân Kanununa eklenen ek 34 üncü maddedir. Bu madde ile “Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabi tutulup, Türkiye’ye gelerek yerleşmek isteyen Türk soylu kişiler için göçmen konutları yapılması ve bu konuda Başbakan tarafından bir Bakanın görevlendirilmesi öngörülmüştür”(İskân Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı).

34 üncü maddede yapılan son değişiklik ile “Başbakan, Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabi tutulup, Türkiye’ye gelerek yerleşmek isteyen Türk soylu kişilerle ilgili olarak bu Kanun çerçevesinde yapılacak işlemler ile alınacak kararların genel koordinasyonu ve bu kişiler için yapılan veya yapılacak konutların proje, yapım, kontrol ve hak sahibi seçimi, tahsis ve dağıtımı, kişiler adına temlik ve tapuda tescili ile borçlandırma konularında Toplu Konut İdaresi Başkanını görevlendirebilir” şeklini almıştır. (İskân Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı).

Kentlerin dışında siteler şeklinde planlanan söz konusu konutların bir örneği, 10000 yaklaşan nüfusu ile Görece Göçmen Konutlarıdır. Görece Göçmen Konutları, çalışmanın hipotezini sınamak ve çalışmaya bilimsel veri desteği sağlamak amacıyla yapılan alan araştırmasının pilot bölgesidir. Bu bölümde, Görece Göçmen Konutları’na ait genel bilgiler verildikten sonra kullanılan yöntemin amacı ve kapsamı ile soru dizininin uygulanması üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilecek bulgular da bu bölümde değerlendirilecektir.

3.1. GÖRECE GÖÇMEN KONUTLARI

500 yıllık mazisi olan Görece Beldesi, “Adnan Menderes havalimanı karşısında İzmir-Gümüldür karayolu üzerinde kuruludur”(Görece Belediyesi, 1994). Belde, “İzmir il merkezine 17 km, Menderes ilçe merkezine 3 km. mesafededir” (wowturkey.com, 2007). Kuzeyde Gazimur, güneyde ise Menderes Belediyeleri ile komşu olan Görece, idari yönden İzmir ili, Menderes ilçesine bağlı bulmaktadır (Görece Belediyesi, 1994).

Görece 1969 yılında İmar ve İskan Bakanlığınca onanan İzmir Belediyesi Mücavir alan sınırı ile İzmir Belediyesi (İBŞB) Mücavir alanı içine alınmış bir köy iken, 1992 yılında 1580 sayılı yasa kapsamında Belediye olmuş ve 27 Mart 1994 tarihinde yapılan Genel Mahalli İdare seçimleriyle de Belediye teşkilatı kurulmuştur (Görece Belediyesi, 1994: 21).

Ata Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi ve Hürriyet Mahallesi olmak üzere üç mahalleden oluşan belde, “Türkiye’de nazar boncuğunun ilk üretim yeri olarak bilinmektedir” (wowturkey.com, 2007). Geçmişini çok eskilere dayanan ve el emeği gerektiren boncukçuluk mesleği sayesinde belde, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Müdürlüğünce turistik yönden önem arz eden belediyeler kapsamına alınmıştır. (Görece Belediyesi, 1994). Görece’nin batısındaki ormanlık alan, beldeye temiz hava ve doğal güzellik sağlamanın yanı sıra göz boncuğu üretimi için enerji kaynağı olmaktadır (wowturkey.com, 2007).

Beldenin boncukçuluktan sonra dikkat çeken bir diğer tarihi özelliği, adının dayandığı rivayetlerdir. Görece adının “alamı birkaç rivayete dayanmaktadır. Bunlardan biri Görece köyünün kızlarının çok güzel olmasından dolayı bu köye çok fazla görücünün geldiği ve zamanla “Görücü” sözünün halk dilinde “Görece” olarak değiştirilerek kullanıldığıdır. Bir diğer rivayet ise Görece köyüne ilk yerleşen ve bunların asıl köylüleri olan “Gören Yürükleri’ndeki” Gören sözünün “Görece” olarak halk dilinde yerleştiği şeklindedir. En fazla yerleşmiş rivayet ise Göçebe Gören Yürüklerinin gelip konuştığı bu yerde sabahın ilk ışıkları ile görünmeye başlayan güzel manzarayı işaret ederek eşine gösteren oba reisi “GÖRECE” demiş ve bu güzel beldenin adı o günden sonra “GÖRECE” olarak kalmıştır” (gorece.bel.tr, 2007).

640 hanelik bir köy olan Görece, Bulgaristan’dan zorunlu göçle gelenler için yapılan 2040 konutluk göçmen konutlarının iskâna açılması ile Belediye haline gelmiş ve belde nüfusu, 1997 genel nüfus sayımına göre, 2500’lerden 7200’lere çıkmıştır. Şehrin yoğun yaşamından uzaklaşmak isteyenler için maliyeti oldukça düşük bir yerleşim alanı olan Görece doğa ile iç içe bir konumdadır. Bu nedenle belde nüfusu giderek artmakta ve 10000’e yaklaşmaktadır.

Beldenin Sosyo-ekonomik yapısına incelendiğinde, belde merkezi ile Göçmen Konutları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Merkezde ekonomik yapı zeytincilik, bağcılık ve süt hayvancılığına dayanmaktadır. Ancak son dönemde tarım sektöründen hizmetler sektörüne geçişler gözlenmektedir. Söz konusu geçişlerin nedenlerinden biri önemli ölçüdeki tarımsal alanın kamusallaştırılması diğeri de tarım sektörüne getirilen yasal kısıtlamalardır.

Görece Belde’si, İzmir’e içme suyu temin eden Tahtalı Barajı Su Koruma Havzası içinde yer almaktadır. Bu nedenle tarım sektörüne çeşitli yasal kısıtlamalar getirilmektedir. Ayrıca belde sınırları içinde bulunan Adnan Menderes Havaalanı, Tahtalı içme suyu Arıtma Tesisi Alanı ve Su İsale Hattı gibi büyük alan kullanımı gerektiren yatırımlar nedeniyle önemli ölçüde tarımsal arazi kamusallaştırılmıştır (Görece Belediyesi, 1994).

Belde merkezindeki işletmeler gerek iç piyasaya gerekse yurtdışına önemli miktarda ürün ihraç etmektedirler.

2040 konutluk Göçmen Konutları yerleşim alanında yaşayan ve çalışan nüfusuna bakıldığında, sanayi ve hizmetler sektörlerinin çeşitli kollarında çalıştıkları görülmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ÖREĞİN SEÇİLDİĞİ KİTLE

Çalışma konusuna iyi bir örnek oluşturmasından dolayı alan olarak 2040 konutluk Görece Göçmen Konutları seçilmiştir. Bulgaristan'dan gelenlerin sayısının fazla ve yerleşim yerlerinin dağınık olması çalışmanın, 1989 yılında gelen ve Görece Göçmen Konutları'na yerleşen bireyler ile sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Görece Göçmen Konutları'nda yaşayan ve 1989 yılında gelen toplam hane halkı sayısı, muhtarlıklardan alınan bilgiler doğrultusunda 1267 olarak bulunmuştur. Bunlardan 225'ine ulaşılmıştır. Bu şekilde “örnek kullanmak hem araştırmanın daha ucuza mal olmasını sağlar, hem de daha kısa sürede bitirilmesini sağlar” (Gegez, 2005).

3.3. KULLANILAN YÖNTEM ve AMACI

İnsan davranışlarının “niçin” ini anlamaya yönelik olan araştırmalar, nitel araştırmalardır. Nitel araştırmalar; anket, gözlem ve mülakattan oluşmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi uygulanmıştır (Ergün, 2007). Yükselen'in (2003) belirttiği gibi “geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesi, doğru istatistik analizler yapılabilmesi, tesadüfî örnekleme yöntemlerinin kullanılmasına bağlıdır”. Tesadüfî örneklemede, örneğin seçiminde incelemeyi yapanın etkisi olmadığından sonuçların kabul edilebilirliği yüksektir (Gegez, 2005). Çalışmada, elde edilen sonuçların genelleştirilebilirliğini sağlayabilmek için tesadüfî örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Basit tesadüfî örnekleme toplumdaki her birimin örneğe girme şansının eşit olduğu örneklemedir.

Göçmen konutlarında tesadüfî örnekleme yöntemiyle yapılan anketin amacı; seçilen bölgedeki göçmen ailelerin ülke ekonomisini etkileme şekillerini saptayabilmektir. İşgücü piyasalarına dâhil olan ve olmayanların saptanmasının yanı sıra bireylerin tüketim eğilimleri, eğitim anlayışları, sosyal güvenceye verdikleri önem ve

Bulgaristan'a geri dönüş ile ilgili görüşleri alınmıştır. Birincil veriler saptanarak, SPSS programı ile analiz edilmiştir.

3.4. ANKET SORULARI VE UYGULAMA

Göç ister sınırlar içinde isterse sınırları aşan boyutlarda olsun toplumsal ve ekonomik yapıların pek çoğunda farklılaşmaya neden olmaktadır. Ancak dış göçün sosyal ve ekonomik maliyetleri görece fazladır. Bu nedenle araştırmada kapsamlı ve çok yönlü bir soru dizini kullanılmıştır. Toplam 42 sorudan oluşan anket, kendi içinde birbiriyile ilişkili 5 bölümü içermiştir. Bunlar; göçmenlerin işgücü piyasalarına katılma oranları, tüketim eğilimleri, eğitim sistemine bakışları, sosyal güvenceye verdikleri önem ve Bulgaristan'a geri dönüş ile ilgili görüşleridir.

Oluşabilecek hataları asgariye indirgeyebilmek için azami özen gösterilmiş, anket sorularının kapalı uçlu olmasına rağmen görüşme yöntemi uygulanmıştır.

3.5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde; 225 haneyi kapsayan anket çalışmasından elde edilen veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. 42 sorudan oluşan anket çalışmasının ilk 24 sorusu frekans analizi yani betimsel istatistik ile son 18 sorusu t testi analizi ile yorumlanmıştır.

Betimsel İstatistik

Betimsel istatistik; bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanması, betimlenmesi ve sunulmasını sağlayan istatistiksel işlemlerdir. Kısaca; "betimsel istatistik, bir grubun özelliklerini betimlemek amacıyla kullanılan frekans, yüzde, merkezi eğilim ölçüleri gibi teknikleri içermektedir" (Büyüköztürk, 2002: 5).

Frekans Analizi

Frekans (çokluk): Gruplama⁸ sonucunda meydana çıkan ve belirli bir özelliği temsil eden birey sayısına denir. Yani frekans bir özelliğin olayda kaç defa tekrarlandığını gösterir. Frekans sütununda mutlaka bir sayı bulunması şartı yoktur. Bazen 0 (sıfır) olabilir. Bu durumda, o ayrıntı yığında hiç görülmemiş demektir (Çil, 2000: 23).

Frekans dağılımı çizelgelerindeki frekans sütunu, mutlak sayılarla ifade edilen mutlak frekansları göstermektedir. Yüzde sütunu ise, gözlem toplamına oranlanarak bulunan nisbi frekansları göstermektedir.

Frekans analizi, değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımlarını göstermenin yanı sıra bazı grafiklerin çizilmesi için de kullanılmaktadır.

Yaşa İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 1. Yaşa İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	15–29	56	24,9	24,9	24,9
	30–44	79	35,1	35,1	60,0
	45–59	68	30,2	30,2	90,2
	60+	22	9,8	9,8	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 1’ de görüldüğü üzere, yaşa ilişkin frekans dağılımında 15–29 yaş arası 56, 30–44 yaş arası 79, 45–59 yaş arası 68 ve 60 yaş üzeri ise 22 kişi vardır. Ankete cevap veren kişilerin yüzdeler dağılımı ise, 15–29 yaş arasında %24,9, 30–44 yaş arasında % 35,1, 45–59 yaş arasında % 30,2 ve 60 yaş üzerinde ise % 9,8’dir.

⁸ Gruplama: Bireysel değerleri belirli sınırlar içerisine düşen bireyleri ortak sınıflarda toplama işlemidir (Çil, 2000: 23).

Cinsiyete İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 2. Cinsiyete İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kadın	128	56,9	56,9	56,9
	Erkek	97	43,1	43,1	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 2' den anlaşıldığı üzere anketi cevaplayanların 128 tanesi kadın 97 tanesi erkektir. Yukarıdaki dağılımın yüzdeler verileri ise şu şekildedir. Cevaplayıcıların %56,9' u bayan, %43,1' i erkektir.

Eğitim Düzeyine İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 3. Eğitim Düzeyine İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Okuma yazma bilmiyorum	5	2,2	2,2	2,2
	Okuma yazma biliyorum fakat bir okuldan mezun değilim	10	4,4	4,4	6,7
	İlkokul mezunuyum	13	5,8	5,8	12,4
	Ortaokul veya dengi bir meslek okulundan mezunum	83	36,9	36,9	49,3
	Lise veya dengi bir meslek okulundan mezunum	82	36,4	36,4	85,8
	Üniversite mezunuyum	32	14,2	14,2	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 3' te görüldüğü üzere, eğitime ilişkin frekans dağılımında okuma yazma bilmeyen 5 kişi, okuma yazma bildiği halde bir okuldan mezun olmayan 10 kişi, ilkokul mezunu 13 kişi, ortaokul veya dengi bir meslek okulundan mezun 83 kişi, lise veya dengi bir meslek okulundan mezun 82 kişi ve üniversite mezunu 32 kişi vardır. Ankete cevap veren kişilerin yüzdeler dağılımına bakıldığında, okuma yazma bilmeyenlerin % 2,2, okuma yazma bildiği halde bir okuldan mezun olmayanların % 4,4, ilkokul mezunlarının ise % 5,8 olduğu görülmektedir. Ortaokul veya dengi bir meslek okulundan mezun 83 kişinin yüzdeler dağılımı % 36,9 iken lise veya dengi bir meslek okulundan mezun 82 kişinin yüzdeler dağılımı da %36, 4'tür. Üniversite mezunlarının oranı ise % 14,2' dir.

Medeni Hale İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 4. Medeni Hale İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evli değilim	52	23,1	23,1	23,1
	Evliyim	149	66,2	66,2	89,3
	Eşim öldü	16	7,1	7,1	96,4
	Boşandık	8	3,6	3,6	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Anketi cevaplayanların 52 tanesi evli olmadığını, 149 tanesi evli olduğunu, 16 tanesi eşini kaybettiğini ve 8 tanesi de boşanmış olduklarını belirtmiştir. Grafikte de gösterilen verilerin yüzdeler dağılımı ise şu şekildedir. % 23,1 kişi bekâr % 66,2 kişi evlidir. Geriye kalan % 10,7'lik dilim ise dul olan bireylerden oluşmaktadır. Söz konusu bireylerin % 7,1'i eşini kaybederken %3,6' sı boşanmıştır.

Emek Piyasalarına Dâhil Olmaya İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 5. Emek Piyasalarına Dâhil Olmaya İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	153	68,0	68,0	68,0
	Hayır	72	32,0	32,0	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Emek piyasalarına dâhil olmaya ilişkin frekans dağılımına bakıldığında 225 cevaplayıcıdan 153 tanesinin emek piyasasında yer aldığı, bununla birlikte 72 tanesinin de bu piyasa dışında bulunduğunu görülmektedir. Çalışan bireyler %68 'lik bir paya sahiptir. Çizelge 14' te açıklanmaya çalışılan sebepler nedeni ile işgücü piyasaları dışında kalanların oranı ise %32' dir.

Çalışılan Sektöre İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 6. Çalışılan Sektöre İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Tarım sektörü	3	1,3	2,0	2,0
	Sanayi sektörü	76	33,8	49,7	51,6
	Hizmetler sektörü	74	32,9	48,4	100,0
	Toplam	153	68,0	100,0	
Eksik		72	32,0		
Toplam		225	100,0		

İşgücü piyasasında emeğini arz edenlerin sektörel dağılımına ait veriler şu şekildedir. 225 cevaplayıcının 3'ü tarım sektöründe çalışmayı tercih etmektedir. Bunların yüzdeleri dağılımı % 1,3' tür ve bu oranla tarım sektörü en az tercih edilen alan görünümündedir. 76 kişinin sanayi sektöründe ve 74 kişinin hizmetler sektöründe çalıştığı da hem çizelge 6' da açık şekilde görülmektedir. Sanayi sektörü özellikle de imalat sanayi, bireylerin yoğun olarak çalıştıkları bir alandır ve %33,8 ile ilk sırada yer almaktadır. Hizmetler sektörü %32,9'la sanayi sektörünün hemen ardında yer almaktadır. Çalışmayanların sayısı ise 72 ve yüzdeleri dağılımı da %32' dir.

İşteki Pozisyona İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 7. İşteki Pozisyona İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yönetici	1	,4	,7	,7
	Çalışan	139	61,8	90,8	91,5
	İşyeri sahibi	12	5,3	7,8	99,3
	Diğer	1	,4	,7	100,0
	Toplam	153	68,0	100,0	
Eksik		72	32,0		
Toplam		225	100,0		

İşteki pozisyona ilişkin frekans dağılımı çizelge görüldüğü şekildedir. 1 kişi yönetici seçeneğini işaretlerken 139 kişi çalışan, 12 kişi işyeri sahibi ve serbest meslek sahibi kişi 1 kişi de diğer seçeneğini işaretlemiştir. Çalışan bireylerin yüzdeler dağılımına bakıldığında %0,4' nün yönetici, %61,8' inin çalışan, %5,3' ünün işyeri sahibi ve %0,4' nün de serbest çalışan olduğu görülmektedir.

Ücretlendirmeye İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 8. Ücretlendirmeye İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Hak ettiğimin çok altında alıyorum	37	16,4	26,4	26,4
	Hak ettiğime yakın alıyorum	62	27,6	44,3	70,7
	Hak ettiğimi alıyorum	41	18,2	29,3	100,0
	Toplam	140	62,2	100,0	
Eksik		85	37,8		
Toplam		225	100,0		

Ücretlendirmeye ilişkin frekans dağılımı 225 cevaplayıcınının 140 tanesinin ücret karşılığı çalıştığını göstermektedir. Söz konusu 140 kişinin 37 tanesi hak ettiğinin çok altında bir ücretle çalıştığını, 62 tanesi hak ettiğine yakın bir ücret aldığını ve 41 tanesi de hak ettiği ücreti aldığını vurgulamaktadır. Bu veriler ışığında ücretlendirmeye tabi olan bireylerin yüzdelik dağılımı da şu şekildedir. Hak ettiğinin çok altında bir ücretle çalıştığını söyleyen 37 kişi %16,4' lük bir paya sahiptir. Hak ettiğine yakın bir ücret aldığını belirten 62 kişi %27,6, hak ettiği ücreti aldığını vurgulayan 41 kişi de %18,2'lik bir paya sahiptir.

Alışveriş Alışkanlığına İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 9. Alışveriş Alışkanlığına İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Hesaplı yerlerden alışveriş yapmaya çalışırım	117	52,0	52,0	52,0
	Malın kalitesi kadar fiyatı da önemlidir	68	30,2	30,2	82,2
	Fiyatı önemsemem kaliteliyse alırım	23	10,2	10,2	92,4
	Markasız ürünleri almam	17	7,6	7,6	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 9' da görüldüğü üzere ankete cevap verenlerin 117 tanesi, hesaplı yerlerden alışveriş yapmayı tercih etmektedir. Hesaplı alışverişin yüzdesel dağılımı %52' dir ve bu değeri ile ilk sırada yer almaktadır. Malın kalitesi kadar fiyatı da önemlidir diyenlerin sayısı 68 ve yüzdesel dağılımı da %30,2' dir. Fiyatı önemsemem kaliteliyse alırım diyenlerin sayısı 23, markasız ürünleri almam diyenlerin sayısı da 17'dir. Yüzdelik dağılımları da sırasıyla %10,2 ve %7,6'dır.

Harcamalara İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 10. Harcamalara İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Eğitim	44	19,6	19,6	19,6
	Yiyecek ve giyim	161	71,6	71,6	91,1
	Ev eşyası, konut veya kira bedeli	16	7,1	7,1	98,2
	Diğer [sağlık, eğlence, kültür ve ulaştırma]	4	1,8	1,8	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Harcamalara ilişkin frekans dağılımı göstermektedir ki, cevaplayıcıların yiyecek ve giyim harcamaları oldukça yüksektir. 225 kişinin 161 tanesi en önemli harcama kalemi olarak yiyecek ve giyimi göstermiştir. 44 tanesine göre ailenin en önemli harcama kalemi eğitimidir. 16'sı için ev eşyası, konut veya kira, 4 tanesi için de sağlık, eğlence, kültür ve ulaştırma gibi bazı mal ve hizmetlerdir. Harcamaların yüzdeler dağılımı da şu şekildedir. Eğitim %19,6, yiyecek ve giyim %71,6, ev eşyası konut veya kira harcamaları %7,1, sağlık, eğlence, kültür, ulaştırma vb. çeşitli mal ve hizmetler %1,8'dir.

Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 11. Sosyal Güvenlik Kurumuna İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	SSK	148	65,8	65,8	65,8
	Bağ- Kur	11	4,9	4,9	70,7
	Emekli Sandığı	17	7,6	7,6	78,2
	Farklı bir kurumun güvencesi altındayım	20	8,9	8,9	87,1
	Yok	29	12,9	12,9	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 11’de görüldüğü üzere cevaplayıcıların yarısından fazlası yani %65,8’ i SSK’ lıdır. Oranın rakamsal karşılığı 148 kişiye denk gelmektedir. %4,9’ luk bir dilimi işaret eden 11 kişi Bağ-Kur’ a bağlıdır. Emekli Sandığı’na dahil olan 17 kişinin yüzdesel dağılımı %7,6’ dır. Bulgaristan tarafından ya da çalıştıkları kurum tarafından güvence altına alınan veya Yeşil Kart güvencesi olan cevaplayıcıların sayısı 20, yüzdesel dağılımı %8,9’ dur. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayanların sayısı 29 ve yüzdesel dağılımı da %12,9’ dur.

Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 12. Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	17	7,6	7,6	7,6
	1	12	5,3	5,3	12,9
	2	70	31,1	31,1	44,0
	3	64	28,4	28,4	72,4
	4+	62	27,6	27,6	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Hanehalkı içindeki çalışabilir nüfusa ilişkin frekans dağılımına göre 17 ailede çalışabilir⁹ nitelikte olan bireyler bulunmamaktadır. 12 ailede 1, 70 ailede 2, 64 ailede 3, 62 ailede de 4 ve üzeri birey çalışabilir niteliktedir.

Söz konusu dağılımın yüzdesel karşılığına bakılırsa çalışabilir nüfusu bulunmayan ailelerin oranı %7,6, çalışabilir 1 bireyi bulunan ailelerin oranı %5,3, çalışabilir 2 bireyi bulunan ailelerin oranı %31,1, çalışabilir 3 bireyi bulunan ailelerin oranı %28,4, çalışabilir 4 ve üzeri sayıda bireyi bulunan ailelerin oranı %27,6'dır.

Hanehalkı İçindeki Çalışan Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 13. Hanehalkı İçindeki Çalışan Nüfusa İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	25	11,1	11,1	11,1
	1	51	22,7	22,7	33,8
	2	110	48,9	48,9	82,7
	3	37	16,4	16,4	99,1
	4+	2	,9	,9	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

225 hane ile yapılan anket sonuçlarına göre, 25 hanede çalışan kimse yoktur. 51 hanede 1 kişi çalışırken 110 hanede 2 kişi, 37 ailede 3 kişi ve 2 hanede de 4 ve üzeri kişi çalışmaktadır.

Verilerin yüzdelik dağılımı ise şu şekildedir. %11,1' lik dilimde çalışan birey yoktur. %22,7' lik dilimde 1 kişi, %48,9' luk dilimde 2 kişi, %16,4' lük dilimde de 3 kişi çalışmaktadır. %0,9' luk en küçük dilimde ise 4 ve üzeri kişi çalışmaktadır.

⁹ Fiziksel ve zihinsel açıdan çalışmaya uygun olan herkes potansiyel işgücü arzına dâhil edilebilir. Çalışma çağındaki nüfus tanımlanırken, bir yaş sınırlamasından hareket edilir. Genellikle, bu çağın alt sınırı, zorunlu temel eğitimin bitişini ifade ederken; üst sınırı da emeklilik yaşına karşılık gelmektedir. Ülkeler arasında gerek zorunlu temel eğitimin süreleri ve gerekse emeklilik yaşları konusundaki farklılıklar çalışma çağındaki nüfusun uygulamada farklılaşmasına yol açmaktadır. Ancak, ülkeler arasında yaygın olan yaş sınırları 15–64 yaşları arasındadır. Yani, 15–64 yaşları arasındaki kişiler çalışma çağındaki nüfusu oluşturmaktadır (aofsitesi.com,2005).

Çalışmayan Hanehalkı Bireylerinin İşgücü Piyasası Dışında Kalma Sebeplerine İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 14. Çalışmayan Hanehalkı Bireylerinin İşgücü Piyasaları Dışında Kalma Sebeplerine İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yalnız 1*	12	5,3	7,9	7,9
	Yalnız 2**	55	24,4	36,2	44,1
	Yalnız 3***	10	4,4	6,6	50,7
	Yalnız 4****	28	12,4	18,4	69,1
	1-2	7	3,1	4,6	73,7
	1-4	4	1,8	2,6	76,3
	2-3	3	1,3	2,0	78,3
	2-4	10	4,4	6,6	84,9
	3-4	1	,4	,7	85,5
	Diğer	22	9,8	14,5	100,0
	Toplam	152	67,6	100,0	
Eksik		73	32,4		
Toplam		225	100,0		

* Çalışmak istemediği için

** Öğrenci olduğu için

*** Emekli olduğu için

**** Çalışamaz olduğu için (sakatlık, özür lülük, hastalık, yaşlılık)

Hanehalkı bireylerinin işgücü piyasaları dışında kalma sebepleri çizelge 14' teki gibidir. Soruya cevap veren 152 ailenin 12 tanesinde yalnız çalışmak istemediği için işgücü piyasasından uzak kalan bireyler bulunmaktadır. İşgücü piyasasının dışında kalma sebeplerinin başında eğitim gelmektedir. 152 ailenin 55' inde yalnız eğitim, çalışma yaşamını ertelemektedir. 10 ailede yalnız emekli oldukları için ve 28 ailede yalnız çalışamaz oldukları için çalışmayan bireyler bulunmaktadır. 7 ailede çalışmak istemeyen bireyler ile öğrenci olduğu için çalışmayan bireyler birlikte yer almaktadır. Aynı durum farklı sebeplerden dolayı da yaşanmaktadır. Örneğin, 4 ailede çalışmak istemeyen ve çalışamaz halde olan bireyler bulunmaktayken 3 ailede emekli ve öğrenci oldukları için çalışmayan bireyler vardır. 10 ailede öğrenci olan ve çalışamaz durumda olan bireyler bulunmaktadır. 1 ailede çalışamayan bireyler ile emekli bireylerin bir arada olduğu görülmektedir. 22 ailenin işgücü piyasası dışında kalan bireylerinin

sebepleri ise yukarıdaki sebeplerden farklıdır. İş arayıp da iş bulamayanlar, yeni doğum yapanlar, askerde olanlar, kendi çocuğuna veya torununa bakmak zorunda olanlar bu grupta yer almaktadırlar.

Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Bayan Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 15. Hanehalkı İçindeki Çalışabilir Bayan Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	25	11,1	11,1	11,1
	1	134	59,6	59,6	70,7
	2	53	23,6	23,6	94,2
	3	13	5,8	5,8	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Anket sonuçlarına göre, 25 hanenin çalışabilir nitelikte bayan bireyi bulunmamaktadır. 134 hanenin çalışabilir bayan sayısı 1, 53 hanenin 2 ve 13 hanenin de 3' tür. Yani 225 hanenin %11,1' inde çalışabilir bayan birey yoktur. %59,6'sında 1 bayan, %23,6'sında 2 bayan ve %5,8' inde 3 bayan çalışabilir nitelik taşımaktadır.

Hanehalkı İçindeki Çalışan Bayan Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 16. Hanehalkı İçindeki Çalışan Bayan Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	90	40,0	40,0	40,0
	1	121	53,8	53,8	93,8
	2	14	6,2	6,2	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Göçmen bayanların emek piyasasına dâhil olma oranlarını bulmak amacıyla hazırlanan sorunun sonuçlarına göre, 90 ailede çeşitli nedenlerden dolayı çalışan bayan birey yoktur. Çizelge 16 ve grafik 16' da görülmektedir ki, 121 ailede 1 ve 14 ailede 2 bayan emek piyasasında emeğini arz etmektedir. Verilerin yüzdeler dağılımına bakılırsa, %40'lık dilimde çalışan bayan yoktur. %53,8'lik dilimde çalışan 1 bayan, %6,2'lik dilimde çalışan 2 bayan bulunmaktadır.

Gelire İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 17. Gelire İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	0–499 YTL	21	9,3	9,3	9,3
	500–999 YTL	58	25,8	25,8	35,1
	1000–1499 YTL	88	39,1	39,1	74,2
	1500–1999 YTL	41	18,2	18,2	92,4
	2000+ YTL	17	7,6	7,6	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Ankete cevap veren 225 hanenin gelir dağılımına ilişkin frekans ve yüzdeler dağılımı şu şekildedir. 0–499 YTL aylık geliri olan 21 hane, 500–999 YTL aylık geliri olan 58 aile bulunmaktadır. 88 ailenin aylık geliri 1000–1499 YTL iken 41 ailenin 1500–1999 YTL ve 17 ailenin de 2000 YTL ve üzeridir. Yani %9,3 oranındaki aile 0–499 YTL ile ve %25,8 oranındaki aile de 500–999 YTL ile geçim mücadelesi veren alt gelir grubunda yer almaktadırlar. Cevaplayıcıların %39,1' i yani 88 tanesi 1000–1499 YTL ile orta gelirli grupunda, %18,2' lik dilimde bulunan 41 kişi de 1500–1999 YTL' lik gelirleriyle orta gelir grubunun üst grubunda yer almaktadırlar. Üst gelir grubu ise %7,6' lık dilimde bulunan 17 kişiden meydana gelmektedir. Söz konusu bireyleri aylık geliri 2000 YTL ve üzeridir.

Hanehalkı Gelirinin Hanehalkı İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 18. Hanehalkı Gelirinin Hanehalkı İhtiyaçlarını Karşılama Durumuna İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Çok zor	9	4,0	4,0	4,0
	Zor	59	26,2	26,2	30,2
	Orta	114	50,7	50,7	80,9
	Kolay	42	18,7	18,7	99,6
	Çok kolay	1	,4	,4	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Anket cevaplayıcılarından 9 tanesine göre, hanehalkı gelirinin hanehalkı ihtiyaçlarını karşılaması çok zordur. 59 tanesine göre zor, 114 tanesine göre orta, 42 tanesine göre kolay ve 1 tanesine göre de çok kolaydır. Çizelge 18’ deki ve grafik 18’ deki verilerin yüzdelerle ifade edilmesine göre, %4’ lük dilim, hane gelirinin hane ihtiyaçlarını karşılamasının çok zor olduğunu düşünmektedir. %26,2’ sine göre zor, %50,7’ sine göre orta, %18,2’ sine göre kolay ve %0,4 gibi küçük bir dilime göre de çok kolaydır.

Hane Geliri Memnuniyetine İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 19. Hane Geliri Memnuniyetine İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Memnunum	58	25,8	25,8	25,8
	Orta	121	53,8	53,8	79,6
	Memnun değilim	39	17,3	17,3	96,9
	Hiç memnun değilim	7	3,1	3,1	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 18’ de verilen gelir rakamlarından sonra bireylerin bu gelir rakamlarından memnun olup olmadıkları araştırılmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir. Ankete katılanların 58’ i hanenin aylık gelirinden memnun olduğunu belirtmiştir. 121 kişi orta, 39 kişi

memnun değilim, 7 kişi de hiç memnun değilim cevabını vermiştir. Gelirden memnun olan 58 kişi, cevaplayıcıların %25,8' ini, orta cevabını veren 121 kişi %53,8' ini, memnun değilim cevabını veren 39 kişi %17,3' ünü ve hanenin aylık gelirinden hiç memnun olmadığını belirten 7 kişi de %3,1' ini oluşturmaktadır.

Son Bir Yılda Alınan Yardıma İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 20. Son Bir Yılda Alınan Yardıma İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yalnız 1*	167	74,2	74,2	74,2
	Yalnız 2**	7	3,1	3,1	77,3
	Yalnız 3***	9	4,0	4,0	81,3
	Yalnız 4****	31	13,8	13,8	95,1
	Yalnız 5*****	4	1,8	1,8	96,9
	2-3	1	,4	,4	97,3
	2-4	4	1,8	1,8	99,1
	2-5	1	,4	,4	99,6
	3-4	1	,4	,4	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

- * Yardım almadım
- ** Belediye
- *** Sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonu
- **** Akraba, komşu vb.
- ***** Gönüllü kişi ve kuruluşlar

Çizelge 20, son bir yılda alınan yardıma ilişkin frekans dağılımını göstermektedir. Sonuçlara bakıldığında 225 hanenin 167' sinin son bir yılda hiçbir kurum veya kişiden yardım almadığı görülmektedir. 7 hane yalnız belediyeden yardım alırken 9 hane yalnız sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonundan yardım almıştır. Son bir yıl içinde en fazla yardım akraba veya komşulardan alınmıştır. 31 hane yardım için, komşu veya akrabalarına başvurmuştur. Yalnız gönüllü kişi ve kuruluşlardan yardım alan toplam 4 hane mevcuttur. 1 hane belediye yardımı ile sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonu yardımını, 4 hane belediye ile akraba ve komşu yardımını, 1 hane belediye yardımı ile gönüllü kişi ve kuruluşlar yardımını ve 1 hane de sosyal yardımlaşma ve dayanışma

fonu ile akraba ve komşu yardımını birlikte almıştır. Verilerin yüzdeler dağılımı çizelgedeki şekildedir.

Son Bir Yılda Alınan Yardımın Türüne İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 21. Son Bir Yılda Alınan Yardımın Türüne İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yalnız 1*	8	3,6	13,6	13,6
	Yalnız 2**	7	3,1	11,9	25,4
	Yalnız 3***	29	12,9	49,2	74,6
	Yalnız 4****	4	1,8	6,8	81,4
	1-2	2	,9	3,4	84,7
	1-3	8	3,6	13,6	98,3
	Diğer	1	,4	1,7	100,0
	Toplam	59	26,2	100,0	
Eksik		166	73,8		
Toplam		225	100,0		

* Yiyecek ve yakacak

** Giyim ve ev eşyası

*** Nakit para ve kira yardımı

**** Ücretsiz eğitim ve burs

Çizelge 21' deki veriler göstermektedir ki, son bir yıl içinde en fazla nakit para ve kira yardımı alınmıştır. Son bir yılda yardım alan 59 hanenin 29 tanesi yalnız nakit para ve kira yardımı aldığını belirtmiştir. 8 hane yalnız yiyecek ve yakacak yardımı, 7 hane yalnız giyim ve ev eşyası yardımı, 4 hane yalnız ücretsiz eğitim veya burs yardımı almaktadır. 2 hane yiyecek ve yakacak yardımının yanında giyim ve ev eşyası yardımı, 8 hane de yiyecek ve yakacak yardımı ile nakit para ve kira yardımı almaktadır. 1 hane yukarıdaki yardım türlerinden farklı olarak ilaç yardımı almaktadır. Son bir yılda alınan yardımların yüzdeler dağılımı çizelge 21'deki gibidir. Yalnız yiyecek ve yakacak yardımı alanlar %3,6, yalnız giyim ve ev eşyası yardımı alanlar %3,1, yalnız nakit para ve kira yardımı alanlar %12,9, yalnız ücretsiz eğitim veya burs yardımı alanlar %1,8' dir. Yiyecek ve yakacak yardımı ile giyim ve ev eşyası yardımını birlikte alanlar %0,9,

yiyecek ve yakacak yardımı ile nakit para ve kira yardımını birlikte alanlar %3,6' dır. %0,4' lük dilim ise diğerlerinden farklı bir yardım, ilaç yardımı almaktadır.

Yaşanılan Evin Mülkiyetine İlişin Frekans Dağılımı

Çizelge 22. Yaşanılan Evin Mülkiyetine İlişin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kendimize ait	175	77,8	77,8	77,8
	Kirada oturuyoruz	37	16,4	16,4	94,2
	Diğer	13	5,8	5,8	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 22' de görüldüğü üzere, ankete dâhil olan 175 hane, kendilerine ait evlerde yaşamaktadır. 37 hane kirada otururken, 13 hane mülkiyeti babasına, annesine, kızına, oğluna veya herhangi bir tanıdık veya akrabasına ait olan bir evde yaşamaktadır. %77,8 gibi büyük bir grup kendi evlerinde yaşarken, %16,4' lük bir grup kirada oturmaktadır. %5,8' lik dilimde yer alan bireyler ise mülkiyetleri kendilerine ait olmayan ancak kira da ödemedikleri evlerde yaşamaktadırlar.

Eğitimine Devam Eden Aile Bireyelerine İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 23. Eğitimine Devam Eden Aile Bireyelerine İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	111	49,3	49,3	49,3
	1	72	32,0	32,0	81,3
	2	40	17,8	17,8	99,1
	3	2	,9	,9	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Çizelge 23' te görüldüğü üzere 225 ailenin 111' inde eğitimine devam eden aile bireyi bulunmamaktadır. 72 ailede 1, 40 ailede 2 ve 2 ailede 3 birey eğitimine devam etmektedir. 111 ailenin yüzdeleri karşılığı %49,3 iken, 72 ailenin %32, 40 ailenin %17,8 ve 2 ailenin %0,9' dur.

15 Yaş Altında ve 65 Yaş Üstünde Bulunan Birey Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

Çizelge 24. 15 Yaş Altında ve 65 Yaş Üstünde Bulunan Birey Sayısına İlişkin Frekans Dağılımı

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Yok	128	56,9	56,9	56,9
	1	68	30,2	30,2	87,1
	2	27	12,0	12,0	99,1
	3	2	,9	,9	100,0
	Toplam	225	100,0	100,0	

Göçmen vatandaşların bağımlılık oranını¹⁰ bulmaya yönelik olarak hazırlanan sorunun sonuçlarına bakıldığında, ankete katılan 128 hanede 15 yaş altı ve 65 yaş üstü birey yoktur. 68 hanede 1, 27 hanede 2 ve 2 hanede de 3 birey ya 15 yaş altında ya da 65 yaş üstündedir. Yüzdeler dağılıma göre, %56,9' luk dilimde 15 yaş altı ve 65 yaş üstü birey yoktur. %30,2' lik dilimde 1, %12' lik dilimde 2 ve son olarak da %0,9' luk dilimde de 3 birey ya 15 yaş altında ya da 65 yaş üstündedir.

Yukarıdaki tanıma göre bağımlılık oranı, 15 yaş altı çocuklar ile 65 yaş üstü yaşlıların sayısının 15–64 yaş arası aktif nüfusa oranıdır (aofsitesi.com,2005).

$$\begin{aligned}
 \text{225 hanenin bağımlılık oranı} &= \text{15 yaş altı} + \text{65 yaş üstü} / \text{15–64 yaş grubu}^{11} \\
 &= 128 / 600 \\
 &= 0,213
 \end{aligned}$$

Eldeki veriler göstermektedir ki söz konusu 225 kişinin bağımlılık oranı 0,213 gibi küçük bir orandır. Bunun en önemli nedeni yaşlı bağımlılık oranının düşük olmasıdır. Zira 60 ve üzeri yaşta 22 birey ile görüşme yapılmış ve çoğunun çocuklarından ayrı olarak ancak onların yardımı ile yaşadığı görülmüştür. 60 ve üzeri yaştaki cevaplayıcıların bir kısmı da kendi imkânları doğrultusunda hareket etmektedirler.

¹⁰ Tanım olarak bağımlılık oranı, 15 yaş altı çocuklar ile 65 yaş üstü yaşlıların sayısının 15–64 yaş arası aktif nüfusa oranıdır. Bağımlı nüfus, tüketici ve cari potansiyel gelir yaratmaz kabul edilir. Bir ülke nüfusunun tamamı tüketicidir, ancak çalışma çağındakiler hem tüketici hem de üreticilerdir. Üretim-tüketim dengesini sağlamak için üretime katılanların kendileriyle birlikte katılmayanlara da yetecek kadar üretimde bulunmaları gerekir. Bunun ölçüsü bağımlılık oranıdır. Bağımlılık oranı, çalışma çağındaki kişilere bağımlı olan nüfusun kaba bir ölçüsüdür (aofsitesi.com,2005).

¹¹ 15 yaş altı +65 yaş üstü birey sayısı bağımlılık çizelgesi verilerinden, 15–64 yaş arası birey sayısı da çalışabilir nüfus çizelgesi verilerinden hesaplanmıştır.

Tek Örneklem İçin T Testi

“t testi, iki örneklem grubu arasında ortalamalar açısından fark olup olmadığını araştırmak için kullanılır. t testi, bir gruptaki ortalamanın diğer gruptaki ortalamadan önemli derecede farklı olup olmadığını belirler. T testinde kritik nokta iki'dir. t testi her zaman iki farklı ortalamayı yada değeri karşılaştırır” (Albayrak vd., 2005: 74).

SPSS programında üç farklı t-test alternatifi sunulmaktadır: Independent- Samples T Test (bağımsız iki örnek t testi); Paired Samples T Test (bağımlı iki örnek t testi-eleştirilmiş); One- Sample T Test (tek örnek t testi) (Albayrak vd., 2005: 79).

t testinin uygulanabilmesi için parametrik koşulların sağlanabilmesi gerekmektedir. Parametrik koşullara göre örneklem sayısı 10'dan az olmamalıdır. Çalışmadaki örneklem sayısı 225 olduğundan t testi uygulanabilmektedir. Anketteki son 20 soruya One- Sample T Test yani tek örnek t testi uygulanmıştır.

One- Sample T Test (tek örnek t testi), “tek grubun –örneklem- belirli bir değişkene ilişkin ölçülen ortalaması ile aynı değişkene ilişkin öngörülen ya da daha önce hesaplanan – bilinen – bir ortalama arasında belirli bir güven düzeyinde (%95, %99 gibi) anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için kullanılmaktadır” (Ural ve Kılıç, 2005: 169). Çalışmada %90'lık güven düzeyi uygulanmıştır.

SORU 1: “Eğitim, sağlık, askerlik vb. engeli olmayan herkes çalışmalıdır”

Soru 1’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 1’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Eğitim, sağlık, askerlik vb. engeli olmayan herkes çalışmalıdır”

H1: “Eğitim, sağlık, askerlik vb. engeli olmayan herkesin çalışması gerekmez”

Çizelge 25. Soru 1’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 1	225	4,8578	,45044	,03003

Çizelge 26. Soru 1’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.85					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 1	,259	224	,796	,00778	-,0514	,0670

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 25’te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 26’da ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 26’daki test sonuçlarına göre ($t=0,259$, $p>0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Yani göçmenler, çalışabilir durumda olan herkesin çalışması gerektiği inancını taşımaktadırlar.

SORU 2: “Günümüz koşullarında bayanlar da çalışmalıdır”

Soru 2'nin cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 2'ye verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Günümüz koşullarında bayanlar da çalışmalıdır”

H1: “Günümüz koşullarında bayanlar çalışmasa da olur”

Çizelge 27. Soru 2'ye İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 2	225	4,7467	,59970	,03998

Çizelge 28. Soru 2'ye İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.74					
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 2	,167	224	,868	,00667	-,0721	,0855

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 27'de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 28'de ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 28'deki test sonuçlarına göre (t=0,167, p>0,10) H0 hipotezi kabul edilir.

SORU 3: “Kadın işgücünün çalışması aile ekonomisine katkı sağlar”

Soru 3’ün cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 3’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Kadın işgücünün çalışması aile ekonomisine katkı sağlar”

H1: “Kadın işgücünün çalışması aile ekonomisine katkı sağlamaz”

Çizelge 29. Soru 3’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 3	225	4,8711	,34886	,02326

Çizelge 30. Soru 3’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.87					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 3	,048	224	,962	,00111	-,0447	,0469

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 29’da frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 30’da ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 30’daki test sonuçlarına göre (t=0,048, p>0,10) H0 hipotezi kabul edilir. Soru 3’e verilen cevaplara bakıldığında kadın işgücünün ev ekonomisine katkı sağladığı ve bu nedenle de kadınların çalışması gerektiği görülmektedir.

SORU 4: “İşgücü piyasalarının yüksek gelir getiren işleri, eğitim seviyesi yüksek bireyler tarafından yapılmaktadır ”

Soru 4’ün cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 4’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “İşgücü piyasalarının yüksek gelir getiren işleri, eğitim seviyesi yüksek bireyler tarafından yapılmaktadır ”

H1: “İşgücü piyasalarının yüksek gelir getiren işleri, her zaman eğitim seviyesi yüksek bireyler tarafından yapılmamaktadır ”

Çizelge 31. Soru 4’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 4	225	3,4844	1,13034	,07536

Çizelge 32. Soru 4’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 4	-6,842	224	,000	-,51556	-,6400	-,3911

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 31’de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 32’de ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 32’deki test sonuçlarına göre (t= -6,842, p<0,10) H0 hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilir. Çalışan göçmenlerin vurguladığı önemli bir nokta da işverenlerin eğitim seviyesidir. Namına çalıştıkları kişilerin eğitim seviyesinin düşük olduğunu dile getiren göçmen işçiler, işverenlerin eğitim düzeyinin şimdilerde önem kazandığını ve ilerleyen dönemlerde daha da önemli olacağını düşünmekte ve bu nedenle eğitime özel bir önem vermektedirler.

SORU 5: “Refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitim gereklidir”

Soru 5’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 5’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitim gereklidir”

H1: “Refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitim gerekli değildir”

Çizelge 33. Soru 5’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 5	225	4,6800	,59372	,03958

Çizelge 34. Soru 5’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.68					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 5	,000	224	1,000	,00000	-,0780	,0780

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 33’te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 34’te ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 34’teki test sonuçlarına göre ($t=0,000$, $p>0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Yani refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitim gereklidir. Nitelikli işgücü ihtiyacının giderek arttığı günümüzde eğitimin, hem ekonomik hem de sosyal iyileşme sağlayacağı ve bu nedenle de desteklenmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

SORU 6: “Çocuklu ailelerin en önemli harcama kalemi eğitim harcamalarıdır”

Soru 6'nın cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 6'ya verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Çocuklu ailelerin en önemli harcama kalemi eğitim harcamalarıdır”

H1: “Çocuklu ailelerin en önemli harcama kalemi eğitim harcamaları değildir”

Çizelge 35. Soru 6'ya İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 6	225	3,7156	,97696	,06513

Çizelge 36. Soru 6'ya İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 6	-4,367	224	,000	-,28444	-,3920	-,1769

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 35'te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 36'da ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 36'daki test sonuçlarına göre ($t = -4,367$, $p < 0,10$) H0 hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilir. Öğrenime özellikle de yüksek öğrenime devam eden bireylerin aileleri, ailenin en önemli harcama kalemi olarak eğitim harcamalarını göstermektedir ancak genel kanı, çocuklu ailelerin en önemli harcama kaleminin eğitim harcamaları olmadığıdır.

SORU 7: “Yurtdışı eğitim olanaklarından yararlananların amacı getirisi yüksek işlere girebilmektir”

Soru 7'nin cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 7'ye verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Yurtdışı eğitim olanaklarından yararlananların amacı getirisi yüksek işlere girebilmektir”

H1: “Yurtdışı eğitim olanaklarından yararlananların amacı getirisi yüksek işlere girebilmek değildir”

Çizelge 37. Soru 7'ye İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 7	225	3,0578	,94550	,06303

Çizelge 38. Soru 7'ye İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 7	-14,948	224	,000	-,94222	-1,0463	-,8381

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 37'de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 38'de ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 38'deki test sonuçlarına göre ($t = -14,948$, $p < 0,10$) H1 hipotezi kabul edilir. Yurtdışı eğitim olanaklarının tercih edilme sebeplerinin başında, Türkiye'de uygulanan Öğrenci Seçme Sınavı benzeri yerleştirme sınavlarında başarılı olmayan gençlerin eğitimlerine devam edebilmelerini sağlamaktır.

SORU 8: “Çalışanların eğitim düzeyi işyerindeki başarısını etkiler”

Soru 8’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 8’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Çalışanların eğitim düzeyi işyerindeki başarısını etkiler”

H1: “Çalışanların eğitim düzeyi işyerindeki başarısını etkilemez”

Çizelge 39. Soru 8’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 8	225	3,4756	1,09812	,07321

Çizelge 40. Soru 8’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 8	-7,164	224	,000	-,52444	-,6454	-,4035

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 39’da frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 40’ta ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 40’taki test sonuçlarına göre (t= -7,164, p<0,10) H0 hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilir. İş yaşamında başarılı olabilmenin ilk şartının eğitim olmadığını vurgulayan göçmenler, iş disiplini ve çalışma azminin başarının ön şartı olduğunu söylemektedirler. Zira cevaplayıcıların pek çoğu, işverenin eğitimsiz olmasına rağmen başarılı olduğunu vurgulamaktadır.

SORU 9: “Çalışanların eğitim düzeyi iş ilişkilerini etkiler”

Soru 9’un cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 9’a verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Çalışanların eğitim düzeyi iş ilişkilerini etkiler”

H1: “Çalışanların eğitim düzeyi iş ilişkilerini etkilemez”

Çizelge 41. Soru 9’a İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 9	225	3,5822	1,09122	,07275

Çizelge 42. Soru 9’a İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 9	-5,743	224	,000	-,41778	-,5379	-,2976

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 41’de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 42’de ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 42’deki test sonuçlarına göre ($t = -5,743$, $p < 0,10$) H1 hipotezi kabul edilir. Yani dokuzuncu soruya verilen cevaplar göstermektedir ki, çalışanların eğitim düzeyi iş ilişkilerini etkilememektedir. İş ilişkilerinin temel belirleyicisinin bireylerin kişilik özellikleri olduğu konusunda fikir birliği vardır.

SORU 10: “Çalışmak için düşük ücretli bir iş tercih edilmez”

Soru 10’un cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 10’a verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Çalışmak için düşük ücretli bir iş tercih edilmez”

H1: “Çalışmak için düşük ücretli bir iş tercih edilir”

Çizelge 43. Soru 10’a İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 10	225	4,6933	,68086	,04539

Çizelge 44. Soru 10’a İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.69					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 10	,073	224	,942	,00333	-,0861	,0928

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 43’de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 44’te ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 44’teki test sonuçlarına göre (t=0,073, p>0,10) H0 hipotezi kabul H1 hipotezi reddedilir.

SORU 11: “İş seçiminde sosyal güvence aranan bir özelliktir”

Soru 11’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 11’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “İş seçiminde sosyal güvence aranan bir özelliktir”

H1: “İş seçiminde sosyal güvence aranan bir özellik değildir”

Çizelge 45. Soru 11’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 11	225	4,9289	,31947	,02130

Çizelge 46. Soru 11’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.92					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 11	,417	224	,677	,00889	-,0331	,0509

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 45’te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 46’da ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 46’daki test sonuçlarına göre (t=0,417, p>0,10) H0 hipotezi kabul edilir. Sosyal güvence, iş tercihinde aranan ilk özelliktir.

SORU 12: “İş seçiminde sosyal güvenceye ücretten sonra bakılır”

Soru 12'nin cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 12'ye verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “İş seçiminde sosyal güvenceye ücretten sonra bakılır”

H1: “İş seçiminde sosyal güvenceye ücretten önce bakılır”

Çizelge 47. Soru 12'ye İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 12	225	2,2044	,89790	,05986

Çizelge 48. Soru 12'ye İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 12	-29,996	224	,000	-1,79556	-1,8944	-1,6967

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 47'de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 48'de ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 48'deki test sonuçlarına göre ($t = -29,996$, $p < 0,10$) H0 hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilir. Cevaplayıcılar sosyal güvenceyi, sağlık imkânı ve gelecek garantisi olarak görmektedirler. Bu nedenle iş tercihinde önceliği sosyal güvence almaktadır.

SORU 13: “Göçmenler genellikle ev, arsa türü gayrimenkul yatırımlar yapmayı tercih ederler”

Soru 13’ün cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 13’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Göçmenler genellikle ev, arsa türü gayrimenkul yatırımlar yapmayı tercih ederler”

H1: “Göçmenler genellikle ev, arsa türü gayrimenkul yatırımlar yapmayı tercih etmezler”

Çizelge 49. Soru 13’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 13	225	4,8044	,46959	,03131

Çizelge 50. Soru 13’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.80					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 13	,142	224	,887	,00444	-,0572	,0661

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 49’da frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 50’de ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 50’deki test sonuçlarına göre ($t=0,142$, $p>0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Yani göçmenler genellikle ev, arsa türü gayrimenkul yatırımlar yapmayı tercih etmektedirler.

SORU 14: “İkinci kuşak göçmenlerin tüketim meyli daha yüksektir”

Soru 14’ün cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 14’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “İkinci kuşak göçmenlerin tüketim meyli daha yüksektir”

H1: “İkinci kuşak göçmenlerin tüketim meyli daha yüksek değildir”

Çizelge 51. Soru 14’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 14	225	4,3911	,66003	,04400

Çizelge 52. Soru 14’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.39					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 14	,025	224	,980	,00111	-,0856	,0878

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 51’de frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 52’de ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 52’deki test sonuçlarına göre ($t=0,025$, $p>0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Birinci kuşak göçmenlerin tasarruf meyli yüksekken ikinci kuşak göçmenlerin tüketim meyli birinci kuşağa nazaran yüksektir. Zira Birinci kuşak göçmenler markasız ve görece ucuz tüketim kanallarını kullanırken, ikinci kuşak göçmenler markalı tüketim kalıplarını benimsemektedirler.

Tablo 3.1: Cevaplayıcıların yaş gruplarına göre alışveriş eğilimleri

		Alışveriş Alışkanlıkları				Toplam
		Hesaplı yerlerden alışveriş yapmaya çalışırım	Malın kalitesi kadar fiyatı da önemlidir	Fiyatı önemsemem kaliteliyse alırım	Markasız ürünleri almam	
Yaş	15–29	13	19	13	11	56
	30–44	37	34	5	3	79
	45–59	46	14	5	3	68
	60+	21	1	0	0	22
Toplam		117	68	23	17	225

Anketi cevaplayan 225 kişinin anket sonuçları soru 14'ten elde edilen verilerin doğruluğunu ispatlamaktadır. Zira yaş ortalaması artıkça hesaplı alışveriş alışkanlıkları da artmaktadır. Verilere göre, 15–29 yaş arasında bulunan 56 bireyin %42,8'i markalı ürünlere yönelmektedir. 30–44 yaş arası 79 bireyde bu oran %10,1, 45–59 yaş arasındaki 68 bireyde %11,8 ve son olarak 60 ve üzeri yaştaki 22 bireyde ise sıfırdır. Yani 60 ve üzeri yaştaki 22 cevaplayıcının hiç biri fiyattan bağımsız hareket etmemektedir.

Farklı bir değerlendirme ile de aynı sonuçlara ulaşılabilmektedir. Tablo verilerine bakıldığında 225 cevaplayıcının 23 tanesi fiyatı önemsememekte 17 tanesi de markasız ürün kullanmamaktadır. Fiyatı önemsemeyen ve markasız ürün almayan toplam 40 bireyin 24 tanesi 15–29 yaş grubunda yer almaktadır.

SORU 15: “İkinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı birinci kuşaktan farklıdır”

Soru 15’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 15’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “İkinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı birinci kuşaktan farklıdır”

H1: “İkinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı birinci kuşaktan farklı değildir”

Çizelge 53. Soru 15’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 15	225	4,4933	,65547	,04370

Çizelge 54. Soru 15’e İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.49					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 15	,076	224	,939	,00333	-,0828	,0894

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 55’te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 56’da ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 56’daki test sonuçlarına göre (t=0,076, p>0,10) H0 hipotezi kabul edilir. Birinci kuşağın işe başlama yaşı oldukça düşüktür. Çocuk yaşta çalışmaya başlayan birinci kuşak göçmenler, yaşamış oldukları sıkıntıları çocukları da yaşamalarını çabası içerisinde bulurlar. Bu amaçla eğitime ve özellikle de kız çocuklarının eğitimine önem vermektedirler. Öğrenimine devam edenlerin sayısı ve bu sektörde kalış süreleri arttıkça bu bireylerin işe başlama yaşları da yukarı tırmanmaktadır.

SORU 16: “Çifte vatandaşlık göçmenler için bir avantajdır ”

Soru 16'nın cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 16'ya verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Çifte vatandaşlık göçmenler için bir avantajdır ”

H1: “Çifte vatandaşlık göçmenler için bir avantaj değildir ”

Çizelge 55. Soru 16'ya İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 16	225	3,9511	,90253	,06017

Çizelge 56. Soru 16'ya İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 16	-,813	224	,417	-,04889	-,1483	,0505

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 61'de frekanslar -N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 62'de ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** -Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 62'deki test sonuçlarına göre ($t = -0,813$, $p > 0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Bulgaristan'ın AB üye ülkesi olması genel anlamda olumlu tepkiler almaktadır. AB üye ülkelerinden birinden diploma almak, söz konusu ülkeler arasında serbest dolaşım hakkı elde etmek ve gerektiğinde bu ülkelerden birinde çalışma imkânına kavuşmak amacıyla olanların için çifte vatandaşlık bir avantaj olarak görülmektedir.

SORU 17: “Avrupa’nın iş ve eğitim olanakları çifte vatandaşlık alanların sayısını arttırmaktadır”

Soru 17’nin cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 17’ye verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: Avrupa’nın iş ve eğitim olanakları çifte vatandaşlık alanların sayısını arttırmaktadır”

H1: Avrupa’nın iş ve eğitim olanakları çifte vatandaşlık alanların sayısını arttırmamaktadır”

Çizelge 57. Soru 17’ye İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 17	225	4,0844	,73008	,04867

Çizelge 58. Soru 17’ye İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4.08					
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 17	,091	224	,927	,00444	-,0915	,1004

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinde karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 59’da frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 60’ta ise serbestlik derecesi -df-, **t** ve **p** –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 60’taki test sonuçlarına göre ($t=0,091$, $p>0,10$) H0 hipotezi kabul edilir. Çifte vatandaşlığı bir avantaj olarak görenlerin sayısı arttıkça bu haktan yararlanmak isteyenlerin sayısı da artmaktadır. Özellikle genç erkek nüfusun yurtdışına gitme eğilimi diğer bireylere oranla fazladır.

SORU 18: “Tersine göç tüm aile bireyleri için daha iyi yaşam koşulları anlamına gelmektedir”

Soru 18’in cevabının en az “katılıyorum” şeklinde olması öngörülmektedir. Acaba soru 18’e verilen cevaplarda 0,10 anlamlılık düzeyinde (önemli) anlamlı bir fark var mıdır?

H0: “Tersine göç tüm aile bireyleri için daha iyi yaşam koşulları anlamına gelmektedir”

H1: “Tersine göç tüm aile bireyleri için daha iyi yaşam koşulları anlamına gelmemektedir”

Çizelge 59. Soru 18’e İlişkin İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ortalaması
Soru 18	225	1,7956	,81994	,05466

Çizelge 60. Soru 18’ye İlişkin T Testi Sonuçları

	Test Değeri = 4					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farklılık	% 90 Güven Aralığı Farklılığı	
					En Düşük	En Yüksek
Soru 18	-40,328	224	,000	-2,20444	-2,2974	-2,1142

Yukarıda verilen iki çizelgeye ait değerler içerisinden karşılaştırma ve yorumlama için gerekli olan değerler (Çizelge 63’te frekanslar –N-, ortalamalar ve standart sapma değerleri, Çizelge 64’te ise serbestlik derecesi -df-, t ve p –Sig. 2 tailed- değerleri) verilmiştir. Çizelge 64’teki test sonuçlarına göre (t= -40,328, p<0,10) H0 hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilir. Göçün tüm zorluklarını yaşamış bireyler için yerini yurdunu bırakıp Bulgaristan’a dönmek söz konusu değildir.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bulgaristan'dan son göç hareketi 1989 yılında başlamış ve Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımını yaklaşık üç aylık bir süre içinde kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemde gelenlerin sayısı farklı kaynaklarda farklı gösterilmektedir. Ancak gelenlerin sayısının 300.000'in üzerinde olduğu konusunda fikir birliği vardır.

1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik olarak yapılan bu göç, göç türlerine göre sınıflandırıldığında şu sonuçları vermektedir.

Türk göçmenlerinin Bulgaristan'dan yaptığı göç genel hatlarıyla değerlendirildiğinde iki temel özellik ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi 1989 ve sonrası göçün dönemin siyasal ve ırkçı uygulamaları nedeniyle 'itici', yani siyasal ve zorlamaya dayalı olması, ikinci ise sınır ötesi olması nedeniyle uluslararası bir göç olmasıdır (Muus, 2001).

Göçün yaşandığı dönemde Bulgaristan'ın ülke idaresinde Jivkov Hükümeti bulunmaktadır. Jivkov Hükümeti, uygulanan asimilasyon politikası ile dinden eğitime, ekonomiden sosyal yaşantıya pek çok alanda kısıtlamalara gitmiştir. Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle zorla değiştirilmesi bu kısıtlamaların en önemlisi olmuştur. Toplumsal çalkantılar, baskılar ve gelecekle ilgili belirsizlikler Türk ahalinin tepki göstermesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, öncelikle 3000 Türk Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiştir. Sonraki üç ay içerisinde söz konusu göç akımı durmamış hatta artarak devam etmiştir. Türkiye'ye bu dönemde giriş yapanların sayısı 300.000'leri bulmuştur.

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen serbest göçmenlerin büyük bir bölümü daha önce Türkiye'ye göç etmiş akraba veya komşularının bulunduğu bölgelere kendi imkânları ile yerleşmişlerdir. Bir bölümü de devlet tarafından 14 il merkezi ile 23 ilçe ve beldede göçmen ailelerin parasal katkısı ve borçlandırılması esasına dayalı bir yöntemle yerleştirilmişlerdir. Söz konusu konutlar kentlerin dışında siteler olarak planlanmış ve bu şekilde inşa edilmiştir.

Görece Göçmen Konutları, göçmen ailelerin parasal katkısı ile yapılmış söz konusu yerleşim alanlarından biridir. Yapılan çalışma, 1989 zorunlu göçü ile Bulgaristan'dan gelen ve halen Görece Göçmen Konutlarında ikamet eden 225 aileyi kapsamaktadır.

Dış göçün sosyo-ekonomik etkilerinin analizde Görece Göçmen Konutları pilot bölge olarak seçilmiş ve cevaplayıcılardan elde edilen veriler değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3.2: Cevaplayıcıların yaş ve cinsiyet verileri

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Yaş	15–29	33	23	56
	30–44	47	32	79
	45–59	37	31	68
	60+	11	11	22
Toplam		128	97	225

Cevaplayıcıların yaşa ilişkin frekans dağılımına bakıldığında 225 cevaplayıcının sadece 22 tanesinin 60 ve üzeri bir yaşta olduğu geriye kalan 203 kişi çalışabilir nüfus içerisinde olduğu görülmektedir. 203 kişilik çalışabilir nüfusun 117'sini kadınlar 86'sını erkekler oluşturmaktadır. 30–44 yaş aralığı, hem erkeklerde hem de kadınlarda en fazla bireyin bulunduğu aralıktır. Eldeki veriler göstermektedir ki, göçmen ailelerin çalışma oranı ve bu yöndeki istekleri oldukça yüksektir. Ancak, çalışabilir nüfusun tamamı çalışmamaktadır. Hastalık, sakatlık, eğitime devam etme, emekli olma vb. nedenler dolayısıyla işgücü piyasaları dışında kalınmaktadır.

Tablo 3.3: Cevaplayıcıların cinsiyet ve iş durumunu verileri

		İş durumu		Toplam
		Evet	Hayır	
Cinsiyet	Kadın	81	47	128
	Erkek	72	25	97
Toplam		153	72	225

Çalışma engeli bulunmayan herkesin çalışması gerektiğini düşünen ailelerde, kadın çalışan sayısı da küçümsenemez derecededir. Tablodan da anlaşılacağı gibi 128 kadın cevaplayıcının 81'i yani %63'ü işgücü piyasasında yer almaktadır. Günümüz koşullarında kadın işgücünün çalışarak aile ekonomisine katkı sağlaması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Erkeklerde de durum farklı değildir. 97 erkek cevaplayıcının 72 tanesi yani %74'ü çalışmaktadır.

Göç sonrası yıllarda özellikle imalat sanyinde ve ağır çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalan kadın işgücü, şimdilerde hizmet sektöründe ve daha uygun koşullarda çalışmayı tercih ettiklerini söylemektedir.

Tablo 3.4: Cevaplayıcıların cinsiyet ve çalışmayı tercih ettikleri sektör verileri

		Sektör			Toplam
		Tarım Sektörü	Sanayi Sektörü	Hizmetler Sektörü	
Cinsiyet	Kadın	1	40	40	81
	Erkek	2	36	34	72
Toplam		3	76	74	153

Tablodaki verilere göre, 76 kişinin çalıştığı sanayi sektörü ilk sırada yer alırken 74 kişiyi istihdam eden hizmetler sektörü ikinci sırada yer almaktadır. 153 çalışandan yalnızca üç kişi tarım sektöründe çalışmayı tercih etmektedir. Kadınların sektör tercihlerine bakıldığında, sanayi sektörü ve hizmetler sektörü arasında eşitlik görülmekte ancak, yapılan görüşmeler göstermektedir ki, genel eğilimin hizmetler sektörü yönündedir. Erkek çalışanlar için de durum benzer özellikler taşımaktadır.

Hizmetler sektörünün bu denli rağbet görmesinin nedenini, daha rahat iş olanakları olarak açıklayan cevaplayıcılar, Bulgaristan'dan geldikleri dönemde iş tercih etme şanslarının olmadığını, her türlü çalışma koşulunda çalıştıklarını ve artık daha rahat yaşamak istediklerini vurgulamaktadırlar.

Görece Göçmen Konutlarında yaşayan ve işgücü piyasasında yer alan 153 cevaplayıcının 139 tanesi çalışan konumundayken 12 tanesi işyeri sahibidir. Göçmen Konutlarında faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere, irili ufaklı pek çok göçmen işletmesi varlığını sürdürmektedir. Bu işletmelerin tamamına yakını hizmet sektöründe yer almaktadır. Fotoğrafçı, kuaför, berber, lokanta, restoran, düğün salonu, büfe, terzi tarzı küçük hizmet işletmeleriyle küçük de olsa istihdam olanağı yaratmaktadır. İşletme çalışanlarının bir kısmını aile bireyleri bir kısmını da bölge halkı oluşturmaktadır.

Söz konusu işletmelerin hizmete başlama tarihleri oldukça yenidir. Göçmen ailelerde öncelik, ev ve arsa türü gayrimenkul yatırımlara verilmektedir. Ev sahibi olan cevaplayıcıların oranına bakıldığında durum daha net anlaşılmaktadır. 225 cevaplayıcının 175'i yani %78'i kendine ait bir konutta yaşamaktadır.

20 yıla yakın bir sürede ekonomik ve sosyal anlamda azımsanamayacak gelişmeler kaydeden göçmen ailelerin bugünkü durumlarının temelinde, tasarruf eğilimlerinin yüksek oluşu yatmaktadır. Mülk sahibi olmalarını sağlayan ekonomik nedenlerden bir diğeri de, gelinen dönemde (1989 yılı), TL'nin alım gücünün yüksek oluşudur. Bununla birlikte göçmenlerin yanlarında getirebildikleri tasarrufları ve o dönem için, çalışabilir nitelikteki tüm aile bireylerinin çalışmak zorunda oluşu göçmenlerin bugünkü durumlarını açıklamaktadır.

Söz konusu ekonomik nedenlere ek olabilecek psikolojik bir neden de göçmenlerin kendi vatanlarında mülk sahibi olma istekleridir. Zira, yıllarca Bulgaristan ekonomisi için çalışan göçmenler, çalışmalarının karşılığını sınır dışı edilerek almışlardır.

Temel eğitimine Bulgaristan'da başlayan ve Türkiye'de eğitimine devam etmesi gereken pek çok genç, iki ülkenin eğitim sistemlerinin farklı olması nedeniyle uyum problemi yaşamış ve küçük yaşlarda işgücü piyasasında yerini almıştır. Çalışma koşullarının ağır, çalışma saatlerinin fazla olması söz konusu bireylerin ilerleyen dönemlerde ciddi sağlık sorunları yaşamasına neden olmuştur. Çalışabilir nüfus içinde gösterilen bu bireyler, çalışamaz durumda oldukları için işgücü piyasası dışında kalmaktadır.

Tablo 3.5: Kadın cevaplayıcıların işgücü piyasasına katılma oranları

		Çalışan kadın sayısı			Toplam
		Yok	1	2	
Çalışabilir kadın sayısı	Yok	25	0	0	25
	1	50	83	1	134
	2	12	31	10	53
	3	3	7	3	13
Toplam		90	121	14	225

Tablo verilerine göre, 25 ailede çalışabilir nitelikte kadın bulunmamaktadır. Çalışabilir nitelikte bir tane bireyi bulunan 134 ailenin 50'sinde çalışan kadın yokken 83'ünde bir ve son bir ailede iki kadın çalışmaktadır. Bu grupta çalışabilir kadın sayısı birdir ancak son ailede iki çalışan kadın bulunmaktadır. Bunun nedeni, çalışabilir nitelikte olmayan (64 yaş ve üzeri) bir kadının çalışıyor olmasıdır. Çalışabilir kadının sayısının iki olduğu gruba bakıldığında, 53 ailenin 12'sinde çalışan kadın birey olmadığı görülmektedir. 31 ailede bu iki kadından yalnız biri çalışmaktadır. Geriye kalan 10 ailede ise her iki kadının da işgücü piyasası içinde olduğu görülmektedir.

Çalışabilir kadın sayısının üç olduğu grupta, üç ailede çalışan kadın yoktur. Yedi ailede üç kadından yalnızca biri, üç ailede de iki kadın çalışmaktadır.

Çalışmak istemeyen veya çeşitli nedenlerden dolayı çalışamaz durumda olan kadınlar, işgücü piyasası dışında olmalarına rağmen aile ekonomisini destekler faaliyetlerde bulunmaktadır. Söz konusu faaliyetlerin başında dikiş, nakış ve örgü gibi el işleri; bebek veya yaşlı bakımı ile günlük yevmiyeli işler gelmektedir.

Göçmen ailelerinin işgücü piyasası dışında kalma nedenlerinden biri de eğitimidir. Çalışmayan hane halkı bireylerinin işgücü piyasaları dışında kalma nedenlerine bakıldığında, % 36,2'lık bir kitlenin, yalnızca öğrenci olduğu için işgücü piyasası dışında kaldığı görülmektedir. Eğitim bu oranıyla, işgücü piyasası dışında kalma nedenlerinin ilk sırasında yer almaktadır.

Tablo 3.6: Cevaplayıcıların eğitim-cinsiyet verileri

Eğitim	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Okuma Yazma Bilmiyorum	4	1	5
Okuma Yazma Biliyorum Fakat Bir Okuldan Mezun Değilim	3	7	10
İlkokul Mezunuyum	11	2	13
Ortaokul veya Dengi Bir Meslek Okulundan Mezunum	44	39	83
Lise veya Dengi Bir Meslek Okulundan Mezunum	46	36	82
Üniversite Mezunuyum	20	12	32
Toplam	128	97	225

Çoğunluğu ortaokul (83 kişi) ve lise mezunu (82 kişi) olan cevaplayıcıların tümü eğitime özel bir önem vermektedir. Yapılan görüşmelerden kız çocuklarının okullaşma oranının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Çocuk sahibi olan cevaplayıcılar, çocuklarının iyi bir eğitim alarak statüsü olan güvenceli bir işe sahip olmalarını istemektedir. Kendileri beden işçisi olarak çalışan bu bireyler, çocukları için aynı geleceği istememektedir.

Doğanay (2005)'a göre 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin % 29'unun ilkokul, %34'ünün ortaokul, % 18'inin Lise, % 2'sinin meslek okulu, % 2'sinin ise yüksek okul mezun ve % 14'ü de eğitimsizdir. Doğanay (2005) verilerine göre de ortaokul ve dengi bir okuldan mezun olanların sayısı ilk sırada yer almaktadır.

Tablo verilerine bakıldığında, okuma yazma bilmeyen beş kişiden dört tanesinin kadın, bir tanesinin erkek olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilen ancak bir okuldan mezun olamayan on kişinin üç tanesi kadın yedi tanesi ise erkektir. Okullaşma oranlarına bakıldığında da 128 kadının 121 tanesinin bir okuldan mezun olduğu görülmektedir. Yani kadın okullaşma oranı % 94,5 gibi oldukça yüksek bir orandır. Erkek göçmenlerde de durum benzer özellikler göstermektedir. 97 erkek cevaplayıcının 89 tanesi en az bir okuldan mezundur. Erkek okullaşma oranı da % 92'dir.

Tablo 3.7: Cevaplayıcıların Harcama kalemleri ve bunlar içinde eğitimin payı

		Eğitime devam eden kişi sayısı				Toplam
		Yok	1	2	3	
Harcama kalemleri	Eğitim	1	20	21	2	44
	Yiyecek ve Giyim	95	49	17	0	161
	Ev eşyası, Konut veya Kira	13	3	0	0	16
	Diğer [sağlık, eğlence, kültür, ulaştırma]	2	0	2	0	4
Toplam		111	72	40	2	225

Öğrenime özellikle yüksek öğrenimine devam eden bireylerin bulunduğu ailelerde, en önemli harcama kalemi eğitimidir. Eğitim harcamalarını en önemli harcama kalemi olarak gösteren 44 ailenin 20 tanesinde bir, 21 tanesinde iki ve iki tanesinde de üç birey eğitime devam etmektedir. Cevaplayıcılar, refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitimin gerekli olduğunu düşünmektedir. Ancak çalışma hayatında, iş ilişkilerinin ve işteki başarının temel belirleyicisinin çoğu zaman eğitim olmadığını da vurgulamaktadırlar.

Yüksek öğrenimin giderek yaygınlaşması, bireylerin işgücü piyasasına girme yaşını yukarı taşımaktadır. Zira birinci kuşağın işe başlama yaşı ile ikinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı birbirinden farklıdır.

İşe başlama yaşındaki farklılıklara karşın, sosyal güvencenin önemi konusunda fikir birliği vardır. Cevaplayıcılar sosyal güvenceyi, sağlık olanakları ve gelecek garantisi olarak görmektedir. Bu nedenle, iş tercihlerinde aradıkları ilk koşulun sosyal güvence olduğunu vurgulayan 225 cevaplayıcının yalnız 29 tanesi sosyal güvencesi olmadan çalışmaktadır. Kalan 196 kişi ya SSK'lı ya Bağ-Kur'lu ya Emekli Sandığı mensubu ya da başka bir kurumun güvencesi altındadır.

Türkiye ile Bulgaristan arasında bir sosyal güvenlik anlaşmasının yapılmamış olması birinci kulak göçmenler için sıkıntı vericidir. Zira, belli bir dönem Bulgaristan ekonomisi için çalışmış bu bireyler emeklerinin karşılığını ne Bulgaristan'da ne de Türkiye'de alamamaktadır. Bulgaristan'da çalıştıkları süre ile Türkiye'de çalıştıkları süre birleştirilirse emeklilik hakkına daha çabuk kavuşacak olan bireylerin şu anda böyle bir kazanımları bulunmamaktadır.

Gerek çocuk yaşlarda çalışmaya başlayan birinci kuşak göçmenler, gerekse işgücü piyasasına nispeten geç giren ikinci kuşak göçmenler, daha rahat bir gelecek istemekte ve bu nedenle de iş tercihinde sosyal güvenceyi aramaktadır.

İş tercihini etkileyen bir diğer etmen ücrettir. Çalışmak için düşük bir ücret tercih edilmez diyenlerin oranı oldukça yüksektir. Buna rağmen, sosyal güvence garantisi olan işlerde öncelik, sosyal güvenceye verilmekte ücret ikinci planda kalmaktadır. Cevaplayıcıların ücretlendirme istatistikleri de bunu desteklemektedir.

Tablo 3.8: Cevaplayıcıların sektör ve ücretlendirme verileri

		Ücretlendirme			Toplam
		Hak ettiğimin çok altında alıyorum	Hak ettiğime yakın alıyorum	Hak ettiğimi alıyorum	
Sektör	Tarım Sektörü	0	0	3	3
	Sanayi Sektörü	26	35	14	75
	Hizmetler Sektörü	11	27	24	62
Toplam		37	62	41	140

Tablo verilerine göre, tarım sektörü dışındaki sektörlerde bireyler emeklerinin tam karşılığını alamadıklarını söylemektedirler. Sanayi sektöründe çalışan 75 kişinin yalnızca 14 tanesi hak ettiği ücreti aldığını kalan 61 kişi hak ettiğinin altında ücret aldığını vurgulamaktadır. Hizmetler sektöründe de durum pek farklı değildir. Hizmetler sektöründe çalışan 62 kişiyi yalnızca 24 tanesi hak ettiği ücreti aldığını söylemektedir. Belli bir ücret karşılığı çalışan 140 kişiden 99 tanesinin hak ettiği ücreti alamadığı halde çalışıyor olması iş tercihinde aranan ilk koşulun ücret olmadığını göstermektedir.

Hane halkı gelirleri ve bunların hane ihtiyaçlarını karşılama oranlarına bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır.

Tablo 3.9: Cevaplayıcıların hane gelirinin ihtiyaçları karşılama oranları

		Karşılama					Toplam
		Çok zor	Zor	Orta	Kolay	Çok kolay	
Gelir	0-499 YTL	5	11	5	0	0	21
	500-999 YTL	3	23	30	2	0	58
	1000-1499 YTL	1	20	50	17	0	88
	1500-1999 YTL	0	2	25	14	0	41
	2000+ YTL	0	3	4	9	1	17
Toplam		9	59	114	42	1	225

Bireylerin ait oldukları gelir dilimi yükseldikçe, gelirin ihtiyaçları karşılama oranı da yükselmektedir. 0-499 YTL gelir aralığında 21 aile bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerden, bunların çoğunun 60 ve üzeri yaştaki bireyler olduğu bilinmektedir. Emekli maaşları ve çeşitli yardımlarla geçinen bu bireyler, çocukları ile yaşamadıkları için bağımlılık oranını düşürücü bir etki yaratmaktadır. 1000-1500 YTL aralığı, 88 aile ile ilk sırada yer almaktadır. 225 ailenin 68'i (dokuzu çok zor, 59'u zor) gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğunu, 114'ü orta olduğunu ve kalan 43'ü (42'si kolay, biri çok kolay) gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olduğunu söylemektedir.

Tablo 3.10: Cevaplayıcıları hane gelirleri ve gelir memnunluk oranları

		Memnuniyet derecesi				Toplam
		Memnunum	Orta	Memnun değilim	Hiç memnun değilim	
Gelir	0-499 YTL	1	8	11	1	21
	500-999 YTL	8	34	13	3	58
	1000-1499 YTL	19	55	11	3	88
	1500-1999 YTL	20	18	3	0	41
	2000+ YTL	10	6	1	0	17
Toplam		58	121	39	7	225

Cevaplayıcılara, hane gelirinden memnun olup olmadıkları sorulmuş ve alınan cevaplar tablo 3.10'daki gibi gruplandırılmıştır. Cevaplayıcıların hane gelirinden duydukları memnuniyet, gelir dilimleri ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Bireylerin hane geliri arttığında, bu bireylerin gelirden memnurluk oranları da artmaktadır. 0–499 YTL aralığında bulunan 21 kişinin 11'i gelirden memnun olmadıklarını belirtmiştir. 500–999 YTL ile 1000–1499 YTL aralığında bulunanlar, gelirlerinden çok memnun olmadıklarını ancak şikâyetçi de olmadıklarını söylemektedir. Hane gelirinin 1500- 1999 YTL'ye çıktığı aralıkta bulunan 41 kişinin 20'si, 2000 YTL ve üzerine çıktığı aralıkta da 17 kişinin onu gelirden memnun olduklarını belirtmektedir.

1989 göçüyle gelenlerin sosyo-ekonomik etkilerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1989 göçüyle Türkiye'ye gelip yerleşen Bulgaristan göçmenlerinin çalışma hayatına dâhil olma oranı oldukça yüksektir. Bu oran içindeki kadın işgücü sayısı da azımsanamayacak ölçüdedir.

Gelinen dönemin koşulları gereği yoğun çalışma koşulları ve ağır işlerde çalışmayı kabul eden birinci kuşak göçmenler, tasarruf meyillerinin yüksekliği sayesinde kısa sürede mülk sahibi olmayı başarmışlardır. İlerleyen dönemlerde tasarruflarını yatırıma dönüştüren bazı göçmen işçiler işveren konumuna gelmişlerdir. Milli Gelire ve istihdama küçük de olsa katkı yapan söz konusu işletmelerin pek çoğu hizmet sektöründe yer almaktadır.

Göçün ekonomik ve sosyal tüm zorluklarını görmüş ve yaşamış olanlar, Türkiye'de sahip oldukları maddi ve manevi kazanımları nedeniyle tersine göçü düşünmediklerini vurgulamaktadırlar. Ancak, çok sayıda göçmen çocuğunun özellikle de genç erkeklerin imkân olduğu takdirde Bulgaristan üzerinden AB ülkelerine göç etmeye hazır oldukları görülmektedir. Bulgaristan'ın 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla AB ülkesi olması, yurtdışı eğitim ve iş olanaklarından yararlanmak isteyenler için fırsat anlamına gelmektedir. Diğer AB ülkelerine geçiş fırsatı, bu fırsattan yararlanmak isteyenlerin yani çifte vatandaşlık hakkından yararlananların sayısını artırmıştır. İşsizlik oranının yüksek, ücretlerin düşük ve sosyal güvencenin yetersiz olması göçü zorlamaktadır. Zorunlu bir göçle Türkiye'ye gelen bu bireyler, Türkiye'deki ekonomik beklentilerinin sınırlı olması nedeni ile göç etme eğilimindedir.

Çifte vatandaşlığı bir avantaj olarak görenlerin yanında bunun bir avantaj olmadığını ve zamanla ortaya çıkacağını vurgulayanlar da bulunmaktadır. Yaşanan bu

ayırma rağmen, Bulgaristan'a geri dönmenin ve orada daha iyi yaşam koşullarına sahip olmanın mümkün olmayacağı konusunda fikir birliği vardır.

Çalışma kapsamındaki 225 aile ve diğer tüm Bulgaristan göçmenleri üç ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye kabul edilmişler ve Türk ekonomisini oldukça zorlamışlardır. Ancak çalışma eğilimleri yüksek olan göçmenler, işverenler tarafından tercih edilen bir kitle haline gelmiştir. Ağır çalışma koşullarında ve düşük ücretlerle çalışan göçmen işçiler, işverenlerin işçi maliyetlerini düşürücü bir etki yaratmıştır. Göçmen ailelerin çalışma hayatına bakıldığında, işçilikten işverenliğe doğru dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir.

Genelde Bulgaristan göçmenleri, özelde ise anketi cevaplayan 225 kişi çalışma hayatına dâhil oluşlarıyla, elde ettikleri gelir ve onu harcama biçimleriyle, eğitime ve sosyal güvenceye verdikleri önemle, yatırımlarıyla ve ekonomiye etki edecek tüm karar ve davranışlarıyla bugünü etkilerken, artan nüfuslarıyla da yarını etkileyecek gibi görünmektedir.

Tüm bu ekonomik etkilere ek olarak sosyal hayatta da çeşitli değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. 1989 göçmenleri aynı dili konuştukları bir ülkeye göç etmişlerdir. Bu nedenle Türk toplumuna uyum sağlamaları zor olmamıştır. Gelen göçmenler genellikle daha önce gelen hemşerilerinin yanında yerleşmeyi tercih etmektedir. Yerleşim yerleri olarak daha önce gelen Bulgaristan göçmenlerinin olduğu bölgelerin tercih edilmesi, yerli halka uyum sürecini uzatmıştır. Uyum sürecini uzatan bir diğer etmen, göçmenler arası evlilik oranlarının yüksek olmasıdır. Ancak bu durum ikinci kuşak göçmenlerle birlikte aşılmaya başlamıştır.

4. BÖLÜM: SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

En genel tanımıyla göç; ekonomik, siyasi ya da sosyal nedenlerle bireylerin veya toplulukların oturdukları yerleşim yerini bırakıp yerleşmek için başka bir bölge ya da ülkeye gitmeleridir. Bu anlamda Türkiye bir göç ülkesidir. Göç, diğer dünya ülkeleri gibi ülkemizi de en çok etkileyen toplumsal olgulardan biridir ve bu olgu Türkiye'ye Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin genişleme döneminde; fethedilen bölgelere Anadolu'dan getirilen aileler yerleştirilmiştir. Dünyanın pek çok yerinde Türk soylu bireylere rastlanmasının temel nedeni, Osmanlı Devleti'nin söz konusu iskân politikasıdır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girmesi, yeni göç akımlarını da beraberinde getirmiştir. İmparatorluk sınırlarının daralmaya başladığı bu dönemde, ülke sınırları içindeki pek çok milletin bağımsızlığını kazanması ve Türk ahalinin bu bölgede yaşadığı zorluklar Anadolu'ya yönelik göçü artırmıştır. Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Rusya gibi Balkan ülkelerinde yaşayan pek çok kişi kuruluşu Anadolu'ya kaçmakta bulmuştur.

1950'li yıllara kadar göç, bir devlet politikası olarak kullanılmıştır. Dönemin savaşları ve Kurtuluş Mücadelesi nedeni ile ülke nüfusu, özellikle de çalışabilir erkek nüfus azalmıştır.

Ekonomik kalkınma amacıyla gerçekleştirilen bu göçler, dönemin hükümetleri tarafından desteklenmiş, gelen göçmenlere iskân olanağı sağlanmış ve bir an önce üretime geçebilmeleri için çeşitli maddi ve aynı yardımlarda bulunulmuştur.

Gelen göçmenlerin iskân planları hazırlanırken, geldikleri ülkedeki alışkanlıkları ve üretim biçimleri dikkate alınmış olsa da uygulamada bu planlara bağlı kalınmamıştır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'ye yapılan göçlerin önemli bir özelliği; söz konusu göçlerin, göçe taraf olan ülkeler arasındaki anlaşmalar doğrultusunda yapılmış olmasıdır. Bir diğer özelliği de, göçlerin daha çok ırksal, ulusal, sosyo-kültürel ve siyasi temeli olan soydaş göçleri olmasıdır. Farklı ülkelerden gelmiş olmalarına karşın, aynı dil grubunda yer alan, benzer yaşam alışkanlıkları olan ve çoğunluğu Müslüman olan kitlelerin Türkiye'de şiddetli ve uzun süreli bir uyum sorunu yaşamadığı ortadadır.

Gelen göçmenlerin çoğu, geldikleri ülkenin tarım sektöründe istihdam edilen bireyledir. Geldikleri bölgenin ileri üretim tekniklerini Türkiye tarımının gelişmesi için kullanmış olan bu bireyler, ülke tarımının ve dolayısıyla ülke ekonomisinin gelişmesinde katkıda bulunmuşlardır.

1990'lı yıllara kadar devam eden kitlesel göç hareketleri sonucu Türkiye'ye gelen göçmelerin mesleki nitelik düzeyi giderek artmaktadır. 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin okullaşma oranı ve meslek sahibi olanların oranı, 1950'li yıllarda gelen göçmenlerden fazladır. Dünya ekonomik sistemi gereği, tarım sektörü giderek önemini kaybetmiş, işgücü artık hizmetler sektöründe yer almayı tercih eder olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki göçler, kalkınmanın lokomotifi olarak görülmüş ve gelen pek çok göçmen devlet desteği almıştır. Cumhuriyet döneminde gelenlerin çoğu Türkiye'de istihdam olanağı bulmuş ve gerek üretim, gerekse tüketim alışkanlıklarıyla ülke ekonomisini etkilemişlerdir. Göçmenlerin geldikleri dönemlere bakıldığında, ülke ekonomisini zorlayıcı etkileri görülmektedir. Zira, her yeni gelen göçmen kitlesi, onlar için yapılması gereken yatırım ve hizmetleri gerekli kılmıştır.

Çalışma kapsamındaki 225 aile ve 1989 zorunlu göçü ile gelen Balkan Türkleri de söz konusu hizmet ve yatırımları gerekli kılan göçmen kitleleri arasındadır.

Gelen göçmenlerin ülke ekonomisi üzerindeki yarattıkları bir diğer etki, emek piyasası üzerinde görülmektedir. Göçmenlerin işgücü piyasalarında yer alma durumları, çalışma konusundaki tutum ve düşünceleri, cinsiyet ve eğitimin çalışma yaşamına etkileri de ülke ekonomisini etkiler özelliklerdir.

1989 zorunlu göçü ile Bulgaristan'dan gelen ve halen Görece Göçmen Konutlarında ikamet eden 225 aile ile yapılan çalışma sonucu elde edilen veriler göstermektedir ki, göçmen ailelerin çalışma oranı ve bu yöndeki istekleri oldukça yüksektir. Çalışma engeli bulunmayan herkesin çalışması gerektiğini düşünen ailelerde kadın çalışan sayısı da küçümsenemez derecededir. Çağlayan'ın araştırma sonuçları, çalışmayı destekleyen sonuçlar vermektedir. Çağlayan(2007)'in çalışmasına göre, tüm görüşmelerde ilk yapılan vurgu göçmenlerin çalışkanlığı ve tutumluluğu üzerine olmuştur. Özellikle de kadın işgücünün evde çalışmadan, üretmeden oturmasını bir türlü anlayamadıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmak istemeyen veya çeşitli nedenlerden dolayı çalışamaz durumda olan bayanlar, işgücü piyasası dışında olmalarına rağmen aile ekonomisini destekler faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Söz konusu faaliyetlerin başında dikiş, nakış ve örgü gibi el işleri; bebek veya yaşlı bakımı ile günlük yevmiyeli işler gelmektedir.

Çalışamaz durumda olmak, göçmen ailelerde işgücü piyasası dışında kalma sebeplerinden biridir. Bir diğeri de eğitimidir. Çoğunluğu ortaokul ve lise mezunu olan cevaplayıcıların tümü eğitime özel bir önem vermektedir. Özellikle yüksek öğrenimine devam eden bireylerin bulunduğu ailelerde, en önemli harcama kalemi eğitimidir.

Yüksek öğrenimin giderek yaygınlaşması, bireylerin işgücü piyasasına girme yaşını yukarıya taşımaktadır. Zira birinci kuşağın işe başlama yaşı ile ikinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı farklılık göstermektedir.

Çalışma hayatına erken başlayan birinci kuşak göçmenlerin, tasarruf eğilimlerinin yüksek oluşu, çoğunun mülk sahibi olmasını sağlamıştır.

Göçün ekonomik ve sosyal tüm zorluklarını görmüş ve yaşamış olanlar, Türkiye’de sahip oldukları maddi ve manevi kazanımları nedeniyle tersine göçü düşünmediklerini vurgularken, daha genç olanlar uluslar arası göçe meyilli görünmektedirler. Çağlayan (2007)’a göre de “orta yaş ve üstü grubun gelecekle ilgili konusunda Bulgaristan’dan hiçbir beklentisi yoktur”. Bulgaristan’ın 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla AB ülkesi olması, yurtdışı eğitim ve iş olanaklarından yararlanmak isteyenler için fırsat anlamına gelmektedir. Diğer AB ülkelerine geçiş fırsatı, bu fırsattan yararlanmak isteyenlerin yani çifte vatandaşlık hakkından faydalananların sayısını arttırmıştır. Türkiye’de işsizlik oranının yüksek, ücretlerin düşük ve sosyal güvencenin yetersiz olması söz konusu bu göç akımını zorlamaktadır. Zorunlu bir göçle Türkiye’ye gelen bu bireyler, Türkiye’deki ekonomik beklentilerinin sınırlı olması nedeni ile göç etme eğilimindedir.

Çifte vatandaşlığı bir avantaj olarak görenlerin yanında bunun bir avantaj olmadığını ve zamanla ortaya çıkacağını vurgulayanlar da bulunmaktadır. Yaşanan bu ayrıma rağmen, Bulgaristan’a geri dönmenin ve orada daha iyi yaşam koşullarına sahip olmanın mümkün olmayacağı konusunda fikir birliği vardır.

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki, Türkiye göç alan, gelen göçmen kitlelerinden sosyal ve ekonomik anlamda etkilenen bir ülkedir. Bununla birlikte özellikle, 1960’lı yıllardan sonra göç veren bir ülke kimliğini kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma mücadelesi veren Avrupa, yapılanma için gerekli işgücünü, içinde Türkiye’nin de bulunduğu Balkan ülkelerinden ithal etmeye başlamıştır.

1960'lı yıllarda, göçmen işçilerin tasarruflarını ülkenin kalkınmasında temel kaynak olarak kullanmak, ülkedeki işsizlik oranını azaltmak, niteliksiz işgücünü yurt dışında nitelikli işgücüne dönüştürmek gibi nedenlerden dolayı yurtdışına işçi gönderimi bir devlet politikası haline almıştır. Yani Türkiye'den dışarıya verilen göçün temel nedenini ekonomik nedenler oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 1960 ve 70'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik durumu analiz etmek, Türkiye'den dışa göçü anlamada önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye'deki toplam işsiz sayısı sürekli bir artış içerisindedir. Bu yüksek işsizlik oranı, nüfus artışına cevap veremeyen bir ekonominin sonucudur. Ayrıca doğum oranının da oldukça yüksek oluşu işsizliğin devam edeceğinin bir göstergesidir.

1960'lardaki Batı Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya yönelimli göçü, 1970'lere gelindiğinde Ortadoğu ülkelerine yapılan göçler izlemiştir. Proje bağıntılı bu göçler, bölgedeki istikrarsızlıklar ve Körfez Savaşı gibi nedenlerle azalma göstermiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin yeni hedefi, yeniden yapılanma gayretinde olan Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olmuştur.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine ile Bağımsız Devletler Topluluğu'na proje bağıntılı olarak giden işgücünün ülke ekonomisine etkileri incelendiğinde, Avrupa ülkelerine giden işgücünün etkilerinden farklı olduğu görülmektedir.

Orta Doğu ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na proje bağıntılı olarak giden işgücü, proje bitimine kadar söz konusu ülkelerde bulunmaktadır. Giden işgücünün yerleşme gibi bir amacı olmadığından göç, ailesel bir göç değildir. Daha çok, genç ve erkek nüfus göç etmektedir. Giden işgücünün nitelikli bireylerden oluşması, bu göçmen kitlesinin bir diğer özelliğidir.

Söz konusu bölgelere giden Türk firmaları, yanlarında kendi çalışanlarını götürmekte ve onların tüm gereksinimleri karşılamaktadır. Bu nedenle, işçi tasarruflarının büyük bir bölümü Türkiye'ye transfer edilebilmektedir.

Türk işverenlerinin müteahhitlik işlerinde Türk ara malı kullanması ve Türk tüketim kalıplarını benimsemiş bireylerin, gittikleri ülkelerde bu tüketim olanaklarını bulamaması nedeniyle Türk piyasalarına yönelmesi Türkiye'nin ihracat gelirlerini artırıcı etki yaratmaktadır.

Proje bağıntılı göçler, yaşadığı ülkeyi süresiz olarak değiştiren ve farklı bir kültüre uyum sağlamak zorunda kalan bireylerin oluşturduğu bir göç akımı olmadığı için geri dönüşte ciddi uyum sorunları yaşanmamaktadır.

Avrupa ülkelerine yapılan göçler ve etkilerine bakıldığında, durumun biraz daha farklı olduğu görülmektedir. Çünkü;

- Önceleri misafir işçi statüsünde olup uzun vadede Türkiye'ye geri dönmeyi planlayan işçiler, zamanla buldukları ortama uyum sağlamış ve yurtdışında yerleşmeye yönelmiştir.
- Yurtdışında yerleşik düzene geçen Türkler, giderek buldukları ülke vatandaşlığına geçmeyi tercih eder olmuştur.
- Yurtdışında yaşayan Türkler artık işveren kimlikleriyle ön plana çıkmaya başlamışlardır.

Almanya'ya ile yapılan işgücü anlaşması sonrasında hız kazanan Avrupa macerasında 45 yıl geride kalmıştır. Konuk işçilikten işvereniğe uzanan bu süreç sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Gittikleri ülkenin dilini bilmemek, uyum problemi yaşamak, eğitim sistemine adapte olamamak, din ve kültür farklılığından kaynaklan olumsuzluklar gibi pek çok sorun ve yabancı düşmanlığı yurt dışına giden göçmenleri oldukça zorlamıştır.

Belli bir süre sonra geri dönen göçmenler, yurda dönüşte yine uyum problemleri yaşamışlardır. Farklı bir ülkenin sosyo-ekonomik kültürüne alışmış bireyler, kendi ülkelerine döndüklerinde bazı sıkıntılar yaşamışlardır. İkinci kuşak göçmenlerin yurt dışında eğitim hayatına başlamış olması, ülkelerin eğitim sistemlerindeki farklılık nedeniyle ikinci kuşağın eğitim sistemine uyum sağlanamaması ve eğitimini yarıda kesmesi, özellikle çocukların iki kültür arasında kalması ve Türkiye'ye sosyal ve kültürel anlamda yabancılaşma sayılabilecek sosyal sıkıntılardır. Yapılan incelemeler göstermiştir ki, birinci kuşak göçmenler, göçün tüm ağırlığını yaşamış olsalar da, sonraki kuşaklar da bu olgudan fazlasıyla etkilenmektedir.

Tüm bu sıkıntılara karşın göçün getirdiği bazı yenilikler, modernleşme anlamında bazı adımlar vardır.

Yurt dışında işe alınma, işçi dövizleri ve geri dönüşler Türkiye'de var olan modernleşme eğilimlerini hızlandırmıştır. Yurt dışından dönüş yapanlar, yabancı ülkedeki refah düzeylerini Türkiye'de de arar olmuşlar bu nedenle Türkiye'nin beklentilerini artırıcı bir etki yaratmışlardır. İyi bir iş bulabilmek için eğitimin gerekli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yine bu dönemde, kırdan kente ve doğudan batıya göçü artma eğilimindedir. Dışa göç bu eğilimlerin her birini görülür biçimde hızlandırmıştır. Türkiye'nin ulaştırma ve haberleşme altyapısında kaydedilen çarpıcı ilerlemeler, kırsal

bölgelere elektriğin ve televizyonun girmesi, okullar ve sağlık klinikleri gibi devlet hizmetlerinin yaygınlaştırılması bu modernleşme hareketinin bir parçasıdır.

Kesin dönüş yapmış birçok göçmen, kendileri için evler inşa etmiş ve kira geliri elde edebilmek için de apartman daireleri almışlardır. Kiralık evlerin bulunabilmesi çekirdek aileleri teşvik etmiş ve aynı zamanda pek çok dayanıklı tüketim mallarına olan talebi artırmıştır. Türkiye’de yaşanan bir değişme, kira bedellerinin o dönem için Alman Markı cinsinden belirlenmesidir. Yabancı parayla kira tahsilâtı günümüzde de devam eden bir uygulamadır.

Toplumsal anlamdaki bu değişim ve dönüşümler kadar önemli bir diğer konu, işçi dövizleridir. İşçi dövizleri, 1964 yılından itibaren Ödemeler Dengesi kalemleri arasında yer almaya başlamış ve yurtdışında çalışan işçilerin sayısına paralel olarak gelişmiştir.(EK 2 ve EK 3’teki tablolar incelendiğinde, yıllara göre faiz girişlerindeki dalgalanmalar görülmektedir).

İşçi dövizlerinin ödemeler dengesi üzerindeki olumlu etkilerinin anlaşılmasıyla yurtiçine gelen işçi dövizini artırıcı önlemler alınmaya başlanmıştır. Ayrıca, söz konusu dövizlerin gerek yurt ekonomisine ve gerekse işçilerin menfaatlerine uygun olarak organize edilmesine başlanılmıştır.

Döviz girişini teşvik etmek için Türk Hükümeti, gönderilen dövizler için özel döviz kurları, yurtdışındaki Türklerin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’ndaki döviz hesaplarına özel faiz oranları ve yurtdışında yaşayan Türklerin döviz olarak ödenen bedel karşılığı zorunlu askerlik hizmetinin kısaltulmasına izin veren bir program gibi bazı politikalar geliştirmiştir

İşçi dövizlerinin ülkeye transfer edilişi 1970’li yıllarda dış borç ödemelerinde rahatlık sağlamışsa da, bu uzun süren bir gelir kaynağı olmamıştır. Ayrıca, İşçi göçü ile ulaşılmak istenen ekonomik kalkınma gerçekleşmemiş ancak, küçük de olsa iyileşmeler yaşanmıştır. Bunun temelde iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, yurt dışına yerleşmeyi düşünen bireylerin tasarruflarını buldukları yabancı ülkelerde değerlendirmeye başlaması, ikincisi de, yurda dönüş yapanların, getirdikleri tasarrufları ya faize ya da taksit ya da bir dükkân gibi küçük hizmet işletmelerine yatırmalarıdır. Yatırım yapma eğilimi düşük olan bu bireylerin harcama biçimlerine bakıldığında, genellikle arazi ve konut ile tüketim malları harcamalarının fazla olduğu görülmektedir.

İşçi göçlerinin eskiye oranla azalması, yurda giren işçi dövizlerini de azaltmıştır. Bu da işçi dövizlerinin niteliğini değiştirmiştir. Önceleri ödemeler dengesi kalemleri arasında anapara ve faiz ödemelerimizi karşılayacak önemli bir kaynak niteliğindeyken bugün eski işlevi azalmış ve ödemeler dengesi kalemleri arasında kısa vadeli bir kredi niteliğine dönüşmüştür.

Köy Kalkınma Kooperatifleri (KKK) ve Türk İşçi Şirketleri, Türk işçilerin tasarrufları anayurda çekmek üzere oluşturulan iki önemli kurumdur. Ancak, bu kurumlar da ekonomik ve teknik yetersizlikler nedeniyle hedeflerine ulaşamamışlardır.

Ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapısında değişim ve dönüşümler yaratan bu olgu, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Özellikle Türkiye gibi Dünyanın hemen her bölgesinde Türkiye için büyük potansiyel güç oluşturan yaklaşık dört milyona yaklaşan Türk vatandaşı bulunmaktadır. Yurt dışındaki Türk vatandaşların sayıları birçok devletin nüfusundan fazladır. Bu küçük Türkiye gerçeğini bütün boyutlarıyla kavrayacak ve uzun dönemli planlar yapacak bir kurumun varlığı uygun bir çözüm olacaktır.

Göç olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar göç veren ülkeleri olduğu kadar göç alan ülkeleri de ilgilendirmektedir. Bu nedenle dünyadaki yeni göç politikası oluşturulmalı ve bu politika uluslararası işbirliği ile en etkin yolun araştırılması anlayışını benimsemelidir. Bu çerçevede, özellikle Türk işgücünün buldukları ülkelerle gerek resmi gerek özel her düzeydeki kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi sorunların çözümü açısından önem taşımaktadır.

Yurt dışındaki işgücümüzün büyük bölümünün bulunduğu Batı Avrupa'nın ileri sanayi ülkelerinde, özellikle son yıllarda görülen teknolojik gelişmeler nedeniyle niteliksiz işgücüne olan gereksinim her geçen gün azalmaktadır. 21'inci Yüzyılın göç gerçeğini nitelikli elemanlara olan ihtiyaç oluşturmaktadır. Nitelikli elemanlara olan talep, onların önündeki her türlü engeli kaldırmaktadır. Bu nedenle, yurt dışında bulunan Türk işgücünün yeni yüzyılda Avrupa ülkelerinin işgücü piyasalarına girebilmeleri, bu piyasalarda yerli işgücü ve diğer ülkelerin işgücü ile rekabet edebilmeleri ancak, iyi bir meslek eğitimi görmelerine bağlıdır.

Bunun yanında, bireylerin iyi bir eğitim görmüş olmaları, gerek buldukları ülkelere uyum sağlamaları, gerek o ülkelerin toplumlarında daha etkili konumlara gelmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Mesleki uyumun sağlanabilmesi için, bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan meslek eğitimi projesi benzeri somut projeler geliştirilmesi, ayrıca yurt dışındaki bireylerin, çalışma ve sosyal güvenlik hakları konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Yurt dışında yaşayan tasarruf sahiplerinin tasarruflarını Türkiye’de değerlendirmeleri teşvik edilmeli, böylece Türkiye’nin yatırım, üretim ve istihdamına katkı sağlanmalı, ayrıca, tasarruf sahiplerine alternatif ve güvenilir seçenekler sunulmalıdır. Bu amaçla ilgili kurum ve kuruluşların birlikte çalışmalı ve yurt dışında yaşayan tasarruf sahiplerinin kaynaklarının yanlış kişi ve kurumlara gitmesi engellenmelidir.

Yurt içinde ve gelen göçmenlerle ilgili alınabilecek önlemler ise şöyledir:

- Yoğun göç akımlarını durdurucu önlemler almak ve mevcut göçmenlerin uyum sorunlarını çözmek,
- Yabancılarla ilgili yasalara açıklık ve netlik kazandırmak,
- Türkiye ayrıca, doğu ile batı arasında bulunan bir geçiş ülkesidir. Bu nedenle Batı ülkelere geçmek isteyen Doğu kökenli göçmenler, Türkiye’de buldukları süre içinde Türkiye’de kalma kararı verebilmektedir. Bu anlamdaki göçlerin kısa sürede tespit edilip gereğini yapmak.
- Niteliksiz işgücünün ihracını teşvik etmek,
- Nitelikli işgücünü, çeşitli teşvik ve desteklerle yurt içinde çalışmaya sevk etmek,
- Yurt dışında edinilen ve kalkınmaya katkısı olacak olan her türlü üretim şeklini desteklemek ve Türkiye’de kullanma olanağı yaratmak,
- Meslek okullarının ve mesleki eğitim kurumlarının yapısını geliştirmek,
- Yurt dışından gelen göçmenleri, bilgi ve becerilerine uygun işlerde istihdam ederek daha yüksek gelir elde etmek,
- İskânlı kabul edilen göçmenlerin yerleşim yeri inşasında, göçmenlerin katılımını sağlamak,
- Gelen göçmenlerin kayıt dışı ekonomilerde istihdam edilmelerini engellemek.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abadan-Unat, N. (2002) *Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Ağanoğlu, H. Y. (2001) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi, GÖÇ* (III. Basım), Kum Saati Tarih Dizisi: İstanbul.
- Arayıcı, A. (2002) *Türkiye'den Avrupa'ya Göçün 40 Yılı*, Ceylan Yayınları: İstanbul
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (1997) *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997–1998, Bir İnsanlık Sorunu*, Tarih Vakfı Yayınları: Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2002) *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Çil, B. (2000) *İstatistik*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Frank, A.,G. (2003) *Dünya Sistemi, Beş yüz yıllık mı, Beş bin yıllık mı?, İmge Kitabevi*: Ankara
- Gegez, A.E. (2005) *Pazarlama Araştırmaları*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.: İstanbul.
- Glebe, G. (1997) *Housing and Segregation of Turks in Germany, Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation*, Şule Özükren ve Ronald van Kempen (ed.), Ercomer, Netherlands, s.122–157.
- Gökdere, A.Y. (1978) *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*, Türkiye İş Bankası Yayınları: Ankara.
- Görece Belediyesi (1994) *Görece*, İzmir.
- Güngördü, E. (2001) *Eğitim Fakülteleri İçin Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Güven, H. S. (1997) *Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları: Ankara
- Kempen, R. (1997) *Turks in the Netherlands: Housing conditions and Segregation in a Developed Welfare State, Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation*, Şule Özükren ve Ronald van Kempen (ed.), Ercomer, Netherlands, s.158–190.

- Martin, P.,L. (1991) *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü –Özellikle Federal Alman Cumhuriyeti'ne-*, Uluslararası Çalışma Bürosu: Ankara.
- Paine, S. (1974) *Exporting Workers: The Turkish Case*, Cambridge University Pres: London.
- Parasız, İ., Bildirici, M. (2002) *Modern Emek Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Seyidoğlu, H. (1996) *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları: İstanbul.
- Ural, A., Kılıç, İ., (2005) *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Uslu, S., Cassina, G. (1999) *Türkiye'den Avrupa'ya Göç (Turkish Migration to Europe)*, HAK-İŞ Eğitim Yayınları: Ankara.
- Varlık, L. (1984) *Yurt Dışındaki Türk İşçileri ve İşçi Tasarrufları*, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü: Ankara.
- Yalçın, C. (2004) *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık: Ankara.

Derleme Kitaplar

- Albayrak, A.S., Eroğlu, A., Kalaycı, Ş., Küçükşille E., Ak, B., Karaatlı, M., Keskin, H.Ü., Çiçek, E., Kayış, A., Öztürk, E., Antalyalı, Ö. L., Uçar, N., Demirgil, H., İşler, D.B., Sungur, O. (Derl) (2005) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım: Ankara.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (Derl) (1999) *Bilanço' 98, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.

Baskısı Gözden Geçirilmiş Kitaplar

- Yükselen, C. (2003) *Pazarlama Araştırmaları* (gözden geçirilmiş baskı), Detay Yayıncılık: Ankara.

Makaleler

- Arafat, M. (2000) “Bulgaristan’daki Türk Azınlığın Türkiye’ye Göçü”, *Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi*, c. 1, s. 1, ss. 33–43.
- Bilecen, T. (2005) “Balkan Göçlerinin Sosyal Boyutu”, *Toplumsal Tarih*, s.142, ss. 78–84.
- Çolak, F. (2003) “*Bulgaristan Türkleri’nin Anavatana Göç Hareketi (1950–1951)*”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, s.145, ss. 113–132.
- Dişbudak, C. (2004) “*Uluslararası Göç ve Türkiye*”, *İktisat, İşletme ve Finans*, s. 217, ss. 84–93.
- Karpat, K. (2003) “*Göçler ve Türkiye*”, da *Diyalog Avrasya*, s.10, ss. 8–17.
- Kayapınar, A. (2003) “*Türkiye- Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan’daki Türkler Açısından Değerlendirilmesi*”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, s.2, ss. 201–220.
- Muus, P. (2001) “*International Migration And The European Union, Trends and Consequences*”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, No: 9
- Saydam, R. (2003) “*Özel Dosya: Beyin Göçü, Rantiye Devletlere Can Simidi*”, *Öğretmen Dünyası*, s:285, ss. 6–11.
- Uğuz, Ş., Bilgen, İ., Yerlikaya, E. E. ve Evlice, Y.E. (2004) “*Göç ve Göçün Ruhsal Sonuçları*”, *Ç.Ü. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, c:13, s: 3, ss. 383–391.
- Yıldırımoglu, H. (2005) “*Uluslararası Emek Göçü, Almanya’ya Türk Emek Göçü*”, *Kamu- İş*, c:8, s:1, ss.129–153.
- Zülal, A. (2002) “*21. Yüzyılda Göçler*”, *Bilim ve Teknik*, s:415, ss. 60–64.

Raporlar

- T.C. Maliye Bakanlığı (2007) *Yıllık Ekonomik Rapor 2006*, T.C. Maliye Bakanlığı Yayını: Ankara.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış ilişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2007) *2005 Yılı Raporu, Yurtdışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler*, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- DPT (1994) *İşgücü Piyasası, Çalışma Hayatı, İstihdam ve İşsizlik Özel İhtisas Komisyonu, Yurtdışı Türk İşgücü Piyasası Alt Komisyonu Raporu*, DPT: Ankara.

Tezler

- Alper, A., M. (2005) *İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Güven, H. S. (1992) *Dönüş Göçünün Sosyal Politika Sorunları, “Yurtdışından Marmara Bölgesine Dönen İşçilerin Mesleki ve Toplumsal Uyum Süreçleri Üzerine Bir Araştırma”*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.
- Kılıçaslan, E. (2006) *Almanya’daki Türklerin Türk-Alman İlişkileri Açısından Önemi ve Türk Nüfusunun Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Alınabilecek Tedbirler*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara
- Kutlu, E. (1992) *Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye’den AT’ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 656, Eskişehir.

İnternet Kaynakları

- Akça, B. (2002) *1923–1953 Arası Türk-Bulgar İlişkileri ve 1950–51 Yıllarında Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgar Muhacirleri*,
<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=228>
- Akdağ, E., Söylemez, H. (24.05.2004) *Sürgün Yurdu Anadolu*,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11523>
- Arı, K. (27.09.2006) *1923 Türk- Rum Zorunlu Mübadelesi ve Türkiye’ye Etkileri*,
http://www.lozanmubadilleri.org/Kemal%20Ari_6.htm
- Aydoğan, N. (2004) *Dış Göçün Türkiye Durağı*,
<http://detay.gsu.edu.tr/haber.asp?ID=678>
- Börklü, M. Y. (29.09.2005) *Tarihsel Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları*,
<http://www.turan.tc/kalem/bilimsel/bul-mak.htm>
- Berk, O. (2003) *Göç Ve Orta Anadolu Kürtlerinin İkinci Göç Dalgası (Avrupa Göçü)*, <http://www.zincirlikuyu.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=10>

- Çağlayan, S. (17.10.2007) *Göç; Yağmurdan Kaçarken Doluya Tutulmak*,
<http://www.balkanlar.net/index.php?ind=reviews>
- Çavuşoğlu, H. (31.01.2007) *Göç, Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler*,
<http://odya.klemer.sitemynet.com/Kosova/id4.htm>
- Çetintaş, H. ve Barışık, S. (2002) *Küreselleşme ve Beyin Göçü*,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=229
- Çolak, A., ve Gençler, A. (2002) *Türkiye'den Yurtdışına Beyin Göçü: Ekonomik Ve Sosyal Etkileri*,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=179
- Daianu, D. (22.01.07) *Emek Piyasaları ve Göçün Etkileri*,
<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/articles/2007/01/22/reportage-01>
- Doğanay, F. (23.09.2005) *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*,
<http://www.gocsempozyumu.org/turkiyeyegoc.htm>
- DPT (2001) *İş Gücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/isgucu/oik650.pdf>
- Erdilek, N. (21.03.2006) *Bir Zorunlu Göç Dramı: MÜBADELE, Türk Yunan Nüfus Mübadelesi*, <http://www.gelawej.org/modules.php?name=News&file=article&sid=309>
- Ergün, M. (12.03.2007) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*
<http://www.egitim.aku.edu.tr/yontem.htm>
- Gökbayrak, Ş. (2004) *Nitelikli İşgücü ya da Profesyonel Kategorileri: Dağ Keçileri*,
http://www.dagkecisi.com/yazi.php?yazi_id=16
- Gülendağ, E. (2002) *Dönmek sanıldığı kadar kolay mı?*,
<http://www.ozgurpolitika.com/2002/06/13/hab36.html>
- Hanke, S.H. (31.01.2007) *Türkiye ve Büyük Göç Tartışması*,
<http://www.elegans.com.tr/haberdetay.asp?varLang=T&Haber Code=459>
- Hazret, M. E. (19.07.2007) *Çin'in Göç Politikası*,
http://www.uyghurweb.net/Tr/c_politika.html
- İşcan, İ. (2007) *Göçmen Konutları- Kanayan Yara*,
<http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=52&yz=9430>
- Karpat, C. (2005a) *Bulgaristan Türkleri: Asimilasyondan iktidara*,
www.axisglobe.com

- Karpat, C. (2005b) *Balkanların En Kritik Bölgesinde Yaşayanlar: Kosovalı Türkler*,
<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=541>
- Kaya, M. (2003) *Beyin Göçü/ Erezyonu*,
http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=152
- Kaya, M. (1999) *Beyin Göçü/ Erezyonu*,
<http://www.populermedikal.com/beyingoc.htm>
- Kılıç, N. (2004) *Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri*,
 Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü, Haziran 2004;
http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/4749/nurel_muteahhitlik.pdf
- Kumkale, T., T. (2005) *Yetişmiş Türk İnsanın Beyni En Çok Rağbet Gören İhraç Ürünümüz Olmaya Devam Ediyor*,
<http://www.kumkale.net/kumkale/30may5.html>
- NTV-MSNBC ve AJANSLAR (2005) *BM'den "Çevresel Mülteci" Uyarısı*,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/344977.asp>
- Orkunoğlu, Y. (15.03.2006) *Göçmenler*,
<http://www.kozmopolit.com/Ekim02/Dosya/Beitrag%20Orkunoglu.html>
- Özkan, A. (2003) *Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde Bulgaristan Türkleri*,
http://www.avsam.org/haftalikanaliz/04-08_08_2003/main.htm
- Özlem, K. (2005) *Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Perspektiften İncelenmesi*
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=2&yazi=431>
- Schlein, L. (2003) *Mültecilik Başvurusunda Çeçenler Birinci Sırada*,
<http://www.voanews.com/turkish/Archive/a-2003-12-03-19-1.cfm>
- Sulkalar, N. (2003) *Meslek Standartları, Sınav ve Belgelendirme Sistemi*,
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=851&id=50
- Şen, F. (15.03.2006) *Avrupa'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Aktüel Konumu ve Geleceği*,
<http://www.karizmadergisi.com/karizma.php?page=19/19-4>
- Şimşek, B. (1999) *İşgücü Piyasalarının Küreselleşmesi ve Küresel İşgücü Piyasasında Ulusal İşgücü Piyasalarının Yeri*,
<http://www.isguc.org/birgul1.htm>
- Tekin, A., G. (15,03,2006) *Almanya'ya İşgücü Göçü ve Son Gelişmeler*,
http://www.borsa.net/makale_goster.asp?Article=A_050502017
- turk.internet.com Haber Merkezi (2003) *Dünyada Her 35 Kişiden Biri Göçmen*,
<http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=7748>

- UNHCR BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (23.10.2005a) *Mülteci Kimdir (Sıkça Sorulan Sorular)*, <http://www.unhcr.org.tr/multecikimdir.asp>
- UNHCR BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (23.10.2005b) *Üye Nedir*,
<http://www.unhcr.org.tr/UlkesindeYerindenEdilenler.asp>
- (2001) *Türkiye'ye Mülteci Yağıyor*,
<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=guncel&tarih=2001-09-22>.
- (2002) *Türkler, Bulgaristan'a Dönüyor*,
<http://gencturkler2.8m.com/BULGARIA/balkanturkler.html>
- (2002) *Avrupa Birliği Rüyası Balkanlar'dan Gelen Göçü Tersine Çevirdi*,
http://www.nethaber.com/haber/haberler/0,1082,62225_3,00.html
- (2005) *Çalışma Ekonomisine Giriş ve Temel Kavramlar*,
<http://www.aofsitesi.com/calismaekonomisi1.htm>
- (2005) *Balkanlar ve Göç*, <http://www.balgoc.org.tr/2005/balkanlarvegoc.html>
- (29.09.2005) *1989 Sorası Döneminde Bulgaristan Türkleri*,
www.ireminternet.com/bulgaria/history.php?sect_id=history8
- (2006) *Yeni İskân Kanunu ve Göçmen Konutları*,
<http://www.balgoc.org.tr/2006/iskân.html>
- (15.03.2006) *Yurt dışı İşlemler*,
http://www.iskur.gov.tr/mydocu/elkitabi/son3/yurt_disi_islemler.htm
- (21.03.2006) *Türk Tarihinde Göç Hareketleri*, <http://www.dallog.com/gtt/gtt6.htm> (2)
- (01.04.2006) *Ahali Mübadelesi*, <http://www.dallog.com/kavramlar/ahali-mub.htm> (1)
- (25.09.2006) *Göç*, <http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6%C3%A7>
- (25.09.2006) *Kosovayı Tanıyalım*, <http://www.asilkan.org/sabit/kosova.htm>
- (27.09.2006) *Atatürk Dönemi Türk Bulgar İlişkilerine Bir Bakış*,
<http://pozitron.sdu.edu.tr/kitap/zdefter/default.asp?aks=oku&shf=6>
- (2007) *Bulgaristandan Göçler*, <http://www.balgocizmir.org.tr/index.php?id=6>
- (08.01.2007) *Türk Yatırımcılar Romanya ile AB'de*,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=26383>
- (24.01.2007) *Avrupa Şirketleri İş İlanı Yağdırıyor Romanya, Türk İşçisi Talep Edebilir*, <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=491859>
- (31.01.2007) *Türkiye'ye Yerleşen Göçmenler*
<http://www.gocsempozyumu.org/turkiyeyegoc.htm>
- (31.01.2007) *Yugoslavya Tarihi*,
<http://www.msxlab.org/forum/ulkelertarihi/10721-yugoslavya-tarihi.html>

- (31.01.2007) *Yugoslavya Dönemi*,
<http://sancak.ihh.org.tr/dinamikler/tarihselsurec/14f97898430edfb19.html>
- (31.01.2007) *Kosova'da İşlenen İnsan Hakları İhlalleri*,
<http://kosova.ihh.org.tr/insanhaklari/insanhaklari.html>
- (08.04.2007) *Görece Belediyesi*, <http://www.gorece.bel.tr/>
- (25.04.2007) <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=6986&start=0>
- (08.07.2007) *Bulgaristan Türkleri*,
<http://www.rumeliturk.net/tarih/bulgaristanturkleri.htm>
- (08.07.2007) *Bulgaristan Türklerinin Sesi, Balkan Tarihi*,
<http://www.bulgaristanturkleri.8m.com/baltarih.html>
- (19.07.2007) *Vatan İçin Vatandan Ayrılanlar*,
<http://www.gokbayrak.com/turkistan.asp?inc=hicretdetay&numara=2>
- (19.07.2007) *Doğu Türkistan'da Petrol*,
http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_44.htm
- (19.07.2007) *Doğu Türkistan'ın Temel Sorunları*,
<http://www.turan.tc/dt/turk/sorun.html>
- (19.07.2007) *Çin'in Yeni Asimilasyon Politikası*,
http://www.turkgundem.net/icerik/index.php?option=com_content&task=view&id=1822&Itemid=37
- (19.07.2007) *Göçler*, <http://turkistan.ihh.org.tr/ihlaller/gocler/index.html>
- (19.07.2007) <http://www.netpano.com/haber/1373/Do%C4%9Fu/T%C3%BCrkistan/O/Kadar/Uzak/m%C4%B1>
- (19.07.2007) *Türk Dünyası*, <http://www.asilkan.org/sabit/ahiska.htm>
- (19.07.2007) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
<http://www.khgm.gov.tr/kutuphane/toprakiskan1.htm>
- (27.07.2007) *Balkanlardan Türkiye'ye Göçler*, <http://www.balgoc.org/sonuclar.php>

EKLER

EK.1: ANKET FORMU

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ ANKET SORU FORMU

Aşağıdaki sorular, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmakta olan "Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği" tez çalışması için düzenlenmiştir. Çalışma Görece Göçmen Konutları'nda yaşayan göçmenlerin ülke ekonomisine katkılarını göstermeyi amaçlamaktadır. Elde edilen veriler istatistiksel ortamda değerlendirilecektir. Anket belirtilen amaç dışında kullanılmayacak ve ankete katılanların kimliği hiçbir şekilde açıklanmayacaktır.

Hazırlamış olduğumuz anket formunu cevaplamayı kabul ettiğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım.

Cemile BAYRAKLI

1. Aşağıdaki yaş grupların hangisine dâhilsiniz?

- 0-14
 15-29
 30-44
 45-59
 60 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz?

- Kadın
 Erkek

3. Eğitim durumunuz nedir?

- Okuma yazma bilmiyorum
 Okuma yazma biliyorum fakat bir okuldan mezun değilim
 İlkokul mezunuyum
 Ortaokul veya dengi bir meslek okulundan mezunum
 Lise veya dengi bir meslek okulundan mezunum
 Yüksekokul mezunuyum

4. Medeni durumunuz nedir?

- Hiç evlenmedim
 Evliyim
 Eşim öldü
 Boşandık

5. Çalışıyor musunuz?

- Evet
 Hayır

6. Hangi sektörde çalışıyorsunuz?

- Tarım sektörü (tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık)
 Sanayi sektörü (madencilik, taş ocakçılığı, imalat sanayii, elektrik, gaz, su, inşaat ve bayındırlık)
 Hizmetler sektörü (toptan ve perakende ticaret, lokanta, otel, ulaştırma, haberleşme, depolama, mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ilişkin işler ve kurumlar, yabancı iş hizmetleri, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler)

7. İşteki pozisyonunuz nedir?

- Yönetici
 Çalışan
 İşyeri sahibi
 Diğer (.....)

8. İşvereninizin ücretlendirmesinden memnun musunuz?

- Hak ettiğimin çok altında alıyorum
 Hak ettiğime yakın alıyorum
 Hak ettiğimi alıyorum
 Hak ettiğimden fazlasını alıyorum

9. Alışveriş alışkanlığınız nasıldır?

- Hesaplı yerlerden alışveriş yapmaya çalışırım
 Malın kalitesi kadar fiyatı da önemlidir.
 Fiyatı önemsemem kaliteliyse alırım
 Markasız ürünleri almam

10. En çok harcama yaptığımı kalem aşağıdakilerden hangisidir?

- Eğitim
 Yiyecek (gıda, içki, tütün) ve giyim yoğun tüketim kalıpları
 Ev eşyası, konut veya kira bedeli
 Diğer [sağlık, eğlence, kültür ve ulaştırma]

11. Hangi sosyal güvenlik kurumuna bağlısınız?

- SSK
 Bağ-Kur
 Emekli Sandığı
 Farklı bir kurumun güvencesi altındayım
 Yok

12. Hanenin çalışabilir fert sayısı nedir?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

13. Hanenin çalışan fert sayısı nedir?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

14. Ailenizdeki çalışmayan bireylerin işgücü piyasası dışında kalma sebepleri nelerdir?

- I. Çalışmak istemediği için
 II. Öğrenci olduğu için
 III. Emekli olduğu için
 IV. Çalışamaz olduğu için (sakatlık, özürüllük, hastalık, yaşlılık)

- Yalnız I   Yalnız II
 Yalnız III   Yalnız IV
 I-II   I-III
 I-IV   II-III
 II-IV   III-IV
 Hepsi   Diğer (.....)

15. Hane halkı içindeki 15- 64 yaş arası çalışabilir bayan sayısı nedir?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

16. Hane halkı içindeki çalışan bayan sayısı nedir?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

17. Hanenin aylık geliri aşağıdaki gelir dilimlerinin hangisine denk gelmektedir?

- 0-499 YTL
 500-999 YTL
 1000-1499 YTL
 1500-1999 YTL
 2000 ve üzeri YTL

18. Hanehalkı gelirinin hanehalkı ihtiyaçlarını karşılama durumu nedir?

- Çok zor
 Zor
 Orta
 Kolay
 Çok kolay

19. hane gelirinden memnun musunuz?

- Çok memnunum
 Memnunum
 Orta
 Memnun değilim
 Hiç memnun değilim

20. Son bir yılda nerelerden yardım aldınız?

- I. Yardım almadım
 II. Belediye
 III. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma fonu
 IV. Akraba, komşu vb.
 V. Gönüllü kişi ve kuruluşlar

- Yalnız I   Yalnız II
 Yalnız III   Yalnız IV
 Yalnız V   II-III
 II-IV   II-V
 III-IV   III-V
 IV-V   Diğer (.....)

21. Son bir yılda aldığınız yardımın türü nedir?

- I. Yiyecek ve yakacak
 II. Giyim ve ev eşyası
 III. Nakit para ve kira yardımı
 IV. ücretsiz eğitim ve burs

- Yalnız I   Yalnız II
 Yalnız III   Yalnız IV
 I-II   I-III
 I-IV   II-III
 II-IV   III-IV
 Hepsi   Diğer (.....)

22. Oturduğunuz ev kendinize mi ait?

- Kendimize ait
 Kirada oturuyoruz
 Diğer

23. Şu anda eğitimine devam eden kaç aile bireyi ver?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

24. 15 yaş altında ve 64 yaş üstünde bulunan birey sayısı kaçtır?

- Yok
 1
 2
 3
 4 ve üzeri

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Eğitim, sağlık, askerlik vb. engeli olmayan herkes çalışmalıdır					
Günümüz koşullarında bayanlar da çalışmalıdır					
Kadın işgücünün çalışması aile ekonomisine katkı sağlar					
İşgücü piyasalarının yüksek gelir getiren işleri, eğitim seviyesi yüksek bireyler tarafından yapılmaktadır					
Refah düzeyi yüksek bir gelecek için eğitim gereklidir					
Çocuklu ailelerin en önemli harcama kalemi eğitim harcamalarıdır					
Yurtdışı eğitim olanaklarından yararlananların amacı getirisi yüksek işlere girebilmektir					
Çalışanların eğitim düzeyi işyerindeki başarısını etkiler					
Çalışanların eğitim düzeyi iş ilişkilerini etkiler					
Çalışmak için düşük ücretli bir iş tercih edilmez					
İş seçiminde sosyal güvence aranan bir özelliktir					
İş seçiminde sosyal güvenceye ücretten sonra bakılır					
Göçmenler genellikle ev, arsa türü gayrimenkul yatırımlar yapmayı tercih ederler					
İkinci kuşak göçmenlerin tüketim meyli daha yüksektir					
İkinci kuşağın işgücü piyasalarına girme yaşı birinci kuşaktan farklıdır					
Çifte vatandaşlık göçmenler için bir avantajdır 19					
Avrupa'nın iş ve eğitim olanakları çifte vatandaşlık alanların sayısını arttırmaktadır 18					
Tersine göç tüm aile bireyleri için daha iyi yaşam koşulları anlamına gelmektedir					

**EK:2 (1): İş ve İşçi Bulma Kurumu
Aracılığıyla Yurt Dışına Gönderilen İşçiler (1961- 87)**

GİDEN ÜLKE	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1961-73
Avustralya	-	-	-	-	-	-	-	107	970	1,186	879	640	886	4,668
Avusturya	-	160	937	1,434	1,973	469	1,043	673	973	10,622	4,620	4,472	7,082	34,459
Belçika	-	-	5,605	6,651	1,661	-	-	-	-	431	583	113	265	15,309
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,507	72	-	-	3,579
F.Almanya Cumh.	1,476	11,025	23,436	54,902	45,572	32,580	7,199	41,409	98,142	96,936	65,684	65,875	103,793	648,029
Fransa	-	-	63	25	-	-	-	-	191	9,036	7,897	10,610	17,544	45,366
Libya Arap Cem.	-	-	-	-	-	-	215	-	-	-	-	-	-	215
Hollanda	-	-	251	2,958	2,181	1,208	48	875	3,404	4,083	4,843	744	1,994	23,359
İsviçre	-	-	36	193	122	153	-	97	183	1,598	1,132	1,312	1,109	6,360
İngiltere	-	-	-	-	8	-	-	-	4	563	1,289	82	116	2,062
Diğerleri	-	-	-	13	3	-	350	43	108	853	1,223	1,381	3,030	7,219
TOPLAM	1,476	11,185	30,328	66,176	51,540	34,470	8,855	43,204	103,875	129,575	88,442	85,229	135,820	790,195

Kaynak: Martin, 1991: 27.

EK:2 (2): İş ve İşçi Bulma Kurumu Aracılığıyla yurt dışına gönderilen işçiler (1961- 87)

GİDEN ÜLKE	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1974-87
Avustralya	1,138	401	339	542	549	407	409	321	125	181	145	250	391	422	5,620
Avusturya	2,501	226	672	583	54	23	944	184	12	7	2	16	52	74	5,350
Belçika	555	59	72	45	41	27	35	13	2	2	3	7	-	2	863
Danimarka	-	38	13	15	10	1	-	6	3	3	13	25	57	-	184
F.Almanya Cumh.	1,228	640	2,101	2,413	1,333	933	764	274	75	43	17	23	17	27	9,888
Fransa	10,577	25	6	15	13	11	21	6	9	4	-	4	3	4	10,698
Irak	-	-	-	-	-	-	-	10,467	8,906	7,367	2,430	1,612	2,160	1,725	34,667
Libya Arap Cem.	1,015	2,121	4,098	8,582	7,726	9,825	15,090	30,667	26,686	23,292	16,410	9,680	8,381	10,986	174,559
Hollanda	1,503	32	98	83	48	40	32	31	2	4	5	5	12	18	1,913
Suudi Arabistan	-	251	1,832	4,722	5,769	8,522	5,643	14,379	12,325	20,238	25,985	35,067	23,771	27,109	185,613
İsviçre	770	229	281	246	326	406	549	379	163	209	69	110	137	83	3,957
İngiltere	113	98	27	30	72	65	51	11	8	6	4	10	27	22	544
ABD	-	5	4	14	90	34	68	17	13	5	6	-	14	2	272
Diğerleri	811	294	1,015	1,794	2,821	3,336	4,897	1,998	1,059	1,109	726	544	586	329	21,319
TOPLAM	20,211	4,419	10,558	19,084	18,852	23,630	28,503	58,753	49,388	52,470	45,815	47,353	35,608	40,807	455,451

Kaynak: Martin, 1991: 28.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Cemile BAYRAKLI
Doğum Yeri ve Tarihi : Kırcaali (BG) / 21.07.1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, NİİBF, İktisat Bölümü
(2004)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Seven Hill Nazilli Şubesi, Satış Temsilcisi
Özel Tek Lider Eğitim Kurumları

İletişim

e-posta Adresi :

Tarih : 10.12.07